

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

Kultura a školství volyňských Čechů ve 20.-30. letech 20. století.
Bakalářská práce

Autor: Markéta Kubová

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marta Kohárová, CSc.

Hradec Králové 2015

Zadání bakalářské práce

Autor: Markéta Kubová

Studium: F11409

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Název bakalářské práce: **Kultura a školství volyňských Čechů 20.-30. let 20. století**

Název bakalářské práce A): Culture and Education of Volyn Czechs in 20th?30th Years of 20th Century

Anotace:

BP se bude zabývat kulturou a školstvím 20.-30. let 20.století volyňských Čechů se zaměřením na činnost kulturních spolků (sokol, hasiči, divadelní spolky, literární činnost aj.) a české Matice školské na základě dostupné literatury, periodik, pramenů a výpovědmi pamětníků. Cílem práce je seznámení s kulturou české menšiny na Ukrajině, s prvkem zachování a navázání tradic z domoviny. Literatura: VACULÍK, Jaroslav. Dějiny volyňských Čechů. 1. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997, 211 s. ISBN 80-901878-5-4. VACULÍK, Jaroslav. Dějiny volyňských Čechů. Vyd. 1. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1998, 191 s. ISBN 80-901878-8-9. Český Malín: Lidice volyňských Čechů. Nymburk: Vega-L, 2010, [40] s. ISBN 978-80-87275-16-0. HOFMAN, Jiří. Češi na Volyni: základní informace. 2. upr. vyd. Praha: Sdružení Čechů z Volyně, 1995, 31 s. ISBN 80-901872-1-1. KŠICOVÁ, Danuše a Jaroslav VACULÍK. Rodinná kronika volyňských Čechů. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 144 s. ISBN 80-210-4015-7. ŠIMEK, Václav. U nás na Volyni. Sokolov: Okresní úřad, 1993, 344 s. ISBN 80-901534-9-6. DUFEK, V.: Perzekuce Čechů na západní Volyni. In: Kapitoly z dějin volyňských Čechů. Praha 1997 Prameny: Národní archiv v Praze fondy: Národní rada česká 1900-1950 - Česká matice školská ve Volyni 308, Domovina zahraničních krajanů 139, Volyňsko 175,308/537, 425/777: Československá obec sokolská, Československý ústav zahraniční - školy, osvěta 1928 - 1941 Národní muzeum: fond: Svaz Čechů z Volyně Časopisy: Čechoslovák 1922 -1930, Hlas Volyně, Krajan, Buditel, Poškolák, Volyňská pravda, Náš buditel, Ruský Čech, Věrná stráž

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marta Kohárová, CSc.

Oponent: PhDr. Jiří Štěpán, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 4.12.2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením doc. PhDr. Marty Kohárové, CSc. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Martě Kohárové, CSc. za odborné vedení, pomoc a rady při zpracování této práce.

Anotace:

KUBOVÁ, Markéta. *Kultura a školství volyňských Čechů ve 20.-30.letech 20. století*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2015, 79 s., Bakalářská práce

Bakalářská práce se zabývá kulturou a školstvím volyňských Čechů v období 20.- 30. let 20. století. První část práce nás seznamuje s českou menšinou žijící na Volyni, jejím odchodem z vlasti, budováním nového zázemí a její historií. Další část práce popisuje Českou matici školskou a její zásadní význam pro české školství v polské části Volyně. Závěrečná část práce se věnuje činnosti kulturních spolků na Volyni (sokol, hasiči, divadelní spolky, literární činnost aj.) a následné popularizaci této problematiky. Cílem práce je popsat kulturu a školství volyňských Čechů, doplnit tak jejich historii a přispět k její popularizaci.

Klíčová slova: Volyň, Volyňští Češi, Školství, Česká matice školská, Česká minorita

Annotation

KUBOVA, Marketa, *Culture and education of Volynian Czech in 20-30 years of 20th century*. Hradec Kralove: Faculty of Arts, University of Hradec Kralove, 2015, 79 pp., Bachelor Degree Thesis.

This thesis deals with culture and education Volhynian Czechs during the 20- 30s of the 20th century. The first part introduces the Czech minority living in Volyn, departure from the country, building new facilities and its history. Another part describes the Czech School Foundation and its vital importance for the Czech Education in the Polish part of Volhynia. The final part is devoted to the activities of cultural associations in Volyn (falcon, firemen, theater companies, literary activities, etc.) And subsequent popularization of this issue. Goal is to describe the culture and education of Volyn Czechs, thus complementing their history and contribute to its popularization.

Keywords: Volyn, Volyn Bohemia, Czech School Foundation, minorities, education abroad,

Obsah

Úvod.....	9
1. Volyň	14
1.1 Kdo jsou volyňští Češi?.....	14
1.2 Situace na Volyni v letech 1914 – 1921.....	18
1.3 Východní a západní Volyň.....	21
1.4 Náboženství.....	24
2. Školství.....	26
2.1 Školství do roku 1920	26
2.2 20 – 30. Léta.....	30
2.2.1 Školství na západní Volyni	30
2.2.1.1 Česká matice školská	34
2.2.2 Školství na východní Volyni.....	42
3. Kultura.....	45
4. Presentace.....	58
4.1 Dotazníkový průzkum.....	58
4.2 Možnosti presentace.....	61
4.2.1 Popularizace v dětské kategorii	61
4.2.2 Popularizace pro veřejnost.....	62
4.2.2.1 Výstavy a muzea	62
4.2.2.2 Přednášky	64
4.2.2.3 Knihy a časopisy	64
4.2.2.4 Rozhlas.....	65
4.2.2.5 Filmografie	66
4.2.2.6 Internet	67
Závěr	70
Seznam pramenů a literatury	72
Přílohy.....	80

Úvod

Volyňští Češi byli obyvatelé Rakousko – Uherské říše emigrující v 19. století na území Volyňské gubernie, historického území ležícího na dnešní Ukrajině. Přestože tito lidé neznali místní jazyk a zdejší kulturu, stali se díky velké pracovitosti váženými a respektovanými občany. Byli to nositelé pokroku, vzdělanosti a národními patrioty. Téma je aktuální zejména proto, že stále mnoho našich krajanů na Volyni zůstalo a musí se potýkat s problémy dnešní i minulé politiky. Přesto je tato česká menšina veřejnosti spíše neznámá, přitom její historické povědomí je nutné k vytvoření kladného postoje nejen k naší minulosti, ale i současnosti.

Cílem práce je sledovat životní osudy volyňských Čechů mezi světovými válkami, tedy ve 20. a 30. letech 20. století. Práce se zaměřuje zejména na popis kultury a školství, a s pomocí výpovědí pamětníků a archivních pramenů doplní jejich historii. Dalším cílem práce je prostřednictvím dotazníkového šetření poskytnout návrhy na prezentaci této problematiky, a přispět tak k její popularizaci.

Při zpracování bakalářské práce bylo využito několika metod. Zprvu analýza pramenů, tedy shromáždění relevantních zdrojů, tj. archivních a ikonografických pramenů, rovněž tak odborné literatury a jejich následná analýza, kritika a interpretace. Dále metoda oral history – tedy spolupráce s pamětníky a historiky. V práci bylo také využito kvantitativní metody výzkumu veřejného mínění o české menšině, a to v té nejširší věkové kategorii. A nakonec syntéza, která přinesla nové poznatky a uceleně informuje o tomto tématu.

Významné je využití biografické metody, zdroje archivní povahy a též relevantní literatury. Pramennou základnou se pro mě stal archivní fond *Svaz Čechů z Volyně*¹ vzniklý rozsáhlou sbírkotvornou činností svazu, nacházející se dnes v Národním archivu v Praze. Fond je bohatý na písemný, fotografický i tiskový materiál, dokumentující hospodářský, veřejný, kulturní a sportovní život krajanů na Volyni od konce 19. století až po jejich přesídlení do Československa. Z fondu jsem využila materiály věnující se činnosti České matice školské, zejména stanovy², protokoly valných schůzí³ a schůzí

¹Národní archiv (dále NA), f. Svaz Čechů z Volyně (dále SvČV), Žatec, 1159, (1870) 1945 – 1958.

²NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 378, kart. 104, Stanovy České matice školské na Volyni.

³NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 378, kart. 104, Stanovy České matice školské na Volyni.

výboru⁴, rovněž knihu ročních účtů⁵ a rozsáhlou korespondenci⁶. Dále dokumenty týkající se organizace Sokola v Rovně a Zdolbunově, jejich stanovy⁷, seznamy činovníků⁸, měsíční výkazy o vzdělávací činnosti⁹ a programy veřejného cvičení¹⁰. Též oběžníky, výzvy a stanovy dokumentující činnost Svazu československých spolků na Rusi¹¹ a rovněž stanovy českého dobročinného a vzdělávacího spolku Jana Amose Komenského v Kyjevě¹². Součástí fondu jsou též periodika *Buditel*¹³, *Hlas Volyně*¹⁴ a *Krajanské listy*¹⁵, jejichž čísla jsem též využila.

Co se týče literárních zdrojů, největší přínos pro mě měly knihy Jaroslava Vaculíka¹⁶, historika věnující se problematice volyňských Čechů. Dále monografie Vladimíra

⁴NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 380, kart. 104, Protokoly schůzí výboru České matice školské 1924 – 39.

⁵NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 385, kart. 104, Česká matice školská na Volyni, odbočka v Rovně, Hlavní kniha ročních účtů 1926-1932.

⁶NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 387, kart. 104, Korespondence odbočky a české obecné školy v Rovně s ústředím České matice školské v Lucku, s Českým úvěrním družstvem v Rovně, s polskou školskou správou a s československými úřady o zajištění činnosti matice školské po stránce finanční a personální

⁷NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 389, kart. 104, Tělocvičná jednota Sokol v Rovně, Neúplný text stanov.

NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 423, kart. 105, Tělocvičná jednota Sokol v Zdolbunově, Stanovy tělocvičné jednoty, 1927.

⁸NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 424, kart. 105, Tělocvičná jednota Sokol v Zdolbunově, seznam činovníků jednoty zvolených na valné hromadě na rok 1931.

⁹NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 426, kart. 105, Tělocvičná jednota Sokol v Zdolbunově, Měsíční výkazy o vzdělávací činnosti sokolské jednoty v Zdolbunově s pokyny k jejich vypracování, 1930-1931, 1933.

¹⁰NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 430, kart. 105, Tělocvičná jednota Sokol v Zdolbunově, Programy veřejného cvičení tělocvičné jednoty Sokol v Zdolbunově, 1931.

NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 431, kart. 105, Tělocvičná jednota Sokol v Zdolbunově, Program veřejného cvičení českých sokolských jednot Volyňského okresu v Hulči, 1931.

¹¹NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 369, kart. 104, Svaz československých spolků na Rusi se sídlem v Kyjevě, Stanovy Svazu.

NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 370, kart. 104, Svaz československých spolků na Rusi se sídlem v Kyjevě, Návrh stanov pro členské organizace.

NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 372, kart. 104, Svaz československých spolků na Rusi se sídlem v Kyjevě, Oběžníky a výzvy svazového vedení ke krajanům.

¹²NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 372, kart. 104, Svaz československých spolků na Rusi se sídlem v Kyjevě, Oběžníky a výzvy svazového vedení ke krajanům.

¹³*Buditel: orgán Čechoslováků v Polsku*. Varšava, roč. 1, č. 13 a 14. 1928, Dostupné z: NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 958, kart. 106

¹⁴*Hlas Volyně: týdeník věnovaný českým zájmům v Polsku*. Kvasilov, roč. 2 - 4, 9, 11 - 12. 1927 - 1929, 1934, 1936 - 1937. Dostupné z: NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 960, ka 106-107.

¹⁵*Krajanské list: lidový týdeník věnovaný českým zájmům v Polsku*. Luck: Česká matice školská, roč. 1, 2. 1939. Dostupné z: NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 962, ka. 108.

¹⁶Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů. I. Léta 1868-1914*. 1. vydání. Praha 1997, 211 s.

Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů. II. 1914-1945*. 1. vydání. Praha 1998, 191 s.

Danuše KŠICOVÁ - Jaroslav VACULÍK. *Rodinná kronika volyňských Čechů*. Brno 2006, 144 s.

Dufka¹⁷ a Josefa Folprechta¹⁸, rovněž významných historiků, zabývajících se touto tematikou. Neméně důležitým zdrojem byly knihy Jiřího Hofmana spolupracujícího též s dalšími autory¹⁹, dále dílo Jiřiny Zářecké – Suché²⁰ a Františka Karase²¹. V druhé části práce věnující se školství, mně poskytly cenné informace publikace od Antonína Beringera²², Larisy Mladanovič²³, Václava Šimka²⁴ a Antonína Prchlíka²⁵. V následující kapitole, pojednávající o kultuře, bylo využito zejména monografií zabývajících se historií konkrétních vesnic na Volyni, tedy „*Kronika Českého Kvasilova*“²⁶ od Mikuláše Šteretůka, „*Česká kolonie Malá Zubovščina na Ukrajině*“²⁷ napsaná Jaroslavem Ornstem a „*Český Malín: Lidice volyňských Čechů*“²⁸ od Dariny Martinovské a Josefa Řepíka. V práci jsem využila také díla věnující se válečné historii volyňských Čechů, jmenovitě „*Bojovali za život*“²⁹ od Josefa Vitocha, „*A smrt byla na dosah*“³⁰ dílo Jana Vondráčka, „*Popraviště, aneb, Zpověď volyňského Čecha*“³¹ napsaná Jiřím Dolečkem či „*Odboj občanů okresu Náchod v zahraničních pozemních jednotkách (1939-1945)*“³² od Václava Sádla.

Práci jsem rovněž obohatila o výpovědi pamětníků, jmenovitě paní Jarmily Konfrštové, rozené Chudobové, z Jaroměře, Hany Čapské z Podbořan, pana Alexandra Stejskala z Broumova, Vladimíra Turka z Nové Rokle a měla jsem též možnost setkat se s panem doktorem Václavem Sádlem, bývalým ředitelem Regionálního muzea v Náchodě, zabývajícím problematikou zahraničního odboje spjatého i s volyňskými Čechy.

¹⁷ Vladimír DUFEK, (ed)., *Kapitoly z dějin volyňských Čechů: sborník historických sborník historických souborných, vědeckých a memoárových prací*, Praha 1997. Vyd. 1. 1997, 252 s.

¹⁸ Josef FOLPRECHT, *Čechoslováci polští*. Praha 1932, 74 s.

Josef FOLPRECHT, *Naši krajané v cizině*. Praha 1940, 29 s.

¹⁹ Jiří HOFMAN, *Češi na Volyni: základní informace*. Praha 1995, 37 s.

Jiří HOFMAN – ŠIRC, Václav – VACULÍK Jaroslav, *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*. Praha 1999. 320 s.

²⁰ Jiřina ZÁRECKÁ-SUCHÁ, *Sůl volyňské země*. Praha 1995, 96 s.

²¹ František KARAS, *Obrazy z českých osad v Polsku*. Praha 1935, 87 s.

²² Antonín BERINGER, *Školské a kulturní styky s cizinou*. Praha 1937.

²³ Larisa MLADANOVIČ, *Česká matice školská*. Luck 2008, 110 s.

²⁴ Václav ŠIMEK, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, 344 s.

²⁵ Antonín PRCHLÍK, *Školské a kulturní styky s cizinou*. Praha 1937, 235 s.

²⁶ Mikuláš ŠEREŤUK, *Kronika Českého Kvasilova*. Praha 2003. 80 s.

²⁷ Jaroslav ORNST, *Česká kolonie Malá Zubovščina na Ukrajině*. Praha 2009.

²⁸ Darina MARTINOVSKÁ – Josef ŘEPÍK, *Český Malín: Lidice volyňských Čechů*. Nymburk 2010.

²⁹ Josef VITICH, *Bojovali za život*. Brno 2004, 98 s.

³⁰ Jan VONDŘÁČEK, *A smrt byla na dosah*. Praha 2009, 164 s.

³¹ Jiří DOLEČEK, *Popraviště, aneb, Zpověď volyňského Čecha*. Praha 2014, 164 s.

³² Václav SÁDLO, *Odboj občanů okresu Náchod v zahraničních pozemních jednotkách (1939-1945)*. Ústí nad Labem 2000, 549 s.

Hodnotný přínos mi poskytla návštěva Muzea volyňských Čechů v Podbořanech, kde jsem získala cenné fotografické dokumenty, zveřejněny v příloze práce. Dále natočený dokument věnující se problematice volyňských Čechů³³ a též webové portály *Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel*³⁴, či odborné články dostupné online na internetu.³⁵ V závěrečné kapitole jsem využila získané poznatky z provedeného dotazníkového šetření, jehož se zúčastnilo osmdesát respondentů od deseti do šedesáti let, a rovněž internetové zdroje, sloužící k popularizaci tematiky volyňských Čechů.³⁶

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První z nich čtenáře seznamuje s českou menšinou žijící na Volyni, jejím odchodem z vlasti, budováním nového zázemí a jejích historií. Další část práce popisuje školství, především Českou matici školskou, a její zásadní význam pro české školství v polské části Volyně. Následující kapitola se věnuje činnosti

³³Ján Mančuška, Volynští. [video]. TV [online]. Česká televize, 2013. [21. 3. 2015].

Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10490914163-volynsti/>

³⁴Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel. *scvp.eu*. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07].

Dostupné z: <http://www.scvp.eu/>

³⁵ŠPIRITOVÁ, A. ÚSTŘEDNÍ MATICE ŠKOLSKÁ V LETECH 1880-1919. [online]. [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/E-publ/paginae/fulltext/1993/Spiritova.pdf>

³⁶Luděk. Kolektivní vědomí a identita volyňských Čechů pramenící z česko-ukrajinských vztahů v orálně-historickém výzkumu. In: Academia.edu [online]. [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: https://www.academia.edu/4366874/Kolektivni%C3%AD_v%C4%9Bdom%C3%AD_a_identita_voly%C5%88sk%C3%Bdch_%C4%8Cech%C5%AF_pramen%C3%AD_z_%C4%8Desko-ukrajinsk%C3%Bdch_vztah%C5%AF_v_or%C3%A1ln%C4%9B-historick%C3%A9m_v%C3%Bdzkumu, Kolektivní vědomí a identita volyňských Čechů pramenící z česko-ukrajinských vztahů v orálně-historickém výzkumu. AntropoWebzin. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/kolektivni-vedomi-a-identita-volynskych-cechu-pramenici-z-cesko-ukrajinskych-vztahu-v-oralne-historickem-vyzkumu>, NERADOVÁ,

Lucie. Konstrukce kolektivní identity očima pamětníků z řad volyňských Čechů v sušickém pohraničí [online]. [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: http://kulturnistudia.cz/wp-content/uploads/2013/11/konstrukce_kolektivni_identity_ocima_pametniku_z_rad_volynskych.pdf

Muzeum Volyňských Čechů Podbořany. *museum.cz*. [online]. 2011 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: [Muzeum Volyňských Čechů Podbořany](http://www.museum.cz/) Volyňští Češi za války. *Plus|Leonardo – věda a technika*. [online]. 7. 6. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/volynsti-cesi-za-valky-851731 Příběhy 20. století. *R|Plus*. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/400368> Události. *Český rozhlas*. [online]. 26-04-2011 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/po-havarii-v-cernobyly-presidlilo-do-ceska-1860-volynskych-cechu>

Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel. *scvp.eu*. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.scvp.eu/> Společnost volyňských Čechů. *chehyvolyni.com.ua*. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://chehyvolyni.com.ua/cz/>

Volyňští Češi. Support Ukraine. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.ukrajinci.cz/cs/ukrajina/detail/volynsti-cesi/>, Volyňští Češi, prarodiče, rodiče, děti, vnuci, pravnucci přihlaste se In: *Facebook* [online]. [cit. 7. 6. 2015] Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/114077731954780/?fref=ts> Ženy v jednotkách československé armády v SSSR. *Československé ženy*. [online]. 2008 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.zeny-bojujici.cz/vystava/zeny-v-jednotkach-ceskoslovenske-armady-v-sssr#a3>

kulturních spolků na Volyni (sokol, hasiči, divadelní spolky, literární činnost aj.) a závěrečná část práce popularizaci této problematiky.

1. Volyň

1.1 Kdo jsou volyňští Češi?

Druhá polovina 19. století nebyla pro české obyvatele příznivá. Lidé se zde potýkali se sociálními problémy, nedostatkem půdy, špatným průmyslovým rozvojem, náboženským útlakem a též s nespokojeností politickou. Příčin bylo několik, mimo jiné také prohraná Prusko – Rakouská válka v roce 1868, jež zavinila zpusťšení severovýchodních Čech. Jedním z řešení byla emigrace. Rozsáhlá propaganda lákala zájemce k přesídlení do západní Evropy či Ameriky, ale v nabídce byly také lokality směrem na východ, které nebyly pro zájemce tak finančně náročné, a jazyk zde nepředstavoval nepřekonatelnou bariéru. Jednalo se o oblast Volyňské gubernie, Kavkazu, Krymu a též území jihovýchodní Evropy.³⁷

Zejména Volyňská gubernie, která se po trojím dělení Polska v roce 1795 stala součástí Ruské říše, se zdála být vhodnou lokalitou pro založení nových domovů. Byla to nejen příznivá zeměpisná poloha (přistěhovalci tam mohli jet vlakem až do stanice Brody nebo koňským spřežením, cesta trvala nejdéle šest týdnů³⁸, jazyková blízkost a jakési slovanské cítění, ale především velmi lákavé podmínky pro Čechy, stanovené v carských úkazech dne 10. července 1870. Ty slibovaly neslýchaně nízké ceny půdy, osvobození na pět let od daní a též na dvacet let od vojenské služby. Stěhování Čechů na Volyň podporoval také František Palacký, František Ladislav Rieger, dále Karel Jaromír Erben a Josef Hamerník, kteří jako hlavní představitelé Slovanského sjezdu v Moskvě v roce 1867 orodovali u ruského cara Alexandra II., za povolení osídlení Volyně Čechy. Z části i na jejich popud ruský car vydal zmiňované úkazy, které přiměly tisíce Čechů k přesídlení na území Volyňské gubernie.³⁹ Ruský car měl ovšem své vlastní pohnutky k osidlování Volyně Čechy. Ty se týkaly zejména problémů s Poláky. Území Volyně bylo totiž dlouhodobě třecí plochou, na níž se odehrával staletý zápas mezi Poláky a Rusy o politickou a náboženskou nadvládu. Z historického a etnologického hlediska byla tato krajina pravlastí rusínského nebo ukrajinského lidu, ve středověku zotročenou polskou šlechtou. Teprve po druhém a třetím dělení Polska

³⁷Jaroslav VACULÍK, *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha 2009, s. 5.

³⁸Jiří HOFMAN, *Češi na Volyni: základní informace*. Praha 1995, s. 6.

³⁹Jiří HOFMAN, *Češi na Volyni: základní informace*. Praha 1995, s. 6-8.

v letech 1793 – 1795, se celá Volyň ocitla pod správou carského Ruska.⁴⁰ Tyto dlouhotrvající spory vrcholí v roce 1863 potlačením polského povstání, po kterém následovaly rozsáhlé zemědělské reformy, které Polákům římskokatolického vyznání zakazovaly kupovat půdu. Součástí těchto reforem byly také rozsáhlé konfiskace orné půdy a lesů, které nebyl nikdo schopen obdělávat a efektivně na nich hospodařit. Proto carská vláda podporovala české přistěhovalce. Noví osadníci měli ještě více oslabit polský vliv a navíc do země přišli zkušení hospodáři, kteří se mohli stát věrnými poddanými cara. Ruský car byl také ujištěn o vlažném postavení Čechů ke katolickému náboženství, což byl další z faktorů sympatizující s Čechy, i jejich známá pracovitost a pokročilost v zemědělských postupech.⁴¹ Do těchto poměrů měli tedy přijít noví čeští osadníci, jejichž příchodem se ještě více zpestřilo národností složení tohoto území. Vedle nejpočetnějších Ukrajinců zde žili také Poláci, Rusové, mnoho Židů a menší počet německých kolonistů.⁴² Vztahy volyňských Čechů s ostatními národnostmi byly nicméně přátelské. Ukrajinci se nejdříve na Čechy dívali nedůvěřivě, ale po krátké době zjistili, jak šikovné sousedy v nich získali. Češi přinesli na Volyň nové nářadí, zemědělské postupy, řemesla a ostatní se od nich učili a později je napodobovali. Jedinou českou výsadou zůstalo pěstování chmele, to vyžadovalo speciální postupy, na které si ostatní netroufli. Češi se od Ukrajinců zase naučili pálit „samohonku“ (vžitý výraz volyňských Čechů pro obdobu pálenky) či vařit šťovíkový boršč.⁴³

Zodpovězme otázku, kdo jsou tedy volyňští Češi. Jedná se o české obyvatele Rakouského císařství, později Rakouska-Uherska, kteří odešli ve druhé polovině 19. století zejména v letech 1859-1861 a 1868-1879 na území Volyňské gubernie (odtud také pochází termín volyňský Čech), jež byla součástí carského Ruska. Největším impulzem pro přestěhování byl už výše zmiňovaný nedostatek volné a cenově přijatelné půdy v Rakousku – Uhersku, která lidem zajišťovala obživu. Lidé se sem stěhovali zejména z oblastí Žatecka, Rakovnicka, Lounska, Mělnicka, Mladoboleslavsko, Turnovska, Jičínka, Královédvorská, Královéhradecká, Pardubicka a Kutnohorska, ale

⁴⁰Václav ŠIMEK, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, s. 15 – 29.

⁴¹Muzeum volyňských Čechů, Podbořany. 22.5. 2015.

⁴²Václav ŠIMEK, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, s. 15 – 29.

⁴³Podle ústního sdělení Alexandra Stejskala (pamětník, K Ráji 385, Broumov) dne 15. 6. 2015, dostupné též z: Alexandr STEJSKAL, *Volyňští Češi na Broumovsku: Zvláštní vydání Broumovských novin při příležitosti 65 let od návratu volyňských Čechů do vlasti svých předků*. Broumov 2012.

těž z některých míst na Moravě.⁴⁴ Paradoxem této situace je, že o několik generací později, se volyňští Češi do některých z těchto míst stěhovali nazpátek.

Kromě zemědělců, které zde lákala cenově výhodná půda, odcházeli na území Volyňské gubernie také řemeslníci. Ti toužili po lepším uplatnění a odchod na východ jim otevíral nové možnosti. Přijížděli sem lidé již s jistým kapitálem, který jim značně zjednodušil počáteční strasti, mezi něž patřilo i jednání vypočítavých obchodníků, či židovských lichvářů využívající nové nezkušené osadníky k vlastnímu obohacení.⁴⁵ Ale především lidé velmi chudí, ti když zaslechli, že ruský car nabízí hektar země bezplatně a další půdu si budou moci dokoupit, prodali, co měli a vydali se na dalekou cestu. Díky pracovitosti a silné vůli se po čase na Volyni dopracovali nejen slušných majetků, ale i kulturního postavení.⁴⁶ Stali se vlastníky mlékáren, cukrovarů, pivovarů, cihelen, cementáren, vápenek ale i mlýnů, ať už vodních, parních, větrných, či poháněných dřevoplynem. Češi byli vyhlášeni zejména vařením piva, o které bylo zájem i za hranicemi. Nejznámější a největší pivovar založený Václavem Zemanem v Lucku funguje dodnes.⁴⁷

Z počátku to byly ale pouze starosti a mnohdy i boj o přežití. Češi přišli do velmi zaostalého kraje, Ukrajinci neznali např. pluhy, bylo to zapříčiněno důsledky carské politiky, mj. zrušením nevolnictví v carském Rusku až v roce 1861. První roky žili Češi pouze v nahrubo postavených příbytcích, nově nabytá zarostlá pole byla potřeba zorat, lesy vykácet a zušlechtit. Na Volyň odcházeli především mladší generace Čechů, tvrdá dřina, která je čekala, vyžadovala zdraví a sílu. Těžké práce nebyly ušetřeny ani ženy, nejenže se staraly o své potomky, jejichž počet čítal v průměru čtyři až pět dětí, výjimkou nebyly též početnější rodiny se sedmi dětmi, ale též na poli byly významnou pracovní silou.⁴⁸ Paní Jarmila Konfrštátová vzpomíná na maminku, která se musela nejednou vydat dvacet kilometrů do vzdáleného města s pytlím brambor na prodej, za něž nakoupila potřebné věci pro mladší sourozence.⁴⁹

⁴⁴Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů. 1, Léta 1868-1914*. Praha 1997, s. 6.

⁴⁵Josef FOLPRECHT, *Naši krajané v cizině*. Praha 1940, s. 9.

⁴⁶Darina MARTINOVSKÁ a Josef ŘEPÍK, *Český Malín: Lidice volyňských Čechů*. Nymburk 2010, s. 1.

⁴⁷Podle ústního sdělení Alexandra Stejskala (pamětník, K Ráji 385, Broumov) dne 15. 6. 2015.

⁴⁸Podle ústního sdělení Alexandra Stejskala (pamětník, K Ráji 385, Broumov) dne 15. 6. 2015, dostupné též z: Alexandr STEJSKAL, *Volyňští Češi na Broumovsku: Zvláštní vydání Broumovských novin při příležitosti 65 let od návratu volyňských Čechů do vlasti svých předků*. Broumov 2012.

⁴⁹Ústní výpověď paní Jarmily Konfrštátové (pamětnice Jaroměř) dne 28. 3. 2014.

Přes těžké začátky roku 1863 vzniká první česká osada Luthardovka. V roce 1868 ji následují vesnice Podlisky, Pokosy, Podcurkov, patřící pod Rovenský újezd, dále Podhájce a Račín z újezdu Dubenského a téhož roku Česká Kolonie z újezdu Novohradského. O rok později vznikají osady Dědkovice, Hlinsk, Horynhrad, Jezírko, Mirohošť, Teremno, Ulbárov a Vladimír. Jednalo se o čistě české vesnice (Podlisky, Jezírko, Podcurkov), ale také o vzniklé oddělené české části, již stávajících ukrajinských vesnic (Hlinsk, Horynhrad, Dědkovice, Mirohošť, Teremno, Ulbárov), vesnice smíšeného charakteru (Račín, Podhájce, Pokosy), či o osídlení pouze několika českými rodinami (Vladimír).⁵⁰ Nejvíce vesnic vznikalo v sedmdesátých letech 20. století, ke konci tohoto období bylo ve Volyňské gubernii již 2636 rodin, tj. 13 255 Čechů. Jejich počet se natolik rozšířil, že v roce 1870 vznikají tři samostatné okresy s vlastní samosprávou. Jednalo se o okres hlinský, mirohošťský a buderážský.⁵¹ Později se Volyňská gubernie členila na dvanáct újezdů se zastoupením českých vesnic následovně: újezd Dubenský (181), Lucký (112), Rovenský (84), Vladimír Volyňský (53), Žitomirský (49), Ostrožský (45), Ovručský (27), Novohrad Volyňský (21), Křemenecký (15), Kovelický (8), Izjasalvský (7) a Starokonstantinovský (1).⁵²

Následující léta zaznamenala přistěhovalecký pokles, na vině tomu byl zákon z roku 1884, v jehož výnosu carská vláda zakazovala katolíkům nabývat půdy, a o čtyři roky doplněno zákazem kupovat parcely pro průmyslové podniky. Nově příchozí osadníci se museli rozhodnout, zda přejdou na pravoslaví či se vrátí domů, kde ovšem neměli na čem hospodařit. Proto se často nově přistěhované rodiny raději zřekly půdy a přestěhovaly do města, kde se též mohly uživit. Zde se projevil jejich podnikatelský um, zakládali restaurace, pekárny, obchody ale také se věnovali řemeslům, především kovářství, zámečnictví a krejčovství.⁵³

Zajímavé byly také rodinné poměry na Volyni, které hrály velmi důležitou roli. Nebylo výjimkou, že bratřenci si brali své sestřenice, český majetek zůstal v rodině a společně s českou kulturou se tak rozvíjel i po další generace. Následující desetiletí byla

⁵⁰*Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1995, 1 list 42 x 117 cm.

⁵¹Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů. 1, Léta 1868-1914*. Praha 1997, s. 11.

⁵²*Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1995, 1 list 42 x 117 cm.

⁵³Podle ústního sdělení Alexandra Stejskala (pamětník, K Ráji 385, Broumov) dne 15. 6. 2015. Dostupné též z: STEJSKAL, Alexandr. *Volyňští Češi na Broumovsku: Zvláštní vydání Broumovských novin při příležitosti 65 let od návratu volyňských Čechů do vlasti svých předků*. Broumov 2012.

většina volyňských už blízce příbuzensky spjatá.⁵⁴ Děti často nazývaly starší volyňské příslušníky „teto“ a „strejdo“, hlasitě zdravily a prokazovaly jim náležitou úctu. Na Volyni neexistovalo, že by si Češi něco navzájem kradli, naopak si projevovali solidaritu a nezištně si pomáhali. Pokud přibyl do vesnice nový potomek, celá vesnice to oslavovala. Když byl něčí příbytek zasažen požárem, všichni se činili, aby co nejdříve odstranili škody.⁵⁵

Postupem času přistěhovalectví klesalo, až se úplně zastavilo. Celkem je na Volyni evidováno 652 obcí a osad s českým osídlením.⁵⁶

V 19. století Češi prožili na Volyni 32 roků. Za tuto dobu se aklimatizovali do nových a specifických podmínek carské říše. Vybudovali si potřebné materiální zázemí a stali se nositeli pokroku v zemědělství a ve spotřebním průmyslu. Ve 20. století žili Češi na Volyni ještě 47 let, které se skládaly ze čtyř samostatných a značně odlišných období.⁵⁷

1.2 Situace na Volyni v letech 1914 – 1921

Do první světové války žili Češi relativně poklidně, pracovali na svých hospodářstvích, kulturně se vzdělávali a zabývali se svými všedními starostmi. To se zakrátko mělo změnit s vypuknutím první světové války. Ovšem nejen tato válka, ale také doprovázející mocenské a národnostní konflikty ukázaly, jak nejisté je postavení české menšiny na Volyni.

První světová válka učinila Volyň scénou válečných akcí. Část Volyně byla v září 1915 okupována. Po jejím vypuknutí bylo několik tisíc ruských Čechů, občanů carské říše, mobilizováno do ruské armády. Naproti tomu ruští Češi s rakouským občanstvím byli českými organizacemi v Rusku povoláni ke vstupu do českých dobrovolnických bojových družin. Do tzv. *České družiny* se hlásili i Češi s ruským státním občanstvím, na které se nevztahovala ruská mobilizace např., kvůli nízkému věku. Ve velkém počtu se sem hlásily také ženy, které sice nedosahovaly minimálně požadovanému věku šestnácti let, ale neváhaly u komise lhát, aby se též mohly zapojit do „*osvobození české*

⁵⁴Václav ŠIMEK, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, s. 90.

⁵⁵Podle ústního sdělení Alexandra Stejskala (pamětník, K Ráji 385, Broumov) dne 15. 6. 2015.

⁵⁶*Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1995, 1 list 42 x 117 cm.

⁵⁷Jiří DOLEČEK, *Popraviště, aneb, Zpověď volyňského Čecha*. Praha 2014, s. 30.

země od Rakousko – uherské nadvlády“.⁵⁸ Česká družina byla jednotkou pěší, ale rozhodně neměla být považovaná za bojovou skupinu. Spíše se měla starat o agitátorskou činnost na povzbuzení osvobozených území českých zemí.⁵⁹

Vůdčí osobnosti české Volyně se v těchto dobách přihlásily k práci ve Svazu Česko – slovenských spolků na Rusi, který stál v Kyjevě u kolébky českého odboje. Účast v tomto svazu přinesla později své výhody. Volyňští Češi, kteří se zapojili do její činnosti, si mohli zažádat o vydání vysvědčení, které poskytovalo pro Čechy a Slováky jistá privilegia ustanovená v zákoně z 1. srpna 1916. Mezi tyto výhody patřila volnost pohybu po celé ruské říši a osvobození z působnosti všech omezovacích zákonů, kterým dosud jako poddaní nepřátelských států podléhali. Hlavní pohnutkou Prozatímní vlády k poskytnutí těchto práv byla tříletá organizovaná politicko – vojenská akce proti Rakousku, ve kterém vyvrcholila oddanost volyňských Čechů k zájmům Ruska a jeho národu. Tento zákon se vztahoval na všechny Čechy a Slováky, jejichž předválečná minulost byla v národním ohledu bezúhonná, a kdo v době války plnil „*poctivě a svědomitě úkoly, jež jim velká doba uložila*“.⁶⁰ Žadatel o toto vydání musel uvést místo a rok narození, jméno, věk všech členů rodiny, datum, kdy přijeli do Ruska, kde, a jak dlouho se zdržovali v místě, ve kterém je zastihla válka. Dále jména a adresy třech krajanů, kteří mohou tato data potvrdit a dát o nich bližší zprávy. Neméně důležitý byl také důkaz o zastížení válkou v Rusku, a že se nejedná o válečného rukojmího, dále potvrzení o zaplacení národní daně nebo vyplněné přiznání k národní dani a podepsání úpisu na Fond české družiny. Tedy bylo požadováno mnoho, aby tyto výhody mohly být uskutečněny. Tento svaz měl také na starost zaopatření obětí války a žádal volyňské, aby přispívali na Fond českých invalidů, vdov i sirotků českých vojáků, také podporoval vstup českých vojáků z Volyně do České družiny, čímž prokáží loajalitu ruské říši a carovi. Stále hrozila deportace Čechů na Sibiř či jiné úhony, protože to byli rakouští poddaní. Svaz se také snažil podporovat české školství, zlepšovat kulturní postavení a poskytnout Čechům oporu v nejisté době.⁶¹ Nicméně první světová válka pro volyňské znamenala velkou ránu. K jejich smůle se válečná fronta usadila v roce 1915 přímo v srdci české populace. Města Luck a Dubno byla obsazena Rakousko-uherskou armádou

⁵⁸Ústní výpověď paní Jarmily Konfrštátové (pamětnice Jaroměř), dne 28. 3. 2014.

⁵⁹Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů. II. 1914-1945*. Praha 1998, s. 11-14.

⁶⁰Národní archiv (dále NA), f. Svaz Čechů z Volyně (dále SvČV), 1159, Praha, inv. č. 372, kart. 104.

⁶¹NA, f. SvČV, 1159, Praha, inv. č. 372, kart. 104.

a město Rovno bylo na ruské straně. Tato oblast byla osvobozena až květnu 1916. Válka zničila mnohé z toho, co bylo po dlouhou dobu s péčí a velkou dřinou vybudováno, navíc se mnozí vrátili domů jako invalidé.⁶²

V době rozvratu, zmatku a bezvládní byly volyňští Češi vtaženi do víru mocenských sil a střetů. Ukrajinská Ústřední rada jednala s ruskou Prozatímní vládou o národním vyrovnání a autonomním postavení Ukrajiny. Následně, dne 20. 11. 1917 byla vyhlášena Ukrajinská lidová republika. Autonomii a vznik samostatné Ukrajiny většinou volyňští Češi uvítali. Svitla jim naděje na lepší právní postavení. Přesto situace na Volyni nebyla stále stabilní. O měsíc později byla téměř celá Ukrajina obsazena bolševiky a proklamována na Ukrajinskou sovětskou republiku. Po podepsání Brest-litevského míru v roce 1918 byla sjednána mírová smlouva mezi Ústředními mocnostmi a Ukrajinou, tím se území Ukrajiny dostalo do područí německého vlivu, následně 18. 2. 1918 na Ukrajinu vstoupila německá a rakousko-uherská vojska. Ukrajina se stala zásobárnou pro německá vojska a též mnoho potravin bylo odváženo do Německa a Rakouska-Uherska. Následně propukla Rusko – polská válka. Vše doprovázelo utrpení, zkáza, boj proti všem.⁶³

Naši krajané se drželi naprosté politické neutrality. Jediné o co usilovali, byly korektní vztahy mezi Československem (dále ČSR) a Ukrajinou a aby jim nová ČSR věnovala více péče, než tomu bylo za Rakouska. V lednu 1918 vyhlásila Centrální rada IV. Universálem plnou suverenitu Ukrajiny, následně byl přijat zákon o národnostní-personální autonomii pro národnostní menšiny. Měl vzniknout Národní výbor, který by pečoval o to, aby měli Češi zastoupení také v ukrajinském parlamentě a samosprávě. Jenže veškeré naděje a iniciativa se hroutila pod válečným stavem Polska a Sovětského Svazu.⁶⁴

K určitému uklidnění došlo po uzavření mírové smlouvy v Rize 18. 3. 1921, které ukončili válečný stav z let 1919 – 1921 mezi sovětským Ruskem a Polskem. Byly stanoveny nové hranice, na jejichž základě se Volyň rozdělila na část východní a západní. Západní část Volyně připadla Polsku a východní část připadla Ukrajinské sovětské socialistické republice.⁶⁵

⁶²Muzeum volyňských Čechů, Podbořany. 22.5. 2015.

⁶³Muzeum volyňských Čechů, Podbořany. 22.5. 2015.

⁶⁴Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů. II. 1914-1945*. Praha 1998, s. 20-25.

⁶⁵Jiří HOFMAN, *Češi na Volyni: základní informace*. Praha 1995, s. 19.

Paní Jarmila Konfrštátová, volyňská Češka vzpomíná: „*Tak se na Volyni často stávalo, že ač se rodiny narodily na stejném místě, přicházely na svět pokaždé v jiném státě*“.⁶⁶ Z výpovědi je patrné, že situace na Volyni byla mnohdy velmi nepřehledná.

V následujících letech probíhal v každé části Volyně naprosto odlišný vývoj. Toto rozdělení trvalo až do roku 1939, kdy proběhlo čtvrté dělení Polska, přičemž západní Volyň byla obsazena sovětským vojskem – obě části Volyně se tedy spojily opět pod sovětským ruským režimem.⁶⁷

1.3 Východní a západní Volyň

Sovětské Ukrajině připadlo na základě Řižského míru 45% z dosavadní Volyňské gubernie tj. 27 999 km². Což činilo téměř 20% českých obcí, tedy 25% volyňských Čechů.⁶⁸ Volyňská gubernie se od roku 1921 dělila na újezd Žitomirský, Zaslavský, Starokonstantinovský, Novohradvolyňský, Ovrucký, Korosteňský a Polonský.⁶⁹ Největší české osady na východní Volyni lze rozdělit do tří základních skupin. Největší skupina českých osad byla kolem Volyňské metropole — Žitomiru. V samotném Žitomiru bydlelo více Čechů než v největší české obci. Do tohoto okruhu patří vesnice Krošna Česká, Okole, Vysoká Česká, Selenčina Česká, Ivanoviče České, Krušenec Český, dále obce se smíšeným obyvatelstvem Sokolov, Vinohrady, Plechov, Alinovka, Horbaši a další. Z odlehlých obcí se sem musí také zařadit Olšanka a kolonie Romanov. Do druhé skupiny můžeme zařadit obce ležící kolem hranic s Polskem, tyto osady dělila jen státní hranice od osad ze západní Volyně. Sem patří Holoveň Česká, Dědova Hora, Antonovka, Jedvanino, na severu Alexejevka. A do skupiny třetí tedy poslední, řadíme obce severovýchodně od Žitomiru. Jsou to Český Kužel, Slávkoviče, Huta Mariatin, Karpilovka a Mezirička. Většina obyvatel z těchto obcí pocházela z Moravského Slovácka. Za hranicemi bývalé volyňské gubernie bylo ještě několik českých obcí, roztroušené po SSSR.⁷⁰

⁶⁶Ústní výpověď paní Jarmily Konfrštátové, (pamětnice, Jaroměř) dne 28. 3. 2014.

⁶⁷Luděk JIRKA, *Kolektivní vědomí a identita volyňských Čechů pramenící z česko-ukrajinských vztahů v orálně-historickém výzkumu*. In: *Academia.edu* [online]. [cit. 2015-03-20]. Dostupné online z: https://www.academia.edu/4366874/Kolektivn%C3%AD_v%C4%9Bdom%C3%AD_a_identita_voly%C5%88sk%C3%BDch_%C4%8Cech%C5%AF_pramen%C3%ADc%C3%AD.

⁶⁸Jiří HOFMAN, *Češi na Volyni: základní informace*. Praha 1995, s. 10.

⁶⁹Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů. II. 1914-1945*, Praha 1998, s. 81.

⁷⁰Vladimír DUFEK, *Návrat volyňských Čechů do vlasti v archívních materiálech: aktuální publikace k padesátému výročí reemigrace*, Praha 1997, s. 90 – 91.

Větší část Volyňské gubernie připadla Polsku. Administrativní uspořádání polského státu tvořila vojvodství, powiaty a gminy. Volyňské vojvodství s hlavním městem Luckem mělo rozlohu 30 288 km² s 1, 4 mil. obyvatel. Z polského sčítání lidu v roce 1921 vyplynulo, o jak mnohonárodnostní oblast se jednalo. Žilo zde 241 tisíc Poláků, 152 tisíc Židů, 84 tisíce Ukrajinců 25 tisíc Čechů a 25 tisíc Němců. Vojvodství se z počátku skládalo z devíti powiatů: Dubenského, Horochovského, Kovelského, Křemeckého, Lubomlského, Luckého, Ostrožského, Rovenského a Vladimírského. Později se jejich počet zvýšil na jedenáct. Místo Ostrožského vznikl Zdobunovský a nově byly zřízeny Kostopolský a Sarnenský.⁷¹ Nejvíce Čechů žilo v powiatu Dubenském, Rovenském a Luckém.

Češi, jejichž část Volyně připadla pod Polsko, dopadli zcela jistě lépe, než tomu bylo na straně opačné. Jejich právní postavení bylo upraveno mezinárodním systémem ochrany menšin, ústavou a vládními nařízeními stanovené ve Versailleské dohodě, dále v polské ústavě ze 17. března 1921, která se zavazovala k ochraně života, svobody a majetku všech občanů bez národnostního rozdílu, náboženství, jazyka nebo rasy a nakonec se na českou menšinu vztahovaly také Československo – polské smlouvy o ochraně menšin z 23. dubna 1925.⁷² Nicméně nejdůležitějším střediskem péče o volyňské Čechy se stalo československé velvyslanectví v Polsku. Především za působení dr. Václava Girsy v letech 1927 – 1935 byla zaznamenána největší aktivita. Pan doktor Girsy jezdil po jednotlivých vesnicích a informoval se, co občanům chybí a sepisoval si jejich žádosti. Z jeho zpráv do Československa vyplývá, že se polský režim v tomto období choval k Čechům příznivě.⁷³ Přesto to volyňští mnohdy neměli lehké.

Zajímavá autorská výpověď Václava Šimka v knize „U nás na Volyni“⁷⁴ ukazuje, jaké reálné poměry panovaly na Volyni. Autor se narodil ve vesnici Hlinsko patřící do polské části Volyně, jak píše: „Narodil jsem se v malém domečku, v němž byla jediná světnice o rozměrech čtyřikrát čtyři metry, kde maminka vařila, prala, žehlila a tatínek ševcoval“.⁷⁵ Přesto se nebylo na Volyni lehké užít, jak dále uvádí Šimek: „Tatínek nechal ševcoviny a začal pracovat v kamenolomu“ (...) „maminka v létě nádeničila u

⁷¹Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů*. Praha 1997, s. 32.

⁷²J. VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů*. II. 1914-1945, Praha 1998, s. 33.

⁷³NA, f. SvČV, 1159, Žatec, inv. č. 380, kart. 104. Dostupné též z:Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů*. II. 1914-1945, Praha 1998, s. 68-69.

⁷⁴Václav ŠIMEK, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, s. 44-45.

⁷⁵Tamtéž.

sedláků, protože žádné továrny v okolí nebyly (...) „K tomu nutno připočíst velké výdaje, které nám polské úřady každoročně vyměřovaly za právo pobytu, neboť všichni jsme byli československými státními příslušníky“.⁷⁶ Nicméně rodinu Šimkovu a dalších tisíce volyňských Čechů žijící pod Polskem čekalo osmnáct let, která, jak se mnozí shodují, byla ta nejšťastnější, jaká na Volyni zažili. Nejednen volyňský Čech přiznává „za Poláků bylo dobře“.⁷⁷ Tato léta byla avšak narušena v roce 1939 paktem Ribbentrop – Molotov, který rozděloval sféry vlivu mezi nacistické Německo a Sovětský Svaz. Na jeho základě obsadila Rudá armáda polskou část Volyně a zahájila tak další sérii válečných konfliktů.

Volyňští Češi, jejichž vesničky se staly součástí východní Volyně, takové štěstí neměli. Politika Sovětského svazu se v meziválečném období velmi často měnila. První období představovala léta 1921 – 1928, ve kterých sice docházelo k rozšíření práv všech menšin. Ale v letech 1929 – 1935 po skončení NEPu (Nové hospodářské politiky) a zavedení plánovitého řízení hospodářství byla práva menšin značně okleštěna. V letech 1932-1933 vypukl na Ukrajině hladomor, který sice volyňských Čechů nijak citelně nepostihl, nicméně všude se šířil strach a panika. Novou politickou „hrozbou“ se stal tzv. buržoazní nacionalismus neruských obyvatel. Léta následující vedla ještě k většímu útlaku menšin. Ze sčítání lidu realizovaného dne 17. 12. 1926 vyplývá, že zde žilo okolo 24 900 Čechů.⁷⁸ Ti jako ostatní občané Sovětského Svazu podléhali politickým perzekucím, kolektivizaci a jiným útlakům. Jak uvádí pamětnice Maja Lutaj v dokumentu České televize⁷⁹: „Jenom za jeden den bylo v Žitomiru popraveno osmdesát volyňských Čechů“. Tento akt byl pouze vyvrcholením předcházejících událostí počínající kolchozy, zavedením nového typu nevolnictví, daň za „hrušku“ a „jabloň“ (Češi raději všechny ovocné stromy pokáceli, aby za ně nemuseli platit daň, místo toho žvýkali borovicové větvičky), konče zákazem vycházení z vesnic. Jaroslav Martínek, pamětník, popisuje, jak v roce 1933 přišla jeho rodina o všechnu majetek. Byli nuceni vzdát se nově postaveného domu a museli se přestěhovat do bytu, kde spali na slámě.⁸⁰ Na Čechy zde bylo pohlíženo jako na ty „Poláky“, ve školách nesměli

⁷⁶Václav ŠIMEK, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, s. 44-45.

⁷⁷Ústní výpověď paní Jarmily Konfrštátové (pamětnice, Jaroměř) dne 28. 3. 2014. Též výpověď Alexandra Stejskala (pamětník, K Ráji 385, Broumov) dne 15. 6. 2015.

⁷⁸Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů*. II. 1914-1945, Praha 1998, s. 81-82 a 92 – 97.

⁷⁹Ján Mančuška, Volynští. [video]. TV [online]. Česká televize, 2013. [21. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10490914163-volynsti/>.

⁸⁰Václav SÁDLO, *Odboj občanů okresu Náchod v zahraničních pozemních jednotkách (1939-1945)*. Ústí nad Labem 2000, s. 293.

mluvit Česky a dokonce zde byly i takové případy, kdy všechny účinkující nazkoušeného divadla, ještě před zahájením představení zatkli a nikdo už je nespátřil.⁸¹ Tak to chodilo na východní Volyni.

1.4 Náboženství

Na základě carského úkazu z roku 1871 byla stanovena pro nové české osadníky svobodná volba náboženství. Domácí obyvatelé měli zakázáno vměšovat se do českých náboženských věcí a poskytnout Čechům úplné svobody. Ti se ve větší míře přikláněli k náboženství protestanskému nebo katolickému.⁸² Nicméně po několika prvních letech, kdy se mohli volyňští radovat ze svých českých far - první vznikly v Hulči, Podhájích a Hlinsku, začala být slibovaná svoboda potlačována.⁸³ Po smrti Alexandra II. bylo vydáno 27. 12. 1884 rozhodnutí, které zakazovalo Čechům kupovat pozemky, pokud nepřestoupí na pravoslavné náboženství. Ruská vláda se obávala polského vlivu, protože čeští katolíci chodili na mše do polských kostelů. Náboženské represe byly pro Čechy velkou ránou. Nejenže jim zákaz nabývání půdy a podnikání znesnadňoval už tak těžký pobyt v cizím prostředí, ale vzdát se navíc víry, která jim poskytovala duchovní útěchu, se citelně dotklo i houževnatých osadníků. Nově příchozí se tedy museli buď přizpůsobit novým podmínkám, nebo se vzdát půdy a odejít do města. Osadníci, kteří koupili půdy stihli již v první vlně kolonizace, pocítili ovšem náboženské represe také. Ty se týkaly především zrušením českých farností v roce 1888, dále české samosprávy v roce 1891, následovalo rušení českých škol a zákaz češtiny jako vyučovacího jazyka, nesměla se hrát česká divadla a udržovat české knihovny.⁸⁴ Pravoslavné duchovenstvo se snažilo ovlivňovat českou mládež i na školách, na některých byly postaveny nové kaple, kde se žáci měli dostat k bližšímu kontaktu s tímto náboženstvím. Přestože, mnoho Čechů na pravoslavné náboženství přestoupilo, i tak si zachovávali „*ve svém srdci a mysli dosavadní náboženství*“, jak vzpomíná volyňská Češka Helena Čapská.⁸⁵

⁸¹Ján Mančuška, Volyňští. [video]. TV [online]. Česká televize, 2013. [21. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10490914163-volynsti/>.

⁸²J. FOLPRECHT, *Čechoslováci polští*. Praha 1932, s. 11.

⁸³Dle ústního sdělení Alexandra Stejskala (pamětník, K Ráji 385, Broumov) dne 15. 6. 2015. Dostupné též: STEJSKAL, Alexandr. Volyňští Češi na Broumovsku: Zvláštní vydání Broumovských novin při příležitosti 65 let od návratu volyňských Čechů do vlasti svých předků. Broumov 2012.

⁸⁴Václav ŠIMEK, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, s. 16.

⁸⁵Dle ústního sdělení Heleny Čapské (pamětnice, Podbořany) dne 16. 5. 2015.

Vánoce slavili dvakrát v roce a poslouchali jak kněze katolického, tak i ruského „báťušku“.⁸⁶ Volyňští Češi přistupovali k náboženství aktivně, navštěvovali hojně kostely a dodržovali veškeré církevní svátky a úkony. Zajímavý je ovšem pohled i z opačné strany. Po rozdělení Volyně na východní a západní, obě znepřátelené strany Rusů a Poláků dospěly k závěru, že Češi jsou k náboženským otázkám víry „chladní“. Dle nich Češi chodili do kostelů jen málo a náboženské služby potřebovali jen po narození dětí, křtech, svatbách a pohřbech. Především pro Poláky bylo nepochopitelné, že se Češi po pohřbech v hojném počtu scházejí, opíjejí a vesele se baví.⁸⁷ Po rozdělení Volyně se také polská strana zejména ve třicátých letech snažila přimět nekatolické volyňské vyznavače ke konverzi, nicméně většinou neúspěšně.

Přesto, že se jak strana polská, tak ruská, snažila různými prostředky volyňské Čechy v náboženských otázkách polonizovat či rusifikovat, nikdy se jim to zcela nepodařilo. Češi se sice navenek přizpůsobili novým podmínkám, nicméně uvnitř zůstali věrni svému náboženskému přesvědčení. Celkem bylo na Volyni v českých vesnicích 26 pravoslavných církví, 10 katolických kostelů, 6 evangelických chrámů a 6 baptistických modliteben.⁸⁸

⁸⁶Tamtéž.

⁸⁷Jiří DOLEČEK, *Popraviště, aneb, Zpověď volyňského Čecha*. Praha 2014, s. 25.

⁸⁸*Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1995, 1 list 42 x 117 cm.

2. Školství

Přistěhovalci přišli do velmi zaostalého kraje, plného pověr, tmářství a negramotnosti. Jejich ukrajinští sousedé neuměli mnohdy číst ani psát a školy v této oblasti též nebyly. Většina místních obyvatel, taktéž nově příchozí osadníci, se živili zejména zemědělstvím. Prioritou pro ně byla půda, dobrá úroda, chov domácích zvířat, tyto věci jim zajišťovaly obživu a zaručovaly, že přežijí. Vzdělání jim tuto jistotu nedávalo. Přesto, pro příchozí Čechy bylo vzdělání velmi důležité, byli na něj zvyklí z Čech a navíc věděli, že umět počítat, psát a číst je základ k tomu, aby se domluvili, jak s místními úřady, tak k zachování české svébytnosti.

2.1 Školství do roku 1920

Několik let po příchodu na Volyň si tedy Češi začali budovat své školy. Carským výnosem měli Češi právo na české školství hrazené státem. Již v roce 1869 vzniká v Buderáži první česká škola. Z počátku se o ní starali Češi sami, bez toho, aniž by jim ruská vláda pomohla, nicméně hned v příštím roce už vznikají další tři rusko-české školy na její popud, a to v Hlinsku, Mihorošti a Kupičově.⁸⁹ Ve všech těchto školách byla vyučovacím jazykem ruština, ale jelikož výuka v cizím jazyce byla pro české děti náročná, stát povolil paralelní třídy v českém jazyce, proto tedy rusko – české školy.⁹⁰

Další školy vznikaly v Kvasilově, Hrušvici, Ulbárově, Straklově, Podhájcích, Kupičově, Boratíně, Mstěšíně, Kněhynkách, Teremně, Hulči, Antonovce a Malíně, kde se až do roku 1890 vyučovalo výhradně jen česky.⁹¹ Brzy bylo v českých volostech, kde byli Češi roztroušeni, dalších 11 škol, takže v 55 českých koloniích spolu se školami ruským státem vydržovanými bylo koncem sedmdesátým let 32 rusko - českých škol s celkovým počtem 1471 žáků. Pamětnice paní Jarmila Konfrštátová vzpomíná na školu v Kněhynkách „*Přestože, Češi sami ještě neměli pořádnou střechu nad hlavou, celá ves se podílela na stavbě české školy, kterou umístili do zděné budovy*“.⁹² Tyto rusko – české školy byly tříleté, děti sem nastupovaly v osmi letech. Zajímavé je, že v některých případech se vyučovaly v jedné třídě všechny tři ročníky najednou, tudíž měl učitel na

⁸⁹Josef FOLPRECHT, *Čechoslováci polští*. Praha 1932, s. 26.

⁹⁰Vladimír OLÍČ, *Dějiny českého vystěhovalectví na Rus*. Kyjev 1908, s. 6.

⁹¹Josef FOLPRECHT, *Čechoslováci polští*. Praha 1932, s. 26.

⁹²Ústní výpověď paní Jarmily Konfrštátové (pamětnice Jaroměř), dne 28. 3. 2014.

starost v jeden okamžik velký počet žáků. Zpočátku se vyučovalo česky, později se nesmělo. Hojně zde byla zastoupena církevní výchova, vyučoval se tzv. Boží zákon. Výuku měl na starost místní farář, jež měl stanovenou hodinu výuky, „*pokud se stalo, že přišel o něco dříve, přerušil hrubě učitelovu výuku a začal vykládat své boží slovo. Církev měla na Volyni v této době neomezenou moc*“⁹³, uvádí pamětník Vladimír Turek. Provoz školy financoval z poloviny stát (Češi museli vyslovit souhlas, aby se děti učily věrouku u pravoslavného učitele náboženství) a polovina šla z veřejných zdrojů tzn., z veřejných sbírek a soukromých financí českých osadníků. Učitel dostával plat 150 rublů, učitel náboženství 45 rublů, další peníze šly na učební pomůcky, osvětlení a hlídače. Celkový rozpočet na chod dvou jednotřídních škol, konkrétně ve vesnici Malá Zubovština a Stremyhody, činil 476 rublů.⁹⁴

S nástupem cara Alexandra III. na trůn roku 1881 nastala éra, která se vyznačovala ruským nátlakem a nedodržováním práv české menšiny. V letech 1884 až 1891 byla omezena česká samospráva, carský výnos z roku 1891 znamenal rusifikaci českých škol, tedy jejich nahrazením primitivními pravoslavnými farními školami. České školy do roku 1887 vznikaly totiž polo-legálně. V roce 1891 na základě zmiňovaného carského výnosu, byl vyzván ruský školský inspektor, aby objížděl české osady a sledoval vývoj v českých školách. Jelikož se mu podmínky zdály v nesouladu s ruským učením, školy byly nahrazeny ruskými farními školami“.⁹⁵ V církevním časopise z roku 1891 je též uváděno: „*Поэтому-то школа и должна прежде всего воспитать человека и в этом именно духе —единения съ славяно русской народностьюю*“ // „*Proto musí škola v první řadě vzdělávat člověka v tomto jediném duchu slávy ruské národnosti*“.⁹⁶ Nicméně čeští přistěhovalci projevovali nechuť k vyučování v ruském jazyce, navíc to bylo pro malé děti náročné, z domova byly zvyklí na češtinu. Výuky se tedy chopili samotní rodiče, vzdělanější občané, čeští faráři nebo učitelé, kterých však bylo velmi málo.⁹⁷ Tito učitelé většinou působili na zmiňovaných farních školách, nicméně po splnění výuky ve škole, se mohli věnovat za malý poplatek učení českých dětí.⁹⁸ Zajímavé poměry vládly ve škole v Olšance, jak píše Albert Polák v časopise Ruský

⁹³Dle ústní výpovědi Vladimíra Turka (pamětník Nová Rokle), dne 17. 6. 2015.

⁹⁴Jaroslav ORNST, Česká kolonie Malá Zubovština na Ukrajině. Praha 200, s. 24-25.

⁹⁵Dle ústní výpovědi pana Vladimíra Turka (pamětník Nová Rokle), dne 17. 6. 2015.

⁹⁶Volynskije eparchialnyje vědomosti, 1891, č. 25, s. 689.

⁹⁷Antonín PRCHLÍK, *Školské a kulturní styky s cizinou*. Praha 1937, s. 103.

⁹⁸Dle ústní výpovědi pana Vladimíra Turka (pamětník Nová Rokle), dne 17. 6. 2015.

Čech: „S nynějším učitelem Rusem — jsou Češi nadobro nespokojeni. Žádný z nich však nemá tolik odvahy, aby jeho nezákonné jednání donesl na patřičné místo. Tamější učitel vyučuje obyčejně do konce dubna a začíná vyučovati obyčejně až v říjnu. Kromě toho i v době vyučování udílí si p. učitel prázdnou i škole prázdniny, kdy se mu zalíbí. Dojdou-li mu tužky neb pera, zavře ve všední den školu a celý den nevyučuje. Přijdou-li k němu hosté, rozpustí děti domů a baví se až do noci ve veselé společnosti. (...) Česky nevyučuje se již několik let.“⁹⁹ O tom, jak tristní situace byla na Volyni, píše o čtyři roky později v roce 1911 časopis Čechoslovan: „Některé děti, vůbec neumějí česky číst ani psát“.¹⁰⁰

Do roku 1914 nebyly tedy žádné české školy, zlepšení nastalo až po únorové revoluci 1917, kdy byla značně obnovena práva menšin. Celkové uvolnění poskytlo nové možnosti pro rozvoj života české menšiny. V Lodži vznikl evangelický Dobročinný a vzdělávací spolek Jednota, v Kyjevě Dobročinný a vzdělávací spolek J. A. Komenského.¹⁰¹ Začaly vycházet krajanské noviny. Navíc dekret Prozatímní vlády ze 7. (20) března 1917, dovoľoval používání i jiných jazyků a nářečí kromě jazyka ruského při vyučování v soukromých školách všeho druhu. Také sjezd z celého Ruska se usnesl, aby se každé dítě nejméně tři roky vzdělávalo výhradně ve své mateřské řeči. V témže roce vyzval Svaz československých spolků na Rusi, aby Češi zřizovali české školy, organizace se ujal školský spolek Komenský.¹⁰² Dne 29. 3. 1917 vyšel dotazník s 24 otázkami určený pro české učitele, publikovaný v časopise Čechoslovan, který měl řešit důležité otázky budoucího českého školství. Na jeho základě bylo např. rozhodnuto, že školní docházka započne v sedmi letech a bude se jednat o čtyřleté školy. Bylo zde také zjišťováno, kolik vesnic by si přálo české školy.¹⁰³ Na jeho základě 36 českých osad požádalo o českou školu s českým učitelem. Vzápětí, ještě téhož roku bylo založeno pět českých škol s 210 žáky v ostrožském újezdu, v újezdu žitomirském též pět škol s 285 žáky, v újezdu rovenském rovněž pět škol s 355 žáky, v dubenském deset škol s 540 žáky a v ovručském újezdu jedna škola s 30 žáky.¹⁰⁴ Vesnice si musela nejprve učitele

⁹⁹Ruský Čech: Týdeník věnovaný českým zájmům na Rusi. Kyjev 1907, roč. 2, č. 7.

¹⁰⁰Národní archiv. Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, Praha, č. fondu 1821, č. j. 959 II/1, Čechoslovan, Kyjev 1911.

¹⁰¹Muzeum volyňských Čechů, Podbořany. 22.5. 2015.

¹⁰²Josef FOLPRECHT, Čechoslováci polští. Praha 1932, s. 35.

¹⁰³Dle ústní výpovědi Vladimíra Turka (pamětník Nová Rokle) dne 17. 6. 2015.

¹⁰⁴Josef FOLPRECHT, Čechoslováci polští. Praha 1932, s. 35.

vydržovat sama, to vedlo k tomu, že některé osady váhaly, zda požádat o českou školou s učitelem. Později se financování ujal Vserossijský Zemský Sojuz.¹⁰⁵ Dalším přínosem pro školství v roce 1917 byla přítomnost mnoho Čechů – zajatců z Rakousko – uherské armády v Rusku, kteří odmítli vstoupit do československých legií. Svaz československých spolků na Rusi se obrátil na tyto zajatce, aby pokud k tomu mají určité předpoklady, nastoupili jako učitelé do českých škol ve městech i na vesnicích, a pomohli tak překonat základní nedostatek, který znemožňoval české školy otevírat.¹⁰⁶ Přihlásilo se jich desítky, např. ve Zdobunově to byl učitel Lambert Jelínek, v Ulbárově Josef Pešek, v Hrušvici V. Okrouhlický, v Sofijovce V. Slepíčka. Na Volyni též působil jako učitel a spisovatel Karel Půlpytel v Novosilkách a Nivě – Hubínské. Tito zajatečtí učitelé zůstávali na Volyni natrvalo či se později vraceli do Československa. Od roku 1917 se v některých vesnicích a městech začalo vyučovat česky.¹⁰⁷ Toto úsilí bylo ovšem překaženo obsazením Volyně Rakousko-uherskými a německými vojsky r. 1918. Učitelům – zajatcům bylo přikázáno se vzdát a na školách byli ponecháni jako učitelé pouze ruští poddaní.¹⁰⁸

Hlavním iniciátorem a organizátorem českého školství na Volyni, byl zmiňovaný Svaz československých spolků na Rusi se sídlem v Kyjevě. Později jeho roli přejal Dobročinný a vzdělávací spolek J. A. Komenského se sídlem též v Kyjevě, jehož předsedou byl p. J. Jindříšek. Kyjev se tedy stal emigračním centrem, kde se rozhodovalo o českém živlu, jak v otázkách školních, tak i kulturních. Žilo zde kolem 3000 – 3500 Čechů. Češi zde měli možnost studovat na základní škole zřízené na kyjevském předměstí. Výuka začínala v 8hodin ráno a končila ve 12hodin, probíhala zejména v ruštině. Ale předměty, jako dějepis, zeměpis a náboženství, se vyučovaly v češtině. Školné obnášelo 25 rublů, ovšem nemajetní Češi nemuseli platit nic. Děti dále mohly pokračovat ve výuce na střední škole, speciálním pedagogickém institutu, který je připravoval na budoucí učitelské povolání.¹⁰⁹ A poté, na vysoké škole. Mladý český

¹⁰⁵NA, f. SvČV, 1159, Žatec, inv. č. 370, kart. 104.

¹⁰⁶Dle ústní výpovědi Vladimíra Turka (pamětník Nová Rokle), dne 17. 6. 2015. Dostupné též z: *Ruský Čech: Týdeník věnovaný českým zájmům na Rusi*. Kyjev 1906. Roč. 1. č. 1.

¹⁰⁷Rostislav HLAVÁČEK, *Česká matice školská na Volyni*, in: Kapitoly z dějin volyňských Čechů: sborník historických souborných, vědeckých a memoárových prací, ed. Vladimír Dufek, Praha 1997, s. 78.

¹⁰⁸František VYŠINKA, *O českých školách na Volyni: Výroční zpráva za rok 1930/1931*. Brno: Československý ústav zahraničí, s. 6.

¹⁰⁹Dle ústní výpovědi Vladimíra Turka (pamětník Nová Rokle), dne 17. 6. 2015.

živel, zde měl různé možnosti zábavy a snažil se kyjevskou českou komunitu podporovat různými kulturními akcemi, např. v roce 1900 čeští studenti uspořádali velký reprezentační ples, na který pozvali i ostatní Volyňské.¹¹⁰

Přestože ruská vláda ponechala volyňských Čechům pouze jeden nerušený vyučovací školní rok — 1917, ve kterém bylo možné budovat české školy a navíc s českými učiteli, účinky tohoto jediného roku měly hluboké důsledky pro české vyučování. Děti si zvykly chodit pravidelně do školy a ostatní čeští obyvatelé získali potřebné sebevědomí k příštímu vymáhání vyučování v mateřském jazyce.¹¹¹

2.2 20 – 30. Léta

Dvacátá léta minulého století byla pro volyňské Čechy nebyvale příznivá. Po přečkání první světové války a následném zotavení, nastalo období trvající 18 let, které poskytlo volyňským Čechům prostor pro rozvoj a rozkvet školské a kulturní otázky završené vznikem České matice školské na západní Volyni. Toto období ovšem na východní Volyni bylo přerušeno už počátkem třicátých let represivní politikou Sovětského svazu, přičemž tato část Volyně zažívala zcela odlišný vývoj než západní část Volyně.

2.2.1 Školství na západní Volyni

V roce 1921 byla Volyň rozdělena na část východní a západní a záleželo na svrchovaném státu, jak se k malé české menšině postaví. Školství na západní Volyni bylo zaštitěno vládním dekretem ze dne 7. ledna 1919, jimž bylo zavedeno bezplatné vyučování od 7 do 14 let na sedmileté obecné škole, dále zákonem ze dne 17. ledna 1922 o zakládání a udržování veřejných škol obecných. Na základně tohoto zákona bylo stanoveno, že stát musí zřídit školu pro 40-60 dětí o jedné třídě, pro 61 – 100 o dvou třídách, pro 101 – 150 o třech třídách, pro 151 – 200 o čtyřech třídách, pro 201 – 251 o pěti třídách, pro 251 – 300 o šesti třídách, pro více než 300 dětí o sedmi třídách. To bylo

¹¹⁰Věnceslav ŠVIHOVSKÝ, Kijev a Kyjevští Češi. In: *Naše zahraničí*. Praha 1924.

¹¹¹František VYŠINKA, *O českých školách na Volyni: Výroční zpráva za rok 1930/1931*. Brno: Československý ústav zahraničí, s. 8.

završeno školními osnovami vypracovanými v letech 1920 – 1921, jimiž byl položen základ ke sjednocení školství v polském státě.¹¹²

Začaly tedy vznikat nové školy. V Luckém újezdu byla otevřena jedna nová česká škola, v rovenském pět, v dubenském tři, v horochovském pak jedna. Počet českých školních dětí na Volyni se v této době pohyboval okolo 1974. Největším problémem byl nedostatek kvalifikovaných učitelů, s tím se potýkalo nejen české školství, ale též polské. Naštěstí pro české osadníky polský stát nekladl překážky, aby na školách vyučovali méně kvalifikovaní učitelé. Bylo jim sice uloženo, aby si do konce roku 1924 dodělali doplňovací státní zkoušky, ale jinak tolerovali starou ruskou aprobaci z učitelství. Dokonce polské školní úřady nebránily ani tomu, aby se čeští učitelé zúčastnili doplňovacích kurzů v Praze, které pořádalo ministerstvo školství a národní osvěty v červenci 1922 pro zahraniční české učitele. Z Volyně se těchto kurzů zúčastnilo devatenáct učitelů.¹¹³

Přes tento slibný počáteční vývoj, se často stávalo – zejména počátkem 20. let, že stávající politika Polska s Československem měla negativní dopad na českou menšinu na Volyni. I přesto, že polský stát uznal mezinárodní statut o ochraně menšin, Volyňští Češi se dostávali do nepříjemných situací s polským obyvatelstvem a do konfliktů, které se jich mnohdy vůbec netýkaly.¹¹⁴ Pouze stačilo, že to byli Češi. Např. Polsko-československý konflikt na Těšínsku velmi negativně ovlivnil situaci na Volyni. Též se stávalo, že se Češi stali cílem slovních a fyzických útoků polských národních extremistů, kteří se také neštíteli ničit české školy.¹¹⁵

Tyto události měly dalekosáhlý dopad, v následujících letech se situace obrátila k horšímu. Učitelé již nesmějí vycestovat do Prahy na vzdělávací doplňovací kurzy, českým učitelům je vytýkána slabá znalost polštiny a pod různými záminkami jsou propouštěni ze škol.¹¹⁶ Zajímavé ovšem je, že tato situace byla obdobná i v polských ústavech, zde jsou polští učitelé propouštěni také. Poté, naneštěstí často nastupují na

¹¹² František VYŠINKA, *O českých školách na Volyni: Výroční zpráva za rok 1930/1931*. Brno: Československý ústav zahraničí. s. 5.

¹¹³ Tamtéž, s. 6.

¹¹⁴ Rostislav HLAVÁČEK, *Česká matice školská na Volyni*, in: Kapitoly z dějin volyňských Čechů: sborník historických souborných, vědeckých a memoárových prací, ed. Vladimír Dufek, Praha 1997, s. 79.

¹¹⁵ Dle ústní výpovědi Heleny Čapské, (pamětnice Podbořany), dne 16. 5. 2015.

¹¹⁶ František VYŠINKA, *O českých školách na Volyni: Výroční zpráva za rok 1930/1931*. Brno: Československý ústav zahraničí. s. 6.

uvolněná místa po českých učitelích, tudíž české školy podléhají stále více polskému vlivu.¹¹⁷

V roce 1924 přichází pro české obyvatele další rána v podobě jazykového zákona, který znamená opětovné zhoršení českého vyučování. Do té doby se zřizovaly školy, ve kterých se učilo zejména v mateřském – tedy českém jazyce. Polsky se učila pouze polština, vlastivěda a občanská nauka. Tento jazykový zákon ale stanovil, že je nutno zavést vyučování dvojjazyčné, žádají-li rodiče 25 dětí v některé gmině o výuku v jazyce státním. Při tak velkých rozlohách jednotlivých okresů bylo velmi snadné nalézt těchto 25 dětí, na tento popud tedy vznikají dvojjazyčné Česko – polské a Polsko – české školy.

118

Polsko – českých škol bylo na Volyni celkem evidováno třináct a znamenají hluboký propad pro české školství na Volyni. Český jazyk je zde pouze vyučovacím předmětem, jak píše Václav Šimek v Knize „U nás na Volyni“.¹¹⁹ „*Češtině se neučili ani matky a otcové mých vrstevníků, a neučili jsme se češtině ani my, neboť dvě hodiny týdně pro tři spojené třídy nebyly ničím. Hodiny češtiny byly však nejoblíbenějším předmětem. Jak asi bylo učitelé Balounovi, těžko říci. Měl nás namačkaný vždy dvakrát týdně po osmdesáti žácích z nižších tříd a kolem sedmdesáti žáků z páté a, šesté a sedmé třídy*“.¹²⁰ Tyto poměry zde vládly přesto, že zde byl velmi nepatrný počet polských žáků, tak například v Boratíně, byli všichni žáci české národnosti. Ve škole v Novokrajevě z 53 žáků bylo 52 Čechů, v Kvasilově z 93 žáků 83 Češi. Podobné poměry byly zaznamenány i na školách v Nivě Hubínské, Sergijevce, Kňehynkách, Sklíně, Libánovce, Hlinsku¹²¹, Novošulkách či v Novo-Ivanyči.¹²² Paní Jarmila Konfrštátová, narozena v Kněhynkách, vzpomíná na paradoxní situaci, kdy polští učitelé učili češtinu ale sami ji pořádně neovládali. Při vyučování tedy vznikaly často vtipné momenty, které si Češi s oblibou vyprávěli večer po chalupách.¹²³ Není divu,

¹¹⁷Dle ústní výpovědi Vladimíra Turka (pamětník Nová Rokle), dne 17. 6. 2015. Dostupné též z: František VYŠINKA, *O českých školách na Volyni: Výroční zpráva za rok 1930/1931*. Brno: Československý ústav zahraničí. s. 6.

¹¹⁸František VYŠINKA, *O českých školách na Volyni: Výroční zpráva za rok 1930/1931*. Brno: Československý ústav zahraničí. s. 8.

¹¹⁹Václav ŠIMEK *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, s. 48.

¹²⁰Tamtéž.

¹²¹Škola v Hlinsku byla polsko-česko-ukrajinská.

¹²²Josef FOLPRECHT, *Čechoslováci polští*. Praha 1932, s. 37.

¹²³Dle ústní výpovědi Jarmily Konfrštátové (pamětnice Jaroměř), 28. 3. 2014.

pouze na sedmi Polsko – českých školách ze třinácti byli učitelé Češi.¹²⁴ A přesto, jak dále uvádí Šimek, nebyla situace ve školství na Volyni tak zlá: „*A přece nás naučil číst psát, naučil nás milovat českou zem a dovedl nám vštípit vědomí, že jsme Češi*“.¹²⁵

Polským státem byly dále zřízeny na Volyni státní školy utrakvistické, tzv. Česko – Polské. Těchto škol bylo na Volyni celkem jedenáct a to v Kopče, Dlouhé Pole, Strakově, Sofievce I., Ulbárově, Semidubech, Novinách, Volkově, Malodavě II., Malované a v Zálesí. Na těchto školách se v prvním školním roce vyučovalo pouze česky, protože děti žádný jiný jazyk neznaly. Ale už po Vánocích se musel učitel začít věnovat polskému jazyku a to čtyři hodiny týdně. Druhý školní rok se vyučovala polským jazykem polština, a to tolik hodin, kolik se vyučovalo v češtině, tedy 3,5 hodiny týdně. Třetí a čtvrtý rok se začínala přidávat výuka v polském jazyce, především předměty jako polská vlastivěda a počty. V pátém, šestém a sedmém roce se učilo českým jazykem pouze čeština a přírodopis, ostatní předměty byly v polštině.¹²⁶ Tyto poměry měly ale za následek, že české děti neuměly pořádně česky, česká slovíčka se jim pletla s polskými a problém jim dělala zejména česká gramatika. Proto se v hodinách vymezených výuce českému jazyku, procvičoval hlavně pravopis a diktáty.¹²⁷

Jazykovým zákonem bylo dále stanoveno, že malé české školy se budou sdružovat s většími ukrajinskými, tedy na školy smíšené. V praxi to ale chodilo tak, že tyto školy byly stejně organizovány pod polskou správou. Propouštění českých učitelů pokračuje i v roce 1925. Záminkou je neabsolvování polských doplňovacích zkoušek českými učiteli, ačkoliv měli přiznanou lhůtu do roku 1926.¹²⁸ Dalším úskalím byly české učebnice, které polský stát nevydával. Proto tyto školy musely využívat knihy, které obstarala Česká matice školská v Lucku ze Státního nakladatelství v Praze. Byla to více dílná čítanka „Ráno“ od Josefa Kožíška a Josefa Tůmy vydaná v roce 1925, dále cvičebnice jazyka českého od Josefa Mullera (1925) a trojdílná čítanka od Jana Jursy z roku 1925.¹²⁹ Nicméně tyto učebnice nebyly dostupné vždy pro každého, často rodiče neměly peníze na to, aby je dětem koupily. To ovšem nebránilo dobrým studijním

¹²⁴Josef FOLPRECHT, *Čechoslováci polští*. Praha 1932, s. 37.

¹²⁵Václav ŠIMEK, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, s. 48.

¹²⁶Josef FOLPRECHT, *Čechoslováci polští*. Praha 1932, s. 37.

¹²⁷Dle ústní výpovědi Alexandra Stejskala (pamětník K Ráji 385, Broumov), 15. 6. 2015.

¹²⁸František VYŠINKA, *O českých školách na Volyni: Výroční zpráva za rok 1930/1931*. Brno: Československý ústav zahraničí. s. 13.

¹²⁹NA, f. SvČV, 1159, Žatec, inv. č. 387, kart. 104.

výsledkům.¹³⁰ Zajímavé také bylo známkování, které bylo přesně opačné než jsme zvyklí dnes, nejlepší známka byla pětka a nejhorší jednička.¹³¹ Václav Šimek dále popisuje zážitky z polské školy: „Ve škole si mě pan řídící¹³² velmi oblíbil. Jednou mě dokonce postavil přede všemi dětmi na židli, aby na mně všechny viděli, a dával mě za příklad. Přitom švihal řemínkem. To bylo znamení jeho přízně. Ve škole se často znenadání objevil a zeptal se: „Czym pachnie?“ „Skóra,“ odpověděl jsem. „Nie, Szymus“, nie, rzemyk pachte biciem.“ Když jsem mu odpověděl, že řemínek páchne bitím, odpověděl potěšeně: „Nie, Szymus“, nie, rzemyk pachte skóra!“ Nikdy jsem neuhodl, čím ten řemínek voní, i když jsem se jinak dobře učil“.¹³³¹³⁴ Z této výpovědi je očividné, že i mezi polským učitelem a českým žákem mohl vzniknout jakýsi přátelský vztah. Nicméně české státní školy (například jako na Těšínsku polské školy financované Československou republikou) polský stát nikdy pro Volyňské Čechy nezřídil.

2.2.1.1 Česká matice školská

České školství na Volyni se už od počátku potýkalo s mnoha problémy. Češi toužili po vlastní škole s českým učitelem a českým vyučovacím jazykem. Nicméně oba státy, pod které volyňští Češi ve 20.-30. letech spadaly, byly na tyto výzvy hluché. V roce 1921 začala být tato situace neúnosná, když začali být z polských škol uvolňováni čeští učitelé. Tento incident vyburcoval volyňské Čechy žijící v západní části Volyně k rozhodnutí, že je zapotřebí postarat se o vzdělání budováním českých soukromých škol.

Dne 17. července roku 1921 byl svolán do Lucku sjezd zástupců českých obcí na Volyni, jehož cílem bylo rozhodnutí o založení České matice školské (dále ČMŠ). Sjezdu se zúčastnilo 135 delegátů v čele s Prokopem Maxou – vyslancem Československé republiky v Polsku.¹³⁵ Matice měla být organizována podle vzoru ČMŠ

¹³⁰Václav ŠIMEK, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, s. 47.

¹³¹Dle ústní výpovědi Jarmily Konfrštátové (pamětnice Jaroměř), 28. 3. 2014. Dostupné též z: František VYŠINKA, *O českých školách na Volyni: Výroční zpráva za rok 1930/1931*. Brno: Československý ústav zahraničí. s. 13.

¹³²Ředitelem školy v Hlinsku na Volyni byl v letech 1928-1936 Šimon Kowalski, zastřelený Němci v roce 1942 v Klevani.

¹³³Překlad do češtiny: Čím voní? Kůží. Ne, Šimečku, ne, řemínek voní bitím, a opačně v následující větě.

¹³⁴Václav ŠIMEK, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, s. 47.

¹³⁵Larisa MLADANOVIČ, *Česká matice školská*. Luck 2008, s. 79.

v Čechách – ta byla založena už v roce 1880 a její vůdčí osobností se stal František Ladislav Rieger. Spolek měl z výnosu dobročinných akcí zakládat české obecné a mateřské školy, též opatrovny v oblastech, kde byl nedostatek veřejných českých škol.¹³⁶ S těmito cíli a přáními se ztotožňovala i Česká matice školská na Volyni, pro kterou bylo hlavní prioritou, aby v každé české obci na Volyni působila státní česká škola s českými vzdělanými učiteli, a aby na polských učitelských ústavech byla možnost studovat profesuru češtiny.¹³⁷ Sjezd zvolil devítičlenný výbor z luckého, rovenského a dubenského okresu, kterému bylo uloženo vypracovat stanovy ČMŠ. Při jejich vypracování pomohl volyňským Čechům prof. Maxmilián Kolaja, ředitel pedagogického institutu v Brně. Ten pak od roku 1926 zajížděl na Volyň a vedl zde o školních prázdninách kurzy českého jazyka pro české učitele. Pravidelně jim zadával úkoly, na jejichž vypracování měli čeští učitelé velmi příznivé lhůty: „...a jest tou právě rok, co jste obdrželi seznam úkolů, z nichž máte některé vypracovati...bude to nejpozději do 15. března roku 1929 v kanceláři Matice v Lucku“.¹³⁸

Stanovy České matice školské byly zaregistrovány vojvodskými úřady v Lucku ke dni 4. října r. 1923.¹³⁹ Předcházelo tomu ale vznik první organizace ČMŠ v Kvasilově, která ovšem neměla dlouhého trvání, protože nebyla polskými úřady zaregistrována.

Jedním z dalších kroků ČMŠ bylo založení odborů, tzv. Kol, ve významnějších českých osadách, ve kterých byla soustředěna veškerá organizační, finanční a materiální pomoc.¹⁴⁰ První organizace vznikla v roce 1923 v Moskovštině. O rok později následoval Boratín, Hlinsk, Teremno, Bakovce, atd. V roce 1927 byla již kola ČMŠ ve 49 obcích a v roce 1933 v 64 obcích. Celkově bylo založeno 69 matičních kol.¹⁴¹

Na schůzi Valného shromáždění České matice školské, konané 2. prosince 1923, byl prvním předsedou ČMŠ zvolen lucký občan, známý podnikatel Vladimír Prajzler, místopředsedou Josef Vlk, učitel z Boratína, tajemníkem Josef Albrecht z Hnidavý a pokladníkem majitel známého luckého pivovaru Václav Zeman z Lucka. Výše členského příspěvku byla stanovena na 8 kg žita nebo ječmene ročně, ten se měl

¹³⁶A, ŠPIRITOVÁ, *Ústřední matice školská v letech 1880-1919*. [online]. [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/E-publ/paginae/fulltext/1993/Spiritova.pdf>

¹³⁷Josef FOLPRECHT, *Čechoslováci polští*. Praha 1932, s. 48.

¹³⁸Buditel: orgán Čechoslováků v Polsku. Varšava 1928, roč. 1, č. 13.

¹³⁹NA, f. SvČV, 1159, Žatec, inv. č. 378, kart. 104.

¹⁴⁰Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů*. Praha 1997, s. 55.

¹⁴¹*Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1995, 1 list 42 x 117 cm.

odvádět v místě, kde sídlil kroužek ČMŠ nebo přímo na hlavní ústřednu České matice školské v Lucku.¹⁴² Členský příspěvek byl v naturáliích z důvodu devalorizace polské marky, která měla přejít na pevnou státní měnu zlotý.¹⁴³ Na této schůzi byl podán také návrh, aby byl zvolen výbor, který by vyšetřil podmínky vydávání dvoutýdenního časopisu zpravodaje ČMŠ na Volyni. Tento návrh byl jednohlasně přijat a úkol si vzal na starost Antonín Perný.¹⁴⁴

Matice brzy začala budovat české školy. Nejdříve ale musela zajistit vhodné prostory, odkoupit pozemky na stavbu nových škol a zejména získat potřebné finance! S finančními problémy se ČMŠ potýkala po celou dobu své existence. Nicméně do třicátých let se jí podařilo zbudovat 12 českých škol. Ty vznikly v Lucku, Rovně, Moskovštině, Dorohostajích, Bocánovce, Novostavech, Omelanštině, Sedmihranech, Buršovce, Újezdě a ve Zdolbunově, která byla později udržována Českou besedou. Tyto školy byly ve většině případech čtyřtřídní, ovšem v Lucku se jednalo o pětitřídku, v Rovně o šestitřídku a Zdolbunově sedmitřídní školu. Ve školním roce 1932/1933 navštěvovalo mateřní školy 505 žáků s dvanácti českými učiteli.¹⁴⁵ Na škole se vyučovaly předměty jako čeština, počty, kreslení, ruční práce, vlastivěda, tělocvik, náboženství (římskokatolické, pravoslavné, evangelické reformované), ale také zpěv, přírodopis, polština, dějepis, zeměpis a sborový zpěv.¹⁴⁶

Vedení ČMŠ se po pár letech vystříдалo, v letech 1925 – 27 byl druhým předsedou ČMŠ zvolen Jan Janota z Boratína a třetím pan Vladimír Mesner z Kněhynek, který byl považován za nejschopnějšího vůdce volyňských Čechů. Dalšími spolupracovníky se stali Václav Liška a Augustin Trnavec, kteří spolu s Václavem Mesnerem měli na starost založení finančního fondu, který by v začátcích mohl financovat školu a zajistit místnost pro školu.¹⁴⁷ Ředitelem ČMŠ byl od roku 1929 pan Bedřich Šebesta, kancelistou od roku 1926 pan Vlček.¹⁴⁸

¹⁴²NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 378, kart. 104.

¹⁴³Rostislav HLAVÁČEK, *Česká matice školská na Volyni*, in: Kapitoly z dějin volyňských Čechů: sborník historických souborných, vědeckých a memoárových prací, ed. Vladimír Dufek, Praha 1997, s. 80-81.

¹⁴⁴NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 379, kart. 104.

¹⁴⁵František VYŠINKA, *O českých školách na Volyni: Výroční zpráva za rok 1930/1931*. Brno: Československý ústav zahraničí. s. 14.

¹⁴⁶NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 380, kart. 104.

¹⁴⁷Larysa MLADANOVYČ, *Česká matice školská: Čes'ka zahal'noosvitnja škola*. Luck 2008, s.14.

¹⁴⁸NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 379, kart. 104.

Bylo však těžké zajistit chod třinácti škol, jejich vybavení a plat pro učitele. Např. v roce 1932 v souvislosti s hospodářskou krizí, nemohly obce vyplatit plat učitelům vůbec, to vedlo k jejich následnému odchodu ze svého dosavadního místa. Právě obce měly na starost zajišťování platů pro učitele, ve smlouvě se hovořilo o 100 – 160 zlotých, dále zařizovaly otop, světlo, byt pro učitele a zakoupení učebnic. Matice přispívala školám tak, že se snažila vymáhat peníze od polského ministerstva školství. Na školní rok 1932/33 žádala 19 000zl. a obdržela 1000 zl., z toho lze usoudit, že polský stát se na chodu ČMŠ podílel opravdu jen sporadicky.¹⁴⁹

Potřebné finance pro fungování matice dosahovaly 200 000 Kčs, největší částky šly na platy pracovníků ČMŠ, dále na telefon, telegraf a poštu, též na cestovné a diety.¹⁵⁰ Tyto finance byly získávány především z darů a sbírek od místních občanů prováděných na svatbách, křtinách a různých veselicích a také od občanů z tehdejší Československé republiky. V dopise z roku 1933 píše předseda matice v Lucku Vladimír Mesner do pobočky v Rovně, jak by měla vypadat veřejná sbírka. Dává pokyny: „*Doporučuje se, aby před pořádáním sbírky byla provedena účelná agitace a tím krajané byli připraveni k hojnějšímu věnování*“.¹⁵¹ Každý dárce se měl podepsat na darovací listinu a uvést kolik toho daroval, neodmítaly se ani naturálie, např. obilí. Jak dále Mesner píše: „*Jest nevyhnutelně nutno, aby tato sbírka byla mnohem větší než roku minulého, o co se doufáme postaráte*“.¹⁵² Významnou finanční oporou byl též spolek Komenský v Praze, příspěvky od Kol a uvolněné peníze polskou vládou. Za mnohé výtěžky se také zasloužila ochotnická divadla, která část výtěžku věnovala právě České matici školské. Dále se peníze získávaly z členských příspěvků, který byl tehdy ve výši 12 zl. ročně, splatných po jednom zlotém každý měsíc, v případě méně movitých rodin to bylo 6 zl. ročně.¹⁵³ Dary a členské příspěvky byly pravidelně otiskovány v Hlasu Volyně a později v Krajańských listech. Např., největší částku věnovali občané z Kupičova – 528 zl., Ulbárova – 274 zl., Rovna – 227 zl., Lucka – 176 zl., Mirotína –

¹⁴⁹ František VYŠINKA. *O českých školách na Volyni: Výroční zpráva za rok 1930/1931*. Brno: Československý ústav zahraničí, s. 14.

¹⁵⁰ NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 379, kart. 104.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž.

201 zl. a Zdolbunova – 60 zl.¹⁵⁴ Mnoho volyňských občanů se také upínalo k pomoci ze strany Československé republiky a jejich prosby byly často vyslyšeny. Československá republika se podílela na financování ČMŠ na Volyni z jedné čtvrtiny z celkové částky a to prostřednictvím Spolku Komenský v Praze. Ten například v roce 1934 vykoupil zadluženou nedostavěnou budovu soukromé školy ve Zdolbunově. Musíme také zmínit polské ministerstvo náboženských vyznání a veřejné osvěty, které udělilo Matici v jejím jubilejním roce podporu 500 zlotých čili 1 900kčs.¹⁵⁵

V roce 1928 bylo v Lucku založeno sídlo České matice školské a její místní pobočky zdárně fungovaly v téměř každé české osadě na Volyni a také ve Varšavě. V témže roce vznikla také v Lucku matiční škola. Místnost pro vyučování se našla v bytě v domě Václava Bečky ve Vojvodské ulici. Zpočátku se přihlásilo 15 českých dětí z města a okolí, pozvali pro ně z Čech učitelku Mařenku Kučerovou.¹⁵⁶ Dne 3. ledna 1929, po více než pětadvaceti letech od doby, kdy carská vláda zakázala na Volyni české vyučování ve školách, šlo první české dítě do české školy.¹⁵⁷ Nová škola zažívala období velkého rozvoje a též úpadku. Ve školním roce 1933/1934 byla rozšířena na trojtřídku se 67 dětmi, v následujícím školním roce to bylo už 150. Začalo se uvažovat o stavbě nové budovy. Díky finanční pomoci od Spolku Komenský v Praze a též majitele českého pivovaru Václava Zemana, po počátečních komplikacích, mohl nový školní rok 1934/35 začít již v nové budově. Téhož roku škola dosáhla nejvyššího stupně a stává se školou sedmitřídní. Aby škola mohla pojmout co nejvíce českých dětí i z okolních vesnic, bylo potřeba vyřešit otázku ubytování pro studenty, kteří byli nuceni denně chodit do školy 8 – 9km. Zpočátku se o to postarali rodiče, když dětem zařídili v Hnidavě společný byt s chůvou Marii Janatovou.¹⁵⁸ Rodiče platili nájem 8 zlotých měsíčně a též se museli postarat o potraviny a dřevo. Později ale sama škola začala přemýšlet o zřízení školního internátu. Byl tedy pronajat větší byt o pěti pokojích a kuchyní a Ústředna ČMŠ zapůjčila 200 zlotých na počáteční výdaje. Peněžní poplatek byl stanoven na 30 zl. měsíčně. Hlásili se sem děti i ze vzdáleností 40-65 km. Zpočátku

¹⁵⁴NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 385, kart. 104. Dostupné též z: Rostislav HLAVÁČEK, *Česká matice školská na Volyni*, in: Kapitoly z dějin volyňských Čechů: sborník historických souborných, vědeckých a memoárových prací, ed. Vladimír Dufek, Praha 1997, s. 80.

¹⁵⁵Josef FOLPRECHT, *Čechoslováci polští*. Praha 1932, s. 20.

¹⁵⁶NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 379, kart. 104.

¹⁵⁷Václav ŠIMEK, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, s. 54.

¹⁵⁸NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 379, kart. 104. Dostupné též z: Václav ŠIMEK, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, s. 57.

se přihlásilo 12 dětí, ale postupně se počet navyšoval na 25. Třetím rokem po zdražení potravin byl internát nucen zvýšit měsíční poplatek na 35zl.¹⁵⁹ Jak uvádí pamětník Alexandr Stejskal: „Pokud na to rodiče měli dostatečný počet finančních prostředků, rádi dětem zaplatili českou školu“.¹⁶⁰ Například ale v letech 1930 – 33 zažívala škola nejkrizovější materiální období, děti dávaly přednost polským školám, kde se nemusel platit poplatek.¹⁶¹

Několik následujících let organizace ČMŠ vzkvétala a jelikož se natolik rozrostla, bylo rozhodnuto o založení ještě jedné hlavní pobočky a to v Rovně. Ta byla kuratoriem potvrzena 15. července roku 1933. Česká matice tedy měla dvě hlavní pobočky, hlavní sídlo se nacházelo v Lucku a její druhé oddělení v Rovně.¹⁶² Rovno bylo jedno z největších měst na západní Volyni, kde se soustředila česká menšina a též se zde nacházela mateční škola. Ta získala záhy novou učitelkou posilu v osobě Marie Vlasákové, absolventky učitelského ústavu v Rovně. Jež jako ostatní mateční učitelé dostala plat 150 zlotých.¹⁶³ Rok 1933 byl pro mateční školu obzvlášť rušný, nejenže zde byla tedy založena druhá odbočka ČMŠ, ale také pohostila pana Dr. Františka Karase z ministerstva školství a národní osvěty v Československu, který si naplánoval na září téhož roku návštěvu Volyně, aby zjistil nedostatky škol. Škola také chtěla zavést školní uniformy a odznaky s logem ČMŠ, ale tento nápad nakonec realizován nebyl. Na proti tomu velvyslanectví Československé republiky ve Varšavě zaslalo škole sedm vlastivědných obrazů, pět biblických dějeprov a též několik výtisků čítanek.¹⁶⁴

Matice se stala nejmasovější společenskou organizací na Volyni. Nejenže pečovala o dvanáct českých matečních škol, ale také o knihovny, pěvecké a divadelní kroužky, časopisy (z ČSR předplácela časopis „Mladý svět“, který distribuovala do domů volyňských Čechů)¹⁶⁵ a značně tak přispívala k jejich kulturnímu vzestupu. Ti se také snažili zlepšit své postavení aktivnějším vystupováním v polské politice. V roce 1928 v parlamentních volbách byl zvolen mirohošťský rolník Vladimír Meduna do polského

¹⁵⁹Rostislav HLAVÁČEK, *Česká matice školská na Volyni*, in: Kapitoly z dějin volyňských Čechů: sborník historických souborných, vědeckých a memoárových prací, ed. Vladimír Dufek, Praha 1997, s. 82.

¹⁶⁰Dle ústní výpovědi Alexandra Stejskala, (pamětník K Ráji 385, Broumov), 15. 6. 2015 Broumov.

¹⁶¹Larisa MLADANOVIČ, *Česká matice školská*. Luck 2008, s. 23.

¹⁶²NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 387, kart. 104.

¹⁶³Tamtéž.

¹⁶⁴Tamtéž.

¹⁶⁵NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 379, kart. 104.

sejmu. Nicméně jeho politické působení bylo bráno nakonec spíše s rozpaky, sice svými zásahy mnohdy pomohl k příznivému vývoji, ale zejména organizace České matice školské si stěžovala, že jejich věci věnuje málo pozornosti a nebáli se mu to také vyjádřit v rezoluci zaslané roku 1931.¹⁶⁶

Činnost ČMŠ ve 30. letech byla velmi rozporuplná. Nejdříve zaznamenala velký rozvoj a s tím i spojené úspěchy, ale po té následovaly roky těžké dřiny a zklamání. Působení této organizace ovlivňovalo mnoho negativních faktorů, ať už to byl nedostatek financí nebo komplikující se politická situace. Na chod ČMŠ doléhaly Polsko – Československé politické vztahy, které byly s rostoucími nároky polských nacionalistů na československé území kolem Těšína, tzv. Zaolzie (polský termín) zvláště napjaté. V návaznosti na to, byl v roce 1935 zakázán týden České matice školské, organizovaný obvykle na podzim, na kterém Matice získala významné zdroje pro další chod. Též v rámci oslav „Týden matice“ vojvodský úřad v Polsku odepřel zájezd českých dětí do Československa a místo toho je poslali na exkurzi na velvyslanectví ve Varšavě.¹⁶⁷ Nebyly povoleny ani zábavy organizované ve prospěch ČMŠ, jen pokud jejich organizátoři finančně podpořili různé polské státní organizace, přičemž zisk pro ČMŠ zůstal minimální. Vláda to komentovala prohlášením, že se nejedná o protest vůči volyňským Čechům, ale vůči útlaku Poláků na Těšínsku.¹⁶⁸

Školy trpěly též nedostatkem kvalifikovaných učitelů i nevyhovujícími učebnicemi. ČMŠ si je nechala vozit z Československa, nicméně se na ně nedostávalo dostatečných finančních prostředků a nebyly též uzpůsobené pro české děti žijící na v Polsku. Patřily mezi ně cvičebnice od Mullera II. (ta se po nějaké době přestala používat), dále Mateřská řeč čtyřdílná t. j., pro II., III., IV, a V. školní rok, nové vydání trojdílné čítanky od Jursy Sulíka nebo stejnojmenná čítanka od Františka Flose. Mezi odbornější učebnice patřily Zeměpis pro III. třídu měšťanských škol, dále Přírodopis pro měšťanské školy dívčí, díl II. od autorů Horák a Pastejřík, či Chemie na základě pokusů pro vyšší školy reálné od Mikuláše Hofmanna z roku 1885.¹⁶⁹

¹⁶⁶NA, f. SvČv, Žatec, 1159, inv. č. 379, kart. 104. Dostupné též z: Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů*. Praha 1997, s. 65-66.

¹⁶⁷NA, f. SvČV, Žatec, 1159, Praha, inv. č. 379, kart. 104.

¹⁶⁸Jaroslav VACULÍK, *Ke vztahu Poláků vůči volyňským Čechům*, in: Kapitoly z dějin volyňských Čechů: sborník historických souborných, vědeckých a memoárových prací, ed. Vladimír Dufek, Praha 1997, s. 88.

¹⁶⁹NA, f. SvČV, Žatec, 1159, Praha, inv. č. 387, ka 104.

S učiteli to bylo také problematické. Většina učitelů působící se matičních školách nebyli aprobovaní nebo dostatečně kvalifikováni. Ti se museli do 31. 12. 1933 podrobit kvalifikačním zkouškám, jinak by ústav museli opustit. Výjimkou byli učitelé, kteří měli odpovídající vzdělání pro 6. třídy gymnázia. Možností, jak získávat kvalifikované učitelé se nabízelo sice několik, ale žádná z nich nebyla zcela účinná. Nejlepší možností bylo zvát na Volyn učitele z Československa, ti mohli žákům předat nejvíce informací o jejich rodné vlasti, v roce 1933 na Volyni působili čtyři. Dále posílat volyňské studenty do ČSR, kde by získali odpovídající vzdělání a následně ho nostrifikovali v Polsku. Tento způsob byl také zkoušen, ale kandidáti studium v ČSR nedokončili. Východiskem byli také polští učitelé, kteří by ovšem museli perfektně ovládat češtinu a být seznámeni s českou kulturou. Varšavské ministerstvo na to ale dívalo odmítavě.

Volyňští Češi si ovšem velmi vážili možnosti studovat na českých školách s českými učiteli a jak řekl pamětník Alexandr Stejskal: „*Nevyměnili bychom to za nic na světě*“!¹⁷⁰

Velice zajímavá je též samospráva matičních škol. Ta byla organizována pomocí výborů, do jejichž činnosti se zapojovaly všechny děti, i ty nejmenší. Jak píše Larisa Mladanovič, autorka knihy Česká matice školská, „*Škola byla řízena výborem, v jehož čele stál předseda. Dalšími členy výboru byl jednatel, pokladník a předsedící. Výbor byl volen všemi členy hlasováním. Děti se tím učily volit dle předpisů, znázorňovaly si vedení schůze a tím se učily i zhotovovat protokoly. Každá třída měla svoji vlastní samosprávu, která řídila život třídy. Jednotlivé funkce byly rozděleny mezi žáky, kteří se každý týden střídali*“.¹⁷¹ Jak vyplývá z této výpovědi, matiční školy se snažily vést své žáky k disciplíně, povinnosti a též zodpovědnosti. Nicméně koncem třicátých let nastalo krizové období, zapříčiněné Velkou hospodářskou krizí, které znamenalo zavírání soukromých českých škol, ale též všeobecnou krizi ve školství na Volyni. Dne 5. ledna 1936 byla zrušena matiční škola v Sedmihranech. Česká škola v Teremně a škola v Semidubech byla sloučena s polskou školou¹⁷², ve škole v Mirotně se nevyučovalo vůbec z důvodu nepřítomnosti českého učitele, jež nedostal vízum od polského velvyslanectví. Problém byl také s vysvědčením, jež nebylo vypracováno pro soukromé školy. Kuratorium tedy povolilo vysvědčení s polským textem dle vzoru státních škol,

¹⁷⁰Dle ústní výpovědi Alexandra Stejskala (pamětník K Ráji 385, Broumov), dne 15. 6. 2015.

¹⁷¹Larisa MLADANOVIČ, *Česká matice školská*. Luck 2008, s. 20-25.

¹⁷²NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 379, kart. 104.

ale bez státního erbů na lícové straně. Navíc na posty, místo českých učitelů, byli dosazováni Poláci z Českého Těšínska.¹⁷³ Přestože všechny tyto zmíněné důvody vedly ke špatným náladám, jak ve vedení ČMŠ, tak i v české společnosti na Volyni, snažili se Češi nepropadat skeptickým myšlenkám a stále usilovně pracovali na zvelebování českého kulturního dědictví na Volyni. Činnost této organizace ukončila násilně druhá světová válka, během níž se do škol spíše nechodilo, než chodilo.

Pro volyňské Čechy žijící na západní části Volyně měla činnost České matice školské zásadní význam. Nejenže české děti měly možnost navštěvovat české školy s českými učiteli, jejichž prostřednictvím se od mládí učily českému národnímu vědomí, ale její působení bylo podstatné také pro zachování české svébytnosti a nepodlehnutí polským snahám o asimilaci.

2.2.2 Školství na východní Volyni

Na východní Volyni ve 20. letech probíhal ve školství podobný vývoj jako na Volyni západní. Pomohla tomu paradoxně bolševická revoluce. Kolektivizace a změny s ní související přinášely citelný zvrat nejen v hospodářském, ale i kulturním postavení volyňských Čechů. Jestliže cílem carského Ruska byla asimilace Čechů, pak Bolševická revoluce, i když na Ukrajině prosazená především ruskými zbraněmi, se v národnostní otázce chtěla od carského Ruska příznivě odlišit. V rámci orientace na „ukrajinizaci“ bylo velkoryse budováno ukrajinské školství, státní správa, kulturní a vědecké instituce aj. V rámci národního liberalismu byl dán prostor také národnostním menšinám na Ukrajině. I tak poměrně málo početná a rozptýlená menšina, jakou byli Češi, nebyla přehlížena a vycházelo se vstříc jejím kulturním a národnostním potřebám. Byly rozšiřovány školy, knihovny a celkově šel kulturní vývoj směrem nahoru. V první polovině 20. let bylo ve volyňské gubernii osm českých škol. V Charkově byl zřízen český inspektorát, který měl pečovat o české školy a shovívavost šla tak daleko, že byli zváni učitelé z Československa.¹⁷⁴ Dobrým příkladem může sloužit škola v Malé Zubovštině, která počátkem 20. let prožívala příznivý vývoj. V roce 1934 zde byla zavedena sedmiletá výuka, před tím tomu ale musela být uzpůsobena budova školy. Stát poskytl

¹⁷³NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 379, kart. 104.

¹⁷⁴Vladimír HOSTIČKA, *Volyňští Češi a jejich perzekuce v Sovětském svazu*, in: Kapitoly z dějin volyňských Čechů: sborník historických souborných, vědeckých a memoárových prací, ed. Vladimír Dufek, Praha 1997, s. 104.

dřevo a jiné materiály na výstavbu nové budovy, jinak si vše financovali místní občané.¹⁷⁵ V roce 1928 byla budova dokončena a jak uvádí místní pamětník Vladimír Turek: „*Takovou školu neměli široko daleko*“!¹⁷⁶ Od roku 1922 se vyučovalo v češtině, a tento stav zde zůstal až do roku 1937, kdy se začalo vyučovat v ukrajinském jazyce. Malá Zubovština byla vesnička, která se vyznačovala velmi dobrou úrovní ve vzdělání, pamětník pan Vladimír Turek dále zmiňuje, že ještě v 80. letech se v této vesnici vyskytoval abnormální počet vysokoškoláků, zejména lékařů.¹⁷⁷

Třicátá léta znamenala zlom pro české vyučování, českou kulturu, ale i běžný život. Přístup sovětského režimu se začal postupně měnit, české učebnice se stávaly ideově nevyhovující a učitelé z Československa se museli účastnit zvláštních zkoušek, jestli jsou též v souladu s novou politickou ideou. Situace se stávala neúnosnou, z 1033 českých dětí chodilo do školy pouze 343. Většinou se nejednalo o čistě české školy, ale školy spíše smíšeného charakteru, např. ukrajinsko – české nebo ukrajinsko – německo – české. Jejich správa nicméně spadala pod český inspektorát. Ekonomická situace byla také tíživá, mnohdy školy neměly ani na vlastní budovy, tudíž se vyučovalo v různých pronajatých místnostech. Nebyly peníze na sešity, ani na pomůcky. Situace vyvrcholila v roce 1930 na 3. českém učitelském sjezdu v Žitomiru, kde byli všichni účastníci zatčeni orgány GPU – státní politickou správou. Následně v roce 1931 bylo odsouzeno 10 učitelů k rozsudku smrti. České školy začaly být rušeny a mnoho dětí se muselo adaptovat na ukrajinské školy.¹⁷⁸

Později se situace zklidnila a dosáhla jisté stability ke znovu obnovování českého školství. Už o rok později organizovala pedagogická škola v Korostyševě u Žitomiru kurzy pro české učitelé, kteří by vyhovovali režimu. V roce 1933 bylo v Kyjevě zřízeno české oddělení pedagogické školy – ve třech ročnících bylo asi 60 studentů – kteří měli tu možnost studovat polovinu předmětů v češtině, zbytek v ukrajinštině. Mnoho absolventů této školy pokračovalo ve studiích na středních školách v okolí, např. ve vesnici Streymhorod, v městě Korosteň či Čerňachov nebo na středních odborných školách. Nicméně tato škola neměla dlouhého trvání, v roce 1935 byla zrušena. Ve městě Čerňachov bylo také možné absolvovat jednoroční přípravný kurz na vysokou

¹⁷⁵Jaroslav ORNST, *Česká kolonie Malá Zubovština na Ukrajině*. Praha 2009, s. 49 – 53.

¹⁷⁶Dle ústní výpovědi Vladimíra Turka (pamětník Nová Rokle), dne 17. 6. 2015.

¹⁷⁷Dle ústní výpovědi Vladimíra Turka (pamětník Nová Rokle), dne 17. 6. 2015.

¹⁷⁸Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů*. Praha 1997, s. 87 – 91.

školu, nazývaný RABFAK (Rabočij fakultět) a po té dvouletý pedagogický institut.¹⁷⁹ Další české školy se nacházely v obcích Selenčina, Okolek, Vysoká, Krušinec, Ivanoviče, Plechová, Krošna, Kužel, Slavoviče, Mežiliska, Huta – Marjatin a Marjánovka.¹⁸⁰

Léta 1937 – 1938 znamenala definitivní konec v českém vyučování na východní Volyni. Také výuka v Malé v Zubovštině byla zastavena. Lid neodporoval, tyto roky se vyznačovaly hromadných zatýkáním a nikdo na sebe nechtěl upozorňovat.¹⁸¹ Všechny děti nadále musely navštěvovat školy s ukrajinským nebo ruským vyučovacím jazykem. Případ školy v Malé Zubovštině ale dobře ukazuje, že ne všem školách se za stalinského režimu špatně dařilo.

Školství volyňských Čechů prodělalo po dobu jejich pobytu na Volyni různých změn. Vždy záleželo na politickém stanovisku stávající vlády, jaká práva české menšině přidělila, a pak je následně dodržovala. Carská vláda vydávala dekrety, které se po počáteční shovívavosti pro české osadníky, následně snažily o jejich rusifikaci a zasadily se o likvidaci českých škol. Ze strany polské vlády se většinou jednalo o minimální podporu vynucenou mezinárodním systémem, bez které, by volyňští Češi neměli téměř žádnou šanci na úspěch. Přestože zde fungoval jakýsi školský systém, který umožňoval alespoň částečně české vzdělání, Češi s ním nebyli spokojeni. Převzali tedy za vzdělání zodpovědnost a budovali si vlastní soukromé školy. Pouze tyto školy zaručovaly čistě české vzdělání v souladu československým školským systémem, a zajišťovaly, že české děti nezapomenou svoji mateřskou řeč. Češi žijící pod sovětskou vládou zpočátku měli též určitou volnost a záruku českého vzdělání, nicméně po čase byla většina českých škol zavřena a režim jim neumožňoval jakékoliv protesty. Celkově musíme kladně hodnotit, že přestože Češi podléhali ze stran vlád různým útlakům a represím, jejich vzdělání pro ně bylo jednou z priorit a vždy se zasazovali o to, aby nevymizelo.

¹⁷⁹Václav SÁDLO, *Odboj občanů okresu Náchod v zahraničních pozemních jednotkách (1939-1945)*. Ústí nad Labem 2000, s. 296.

¹⁸⁰Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů*. Praha 1997, s. 87 – 91.

¹⁸¹Jaroslav ORNST, *Česká kolonie Malá Zubovščina na Ukrajině*. Praha 2009, s. 49 – 53.

3. Kultura

Kulturní činnost volyňských Čechů byla podmíněna upevněním hospodářského postavení, díky němuž Češi získali čas, prostor a prostředky k rozvíjení vlastního kulturního a společenského života. Prostřednictvím kulturních spolků vychovávali Češi své děti k respektu, toleranci a především národnímu uvědomění a silnému patriotismu k české zemi, který se dědil z generace na generaci.

Pokud jde o kulturu v užším slova smyslu, byli Češi odkázáni pouze sami na sebe. Jejich kulturní projev a veškerá spolková činnost navazovala a do jisté míry i „konzervovala“ kulturní dědictví, které si čeští přistěhovalci přivezli z Čech.¹⁸² Přesto se zde začala vytvářet jedinečná kultura, v níž se prolínaly staré zvyky Čechů a starousedlíků. Ta byla spjata především s náboženstvím, ať už s pravoslavným či katolickým. Mezi osadníky byly oblíbeny tradice velikonočních ratolestí z posvěcených vrbových větviček („kočiček“), věřilo se v moc posvěcené vody na Tři krále, udržel se zvyk malování velikonočních kraslic, pomlázky a koledy. S velkou úctou a důstojností se slavil Boží hod velikonoční a svátky vánoční.¹⁸³ Velmi striktně se dodržovaly staré obyčeje, které se vázaly k narození, svatbám a úmrtí. Do roku 1905 se v případě kultury jednalo spíše o společenskou podobu, pořádaly se různé plesy, zábavy, pěstovala se hudba atd. Sice už v této době existovaly různé spolky, ať už hasičské či pěvecké, ale až se vznikem *Svazu českých spolků v Rusku* dostávají spolky posvěcení od nejvyšších míst.¹⁸⁴ Jak uvádí volyňských Čech Alexandr Stejskal „*Tím, že si Češi vyžádali souhlas ruského cara, prokázali loajalitu k Ruské říši a mohli tak nerušené zahájit svoji kulturní a spolkovou činnost*“.¹⁸⁵

Nicméně největší vliv na společenský a kulturní život volyňských Čechů, nejen před první světovou válkou, ale i v následujících letech, měly nově vzniklé české časopisy. Díky nim se Češi roztroušeni po celé Volyňské Gubernii dostali do vzájemného kontaktu a jejich prostřednictvím se společně začali podílet na českém kulturním rozvoji. Jedním z prvních časopisů byl *Ruský Čech*. V prvním čísle v říjnu 1906 píše: „...vydáváním „*Ruského Čecha*“, který má za účel spojití nás všechny k společné a

¹⁸²Jiří HOFMAN, *Češi na Volyni: základní informace*. Praha 1995, s. 16 – 17.

¹⁸³Mikuláš ŠEREŤUK, *Kronika Českého Kvasilova*. Praha 2003, s. 16.

¹⁸⁴NA, f. SvČV, Žatec, 1159, Praha, inv. č. 369, kart. 104.

¹⁸⁵Dle ústní výpovědi Alexandra Stejskala (pamětník K Ráji 385, Broumov), 15. 6. 2015.

svorné práci. Budeme proto podporovati vše co nás navzájem sblíží, povznáší a sesiluje, přičiňovati se o všestranný rozkvět a blahobyt nejen všech nás, ale i velikého bratrského národa“.¹⁸⁶ Vydavatelem Ruského Čecha byl dr. Václav Vondrák, který se též velice aktivně angažoval ve veřejném životě volyňských Čechů, nicméně tento časopis se neudržel dlouho, dne 27. července 1907 byla jeho činnost zastavena.¹⁸⁷ Souběžně s Ruským Čechem byly vydávány *Českoruské listy* redaktorem Bohumilem Procházkou, ty ovšem též z finančních důvodů zanikly. Tím se ovšem publikační činnost do první světové války nezastavila, vždy se zde objevil nový člověk, který nahradil toho předchozího. V roce 1911 to byl Bohdan Pavlů s čtrnáctidenníkem *Čechoslovan* vydávaný v Kyjevě. Bohdan Pavlů byl rakouský voják, který přeběhl na ruskou stranu fronty a stal se jedním z nejpřednějších členů zahraničního odboje v Rusku. Body programu časopisu byly následující: „*Čechoslovan, chce se stát v pravém slova smyslu časopisem Čechů v Ruské říši a bude tedy co nejpozorněji stopovat život Čechů na Volyni, na Krymu, na Kavkaze, v království Polském*“ (...) „*Čechoslovan, uveřejňuje pravidelně politické, hospodářské, společenské, literární a umělecké týdenní přehledy, v nichž jsou shrnuty nejpozoruhodnější události z celého světa.*“ (...) „*Čechoslovan, bedlivě sleduje činnost ruské vlády, říšské rady, říšské dumy a místních samosprávných sborů.*“¹⁸⁸ Aby se časopis co nejvíce prodával, tak nabízel službu „důvěrníků“, kteří dodávali do jednotlivých domovů ukázková čísla, přijímali předplatné a zprostředkovali veškeré objednávky. Prostřednictvím „důvěrníka“ předplatitelé dostávali jednotlivá čísla a celkově jim ulehčoval práci a čas s chozením na poštu. Dále také lákal své čtenáře na knihu „Obrázkové dějiny národu Českého“ od Jana Dolenského, kterou by dostal zdarma každý předplatitel, pokud by počet odběratelů dosáhl jisté výše. Tím chtěl čtenáře motivovat, aby si časopisy mezi sebou nepůjčovali, ale svědomitě předpláceli.¹⁸⁹ Nicméně první světová válka postihla tento jediný český časopis v Rusku. Inzerce musela být z finančních důvodů zastavena, polovina odběratelů nezaplatila předplatné a kontakty s českými koloniemi na Volyni nebyly dostatečné. V tuto dobu se pokoušel také Věnceslav Švihovský vydávat svůj ruskojazyčný časopis *Češko-ruskoje jedinjenje*, který měl usilovat o těsné rusko -

¹⁸⁶Ruský Čech: Týdeník věnovaný českým zájmům na Rusi. Kyjev 1906, roč. 1, č. 1.

¹⁸⁷Josef FOLPRECHT, *Čechoslováci polští*. Praha 1932, s. 52.

¹⁸⁸*Čechoslovan*,: časopis Čechů v Ruské říši. Kyjev 1911, roč. 1. č. 1.

¹⁸⁹*Čechoslovan*,: časopis Čechů v Ruské říši. Kyjev 1911, roč. 1. č. 1.

české sblížení. První číslo tohoto časopisu vyšlo v červenci r. 1915 a od roku 1916 jako příloha obnoveného Čechoslovana.¹⁹⁰ Čechoslován v srpnu 1916 získal další přílohu, tentokrát se jednalo o věstník „Správy Svazu“ Svazu českých spolků v Rusku. Publikoval všechny činnosti Svazu a též se rozhodl vydávat rusky psané brožury o československé otázce na Rusi. Ve věstníku Svaz dále informuje Čechy o nutnosti zřídit tiskovou informační kancelář pro informaci ruského tisku.¹⁹¹ Roční předplatné Čechoslovana pro Rusko činilo 5 rublů, pro Rakousko 13 korun a pro Ameriku 2,5 dolarů. Tento časopis také vykonával hluboký vliv na československé legie v Rusku, rovněž podporoval a vyzýval čtenáře ke vstupu do České družiny, též se zasloužil o lepší organizaci a informovanost, která v těchto dobách byla obzvlášť důležitá.¹⁹²

Velkou podporou pro české kulturní děti byla činnost *Českého dobročinného i vzdělávacího spolku Jana Amose Komenského*, založeného v roce 1907 v Kyjevě. Účelem spolku bylo zejména pomáhat a hmotně podporovat krajany nemajetné nebo momentálně bez zaměstnání. Zřizoval útulny, nemocnice, penzionáty, levné byty i jídelny. Dále mohl být zřizovatelem mateřských školek, škol, musejí, výstav, knihoven, čítáren, pořadatelem přednášek, hudebních a tanečních večerů, koncertů, divadelních představení, dobročinných bazarů a výprav. Spolek žil především z členských příspěvků, peněžních nebo věcných darů, výtěžku z dramatických představení, přednášek, koncertů a jiných příjmů. Spolek se skládal z čestných, skutečných a přispívajících členů. Čestnými členy byly osoby, které prokázaly spolku jakékoliv zvláštní služby či veřejní činitelé. Za skutečné členy se označovaly osoby platící poplatek určený valnou hromadou, ten činil 10 rublů, a přispívajícími členy, všichni ti, kdo darují či jinak přispějí peněžitým obnosem do pokladny. Členem spolku se mohl stát kdokoliv bez rozdílu národností či vyznání, naopak se jím nemohl stát student, řadový voják či neplnoletí a ti, jejichž práva byla soudem omezena. Ten, kdo se chtěl ovšem stát členem spolku, musel být doporučen dvěma členy. Do správy spolku náležela valná hromada, výbor spolku a komise. Tento spolek poskytoval Čechům cennou podporu, jak ve školství, tak v kulturní činnosti a byl jedním z hlavních pilířů osvětového života volyňských Čechů.¹⁹³

¹⁹⁰Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů*. Praha 1997, s. 6 – 16.

¹⁹¹NA, f. SvČV., Žatec, 1159, inv. č. 372, kart. 104.

¹⁹²Dle ústní výpovědi Vladimíra Turka (pamětník Nová Rokle), dne 17. 6. 2015.

¹⁹³NA f. SvČV., Žatec, 1159, Praha, inv. č. 365, kart. 104.

Po vzniku Československé republiky docházelo k aktivnějším stykům mezi Čechy ze západní Volyně – ve východní části byly styky nejdříve čilejší, ale později byly zakázány, a obyvateli nově vzniklé republiky. Toho si volyňští Češi vážili nejvíce, jakéhokoliv styku s jejich rodnou vlastí. Pokud měl někdo to štěstí a mohl ji navštívit, např. v rámci všesokolských sletů (1918 -39 cvičili na všech sletech)¹⁹⁴, pak dlouho vyprávěl a měl vděčné posluchače. Svůj význam pro národní povědomí měl také např. dovoz zemědělských strojů z Československa, které byly dokonalejší, než stroje místní výroby.¹⁹⁵ Ke stykům s vlastní patřilo také získávání a nakupování časopisů, hudebnin a v roce 1928 se na Volyni objevil první rozhlasový vysílač.¹⁹⁶ Vlastenectví Volyňských Čechů bylo zabarveno však velmi idealisticky, časopis Čechoslovan píše: „...*Věříme všichni, že pod pevnou rukou zbožňovaného presidenta Masaryka, půjdeme-li za jeho hesly, republika Československá nezabloudí!*“¹⁹⁷ Vědomí, že český národ, k němuž se Volyňští Češi hrdě hlásili, má svůj samostatný stát, nesmírně působilo na vlastenecké a národní cítění Volyňských Čechů.¹⁹⁸ Historik pan doktor Václav Sádlo vzpomíná, jak mu volyňští Češi s pýchou vyprávěli, že po návratu do Čech po roce 1945 znali české národní písně daleko lépe než Češi, kteří žili v Čechách odjakživa.¹⁹⁹ Také pán Alexandr Stejskal doplňuje, že den vzniku Československé republiky byl na Volyni největším svátkem. I po návratu do vlasti se volyňští z Broumova každý rok 28. října scházejí na místním hřbitově a účastní se oslav vzniku republiky.²⁰⁰ Rovněž výňatek z časopisu Buditel dokazuje, jak silné toto národní cítění bylo: „*Den 28. října 1928 stal se slavnostním dnem všech Čechoslováků nejen ve vlasti, nýbrž i daleko za hranicemi. (...) Místopředseda p. R. Jozef přednesl pěkný a obsáhlý proslov. Vylíčil posluchačům historii našeho národa (...) mnohé oko zaslzelo nad utrpením našich bratří a sester v dobách nejtěžších a zase zářivě vzplálo chloubou nad hrdinstvím a obětavostí „božích*

¹⁹⁴Jiří HOFMAN, *Češi na Volyni: základní informace*. Praha 1995, s. 16 – 17.

¹⁹⁵NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 367, kart. 104.

¹⁹⁶STEJSKAL, Alexandr. Volyňští Češi na Broumovsku: Zvláštní vydání Broumovských novin při příležitosti 65 let od návratu volyňských Čechů do vlasti svých předků. Broumov 2012.

¹⁹⁷Buditel: orgán Čechoslováků v Polsku. Varšava 1928, roč. 1, č. 13 a 14.

¹⁹⁸Josef VITTOCH, *Bojovali za život*. Brno 2004, s. 10 – 12.

¹⁹⁹Dle ústní výpovědi Václava Sádla, Česká Skalice dne 21. 5. 2015.

²⁰⁰Dle ústní výpovědi Alexandra Stejskala (pamětník K Ráji 385, Broumov) dne 15. 6. 2015. Též dostupné z: STEJSKAL Alexandr. Volyňští Češi na Broumovsku: Zvláštní vydání Broumovských novin při příležitosti 65 let od návratu volyňských Čechů do vlasti svých předků. Broumov 2012.

*bojovníků“ — legionářů“.*²⁰¹ To vše jen dokazuje, jací byli volyňští Češi národními patrioty.

Během první světové války si volyňští Češi mnohé vytrpěli a až na pár výjimek se o nějaké kulturní činnosti nedá hovořit. Většina kroužků a organizací musela být znovu po válce obnovena, tentokrát za přispění osvětových organizací nebo s pomocí Československého státu. Např. ve vesnici Malín, která připadl po válce Polsku, pomohlo československé velvyslanectví ve Varšavě se znovuobnovením místní knihovny a s vybavením knih.²⁰²

Ve 20.- 30. letech nastává obrovský kulturní rozmach. Celkově bylo na Volyni evidováno 103 hasičských spolků, 28 sokolských jednot, 107 kapel, 55 divadelních kroužků a 32 knihoven. Bylo vybudováno též 70 objektů, kde se konaly divadelní představení, společenské zábavy nebo sportovní nácvičky. Vesnice s největším počtem kulturních spolků byly Český Straklov, Boratín, Buršovka, Hlinsk, Huleč, Kupičov, Kvasilov, Ledochovka, Malovaná, Martinovka, Mirohošť, Motyšín, Podcurkov, Zálesí a Zdolbunov. Nicméně všechny výše vyjmenované vesnice se nachází v západní části Volyně. I když kulturní život probíhal i v části východní, bylo to v mnohem menší míře. V této části působili zejména hudební kapely, divadelní spolky, knihovny ale méně už sokol či hasiči. Jednalo se většinou o osady v Žitomirském újezdu, tedy Krošna Česká, Krušinec, Okolek, Olšanka, Selenčina, Vasilevka, Veliký Horbaši, a Vysoko.²⁰³ Až na pár výjimek byl spolkový a kulturní život české menšiny ve východní části Volyně kontrolován, omezován a později znemožněn.²⁰⁴

Většina spolků na západní Volyni byla součástí celopolské organizace s polskými stanovami, největší zastoupení zde měly především hasičské sbory. Ty byly na Volyni zakládány nejen z praktických a hospodářských účelů, pro ochranu obyvatel před četnými požáry - volyňský kraj byl bez silnic a domy byly většinou ze dřeva a slunce silně pálilo, ale zabývaly se také kulturními, hudebními, čtenářskými a divadelními činnostmi. Jejich působení v této oblasti bylo tak aktivní, že můžeme dokonce mluvit o jednom z nejdůležitějších udržovatelů české kultury na Volyni. Po dlouhá léta v nich

²⁰¹Buditel: orgán Čechoslováků v Polsku. Varšava 1928, roč. 1, č. 13 a 14.

²⁰²Darina MARTINOVSKÁ – Josef ŘEPÍK, *Český Malín: Lidice volyňských Čechů*. Nymburk 2010. s. 3.

²⁰³*Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1995, 1 list 42 x 117 cm.

²⁰⁴Muzeum volyňských Čechů, Podbořany. 22.5. 2015.

působil jako vojvodský náčelník Čech Václav Mesner,²⁰⁵ což bylo pro Čechy velkým projevem uznání. „*Nebylo také divu*“, uvádí pamětník Alexandr Stejskal, „*české hasičské sbory patřily taky mezi ty nejlepší*“.²⁰⁶ Václav Mesner řídil 567 hasičských sborů na celé Volyni s 26 tisíci členy. Osoba Václava Mesnera je zajímavá z více pohledů. Nebyl to jenom známý činitel v hasičských sborech, ale také aktivní spolupracovník bratra Vladimíra Mesnera v České matici školské. Václav také založil sokolskou jednotu v Lucku a umožnil jejím členům provádět cvičení v prostorách hasičského sboru, umístěného na zámku knížete Lubarta. Klidný a úspěšný vývoj jeho činnosti byl přerušen událostmi v r. 1937, kdy v Beckovském Polsku vznikla protičeská kampaň a z výše uvedené funkce byl Václav Mesner odvolán. Byla mu nabídnuta práce v městské cihelně.²⁰⁷ Hasičské sbory se nacházely téměř v každé vesnici, nejvýznamnější volyňské sbory byly v Boratíně, Hulči, Kněhyninkách, Kvasilově, Mihorošči, Semidubech a Straklově.²⁰⁸

Dalšími významnými kulturními činiteli byly divadelní spolky, nejenže se díky nim aktivně využíval český jazyk, ale též seznamovaly krajany s českou minulostí prostřednictvím českých historických her. Rovněž byly cenným finančním zdrojem pro fungování českých škol a obecně kulturního života. Z počátku byla divadelní činnost spojena především s dětskými představeními, které připravovali místní učitelé. Mezi úspěšné hry patřily např. Šípková Růženka, Sůl nad Zlato nebo Sněhová královna, kterou napsal a zhudebnil Antonín Perný. Později se ale též začala hrát představení i pro dospělé, kupříkladu „*Naši furianti*“, „*Sedlák Křivopřísežník*“, nebo „*Maryša*“. Na jednotlivých představeních se většinou podílela celá vesnice a každý přispěl, čím uměl – někdo maloval dekorace a ostatní zajišťovali např. dětské úbory pro herce.²⁰⁹ Výpověď Václava Šimka dokazuje, že i prostřednictvím divadla se dal vydělat příjemný finanční obnos „*Divadla jsem hrál od útlého mládí a také jsem asi od čtvrté třídy opisoval jednotlivé role. Opsal jsem tak několik divadelních knížek a za každou mi funkcionáři*

²⁰⁵NA, f. SvČV, Žatec, 1159, Praha, inv. č. 1129, kart. 116.

²⁰⁶Dle ústní výpovědi Alexandra Stejskala (pamětník K Ráji 385, Broumov), dne 15. 6. 2015.

²⁰⁷Vladimír DUFEK, *Perzekuce Čechů na západní Volyni*, in: Kapitoly z dějin volyňských Čechů: sborník historických souborných, vědeckých a memoárových prací, ed. Vladimír Dufek, Praha 1997, s. 111.

²⁰⁸*Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1995, 1 list 42 x 117 cm.

²⁰⁹Mikuláš ŠEREŤUK, *Kronika Českého Kvasilova*. Praha 2003. s. 23.

*České matice školské vyplatili honorář – pět polských zlotých“.*²¹⁰ Pokud srovnáme hodnotu tehdejších polských zlotých, zjistíme, jak velký výdělek malý Václav Šimek obdržel. Průměrný denní výdělek, měl – li člověk práci, činil od dvou do čtyř zlotých. Např. pracovní kalhoty stály okolo čtyř zlotých, pánský oblek kolem 20-40 zlotých, kilogram másla dva zloté, kilogram cukru jeden zlotý apod.²¹¹ Co se týče materiálních podmínek, divadelní spolky žádné příspěvky od polského státu nedostávaly, veškeré náklady si museli zajišťovat sami.²¹²

Dvacátá a třicátá léta znamenala zlatou éru také pro tisk. V této době vznikaly časopisy, které se dokázaly udržet na „scéně“ již několik let. Mezi nejznámější časopisy patřil bezpochybně *Hlas Volyně* se sídlem v Kvasilově. První číslo vyšlo 1. května 1926 pod redakcí učitele Antonína Pernýho, a po jeho smrti jeho syna Václava Pernýho. Stal se důležitou oporou nejen volyňských Čechů, ale i celé české menšiny v Polsku.²¹³ Za cíl si kladl kulturní, hospodářské a národní zájmy českého obyvatelstva, udržování souvislostí s mateřskou zemí při pevném svazku, zcela se vyhýbal politickým stanoviskům, a když, tak propagoval loajalitu k polskému státu.²¹⁴ Časopis vycházel jednou týdně a přinášel tak pravidelně nové informace do všech českých domácností po celé ruské říši.²¹⁵ Počáteční náklad 500ks brzy po 4 měsících vzrostl na 800ks a záhy na 870 ks. Koncem roku 1926 vycházel týdeník v nákladu 1000 ks. Časopis byl tištěn na ručním tiskařském stroji v Kvasilově ukrajinským sazečem, administraci měl na starost ruský farář a redaktorem se stal český učitel. Předplatné časopisu na rok stálo 12 zlotých, na půl roku 7zl., na čtvrt roku 4zl. a za jednotlivé číslo čtenář zaplatil 35 grošů. Pokud si někdo objednával *Hlas Volyně* ze zahraničí, tak za roční předplatné zaplatil 16 zl. V časopise nechyběl samozřejmě ani prostor pro inzeráty. Tak např. Václav Zeman hlásá ve svém inzerátu „Co český hostinec, to české pivo“, zvlášť doporučuje pivo „Sakura“ „Ležák“ a „Porter“. Za inzerát zaplatil 10 zl. Z toho lze usuzovat, že inzerát si mohl dopřát opravdu dobře prosperující podnik, když vezmeme v úvahu, že vystavení jednoho inzerátu stálo téměř stejnou částku, jako předplatné časopisu na jeden rok.²¹⁶

²¹⁰Václav ŠIMEK, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, s. 116.

²¹¹Václav ŠIMEK, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, s. 116.

²¹²*Hlas Volyně*: týdeník věnovaný českým zájmům v Polsku. Kvasilov 1927, roč. 2.

²¹³Mikuláš ŠERETŮK, *Kronika Českého Kvasilova*. Praha 2003. s. 24.

²¹⁴*Hlas Volyně*: týdeník věnovaný českým zájmům v Polsku. Kvasilov 1927, roč. 2.

²¹⁵Dle ústní výpovědi Vladimíra Turka (pamětník Nová Rokle), 17. 6. 2015.

²¹⁶*Hlas Volyně*: týdeník věnovaný českým zájmům v Polsku. Kvasilov 1927, , č. 27.

Další sekci Hlasu Volyně byl „Veselý koutek“ kde se čtenář mohl pobavit nad vtipy. Tak např. „*Jeho poslední slovo*. „*Karlo — jestliže umřu, nevezmeš si už žádného muže —?*“ — „*Nikdy, Gustave!*“ — „*Přísahaj mi to, Karlo!*“ — „*Přísahám ti to Gustave!*“ — „*Ale když neumřeš*“. — — *To Gustavovi dodalo. Zachroptěl jen ještě: „Tak se tedy vdej! Aspoň tu bude někdo, kdo bude mou smrt oplakávat*“.²¹⁷ Od roku 1934 přibyla k časopisu příloha *Zornice*. V roce 1937 časopis zanikl.

Další časopis vydávaný na Volyni byl čtrnáctideník *Buditel* s podtitulem *Orgán Čechoslováků v Polsku*. Ten zahájil svou činnost 1. května 1928. O jeho založení se zasloužila Česká matice školská pod výkonným výborem Josefa Vlka, místopředsedy Vladimíra Mesnera a jednatele Josefa Albrechta. Jednalo se o čtrnáctideník, který vycházel vždy prvního a patnáctého každého měsíce. Jeho náplň se nelišila ničím zvláštním od ostatních časopisů, informoval čtenáře o neštěstích, katastrofách, o sbírkách, různými provoláními burcoval čtenáře k národnímu uvědomění, a nechyběla ani inzerce.²¹⁸ Jeho působení bylo ale velmi krátké, pouze jeden rok.

Bylo pamatováno i na dětské časopisy. Ve třicátých letech dvacátého století byl vydáván časopis *České kvítko a Poškolák*. Redaktorem prvního časopisu se stal Josef Foitík z Vilhelmovky. Časopis nesl podtitul *Noviny našich dětí*, nejdříve v roce 1938 byl vydáván jako čtrnáctideník a rok později už jako měsíčník. Poškolák byl pod taktovkou redaktora Antonína Tomáška, který ale aktivně spolupracoval s výše jmenovaným Foitíkem. Časopis zahájil svoji činnost 20. října 1937.²¹⁹

Svoji významnou úlohu sehrál časopis *Krajanské listy* vydávaný v místě bývalého vydavatelství v Kvasilově, jehož první vydání se váže k 11. 1. 1938. Významný časopis proto, že se po roce 1939 stal aktivním informátorem o československém zahraničním odboji. A byl distribuován Polsku, v Protektorátu, v Americe, Jihoafrické unii, Mandžusku, Novém Zélandu, ve Francii, Velké Británii, USA a Kanadě. Redaktorem byl opět Josef Foitík a poslední číslo vyšlo 1. září 1939.²²⁰

Volynští Češi taktéž objednávali hodně časopisů z Československa, byly to časopisy *Hvězda*, *Pražský ilustrovaný zpravodaj*, *Mládí*, *Zemědělská jednota*, *Nový lid*,

²¹⁷Hlas Volyně: týdeník věnovaný českým zájmům v Polsku. Kvasilov 1927, , č. 27.

²¹⁸Buditel: orgán Čechoslováků v Polsku. Varšava 1928, roč. 1, č. 13.

²¹⁹Jaroslav, VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů*. Praha 1997, s. 45 – 46.

²²⁰Krajanské listy: lidový týdeník věnovaný českým zájmům v Polsku. Luck: Česká matice školská, roč. 1, 2. 1939.

Milotický hospodář, Ruch, Vůdce dorostu a Školská reforma.²²¹ Lze tedy shrnout, že časopisy na Volyni informovaly čtenáře o různých politických a kulturních událostech. Utvářely názor čtenáře, pobavily a hlavně chránily kulturu před úpadkem a pomáhaly jejímu rozkvětu.

Nemalou úlohu v kulturním životě našich předků sehrála též tělovýchovná organizace Sokol. Nejstarší sokolská jednota byla založena v Kvasilově Antonínem Perným v roce 1911. Cílem sokolské činnosti byla fyzická zdatnost, statečnost, disciplína, ctnost, zvyšování tělesné zdatnosti v gymnastice, pohybové hry, adaptace do celovýchovné atletiky, plavání, lyžování, jízda na koni, sebeobrana, šermířství, příprava mládeže do stálých týmů Sokola, přednášky o vhodném cvičení, veřejné cvičení, soutěže, výlety, hry a podpora členů v národní a zahraniční důstojnosti.²²² Neomezovala se ale výhradně na sportovní činnost. Náplní jejího programu byly i divadelní hry a šíření českých písní. Sokolské jednoty měly rovněž svůj časopis, nejdůležitější sokolský tisk byl „věstník sokolský“ a župní věstník „zahraniční sokol“- „vzdělavatel“ – zde měly být návody, jak postupovat ve vzdělávání jednot. Nejčtenější byl župní věstník, byly zde informace o vzdělávací a technické činnosti, rovněž novinky se života v župě a jednotlivých jednot. Věstníků bylo padesát a samotné jednoty se podílely na jeho činnosti. Sledovalo se, kolik si každá sokolská jednota vypůjčuje knih a kolik je čtenářů. Ve stanovách se dále píše, že oficiálním jazykem spolku je čeština.²²³ První světová válka dočasně přerušila sokolskou činnost jednot, též v Kvasilově. Během této doby, někteří její funkcionáři ve válce padli – např. cvičitel František Oliverius, byl v boji raněn, zajat Rakušany a popraven.²²⁴ V roce 1921 byla činnost sokola již obnovena. V témže roce byl v Kvasilově založen i druhý sokolský okrsek, jehož náčelníky se stali Václav Martínek a Věra Ducháčková.²²⁵ V roce 1926 se konal sokolský slet v Praze, na který se z Volyně vypravilo 120 členů, jež byli zařazení do župy zahraniční. V roce 1932 jelo již 721 osob. Vedoucím zájezdu byl okrskový náčelník Jaroslav Perný. Pro tuto příležitost spolek „České srdce“ daroval kvasilovské sokolské jednotě nový prapor, jež kvasilovské členky doplnily vyšitým názvem Kvasilova a rokem založení.²²⁶ Tento

²²¹Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů*. Praha 1997, s. 45 – 46.

²²²NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 389, kart. 104.

²²³NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 423, kart. 105.

²²⁴Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů*. Praha 1997, s. 13.

²²⁵Tamtéž, s. 41.

²²⁶Mikuláš ŠERETŮK, *Kronika Českého Kvasilova*. Praha 2003. s. 21 – 24.

prapor je nyní uložen v muzeu v Podbořanech.²²⁷ Nicméně už v roce 1907 informuje časopis *Ruský Čech* o všesokolském sletu v Praze, kterého se též zúčastnili volyňští. Časopis velmi kladně hodnotí tyto slety i ze sociologického hlediska, kdy „sokolstvo je nejzdravějším jádrem národa“ a spojuje všechny Čechy bez rozdílu náboženství, věku či pohlaví. Na tomto sletu zvítězili Češi, druzí byli Francouzi, následovali je Belgičané, Lucemburčani, Slovinci a Maďaři.²²⁸ Přičemž, musíme vyzdvihnout, že sokolské jednoty na Volyni byly nejpočetnější složkou zahraničí župy ČOS. Na Volyni bylo celkem 12 tělocvičných jednot, jež čítaly asi 2700 cvičících a 1500 přispívajících členů. Tělocvičné jednoty sokola byly v Kvasilově (nejvýznamnější), dále v Rovně, Zdolbunově, Mirohošti, Hulči, Českém Straklově, Semidubech a Volkově, později též v Dubně a v Hlinsku. Většina z nich byla založena ve 20. letech, 1927 Zdolbunov, 1928 Volkov, 1929 Mihorošť.²²⁹ Vlastní nové tělocvičny měly pouze Kvasilov, Zdolbunov, Mihorošť, Huleč, Hlinsk. Přičemž tělocvičným nářadím disponovaly všechny tělocvičny. Činnost Sokola přerušily události druhé světové války.

Na Volyni existovaly rovněž knihovny, jež byly naneštěstí během první světové války ve velké míře zničeny a vykradeny. Následující období se vyznačovalo jejich obnovou a zřizováním veřejných čítáren. Největší knihovny byly v Boratíně, Kvasilově, Moštěnici, Novokrajevě, Novém Račíně, Starém Teremě a Volkově. Bohatá knihovna byla v Malíně, čítala 600 svazků. Pan Alexandr Stejskal vzpomíná na malínského knihovníka pana Krámského, jež byl velmi váženým a vzdělaným občanem, který též vlastnil velkou soukromou knihovnu a rovněž volyňským rád poskytl pomoc s úředními papíry a jinými záležitostmi.²³⁰ Nové knížky se sháněly různými způsoby, část jich darovali občané ze svých vlastních sbírek, další se nakupovaly z výtěžků ochotnického divadla a některé byly získávány prostřednictvím spolku Komenský v Praze. Též mnoho knih darovala ČMŠ, ta se rovněž zasloužila o zřízení 34 putovních knihoven. Prostřednictvím Matice si knihovny i jednotlivci mohli objednávat tisíce knih a spoustu obrázkových časopisů také z Československa.²³¹ Knihovny se stále rozrůstaly, např.

²²⁷Muzeum Volyňských Čechů Podbořany, návštěva autorky dne 22.5. 2015.

²²⁸Ruský Čech: Týdeník věnovaný českým zájmům na Rusi. Kyjev 1907. roč. 2. č. 7.

²²⁹Jaroslav VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů*. Praha 1997, s. 41-51.

²³⁰Dle ústní výpovědi Alexandra Stejskala (pamětník K Ráji 385, Broumov) 15. 6. 2015. Dostupné též z: STEJSKAL, Alexandr. Volyňští Češi na Broumovsku: Zvláštní vydání Broumovských novin při příležitosti 65 let od návratu volyňských Čechů do vlasti svých předků. Broumov 2012.

²³¹Jaroslav, VACULÍK, *Dějiny volyňských Čechů*. Praha 1997, s. 42.

knihovna v Rovně mezi léty 1927-1939 čítala 920 svazků.²³² Byly přivezeny desítky zpěvníků (tištěných i rukopisných), českých knih, kalendářů, časopisů, které (i když přestaly být aktuální) byly stále oblíbenou četbou, a také důležitými pomůckami pro domácí vyučování.²³³

Knihovny se umísťovaly, kde byly zrovna volné prostory. Z počátku v soukromých bytech občanů a později ve školních budovách. K tomuto účelu byly také zakládány zvláštní spolkové místnosti, ve kterých se zřizovaly knihovny a hrála se zde též ochotnická divadla. Pokud měla vesnice dostatek financí, stavěly se pro knihovny i vlastní budovy. Jako např. v Kvasilově, kde v roce 1895, společně se Sborem dobrovolných hasičů a pojišťovnou, kvasilovští zahájili stavbu vlastní patrové budovy. Horní patro zaujímala čítárna a pojišťovna, v přízemí byl umístěn Sbor dobrovolných hasičů. Knihovna se rozrostla na 10 000 svazků. Do knihovny se nakupovaly české i ruské knihy a tím se zařadila mezi největší česko-ruské knihovny na české Volyni.²³⁴ Nicméně od stavby nové knihovny v Kvasilově uběhlo šestnáct let, tj. rok 1911 a kvasilovský občan si v časopise Čechoslovan stýská: „*Máme knihovnu, která pamatuje ještě ty staré slavné doby, kdy čeští osadníci s láskou zbožností hleděli na českou knihu a nelitovali těžce vydělaného groše, když se jednalo o zakoupení „dobrého českého čtení“ a předplacení časopisu...*“ (...) „*Byly to pěkné chvíle. Škoda, že již patří k minulosti. Nyní kvasilovská knihovna čítá arci hezký počet českých i ruských knih, ale počet čtenářů je mnohem menší. Proč? —*“²³⁵ Na otázku proč klesla na Volyni oblíbenost knihoven, lze těžko odpovědět. Mohlo zde hrát roli více faktorů, ať už osobnost knihovníka, který svým přístupem čtenáře do knihoven nelákal či špatná nabídka knih. Autor článku dále konstatuje, že přestože v Kvasilovské knihovně ubylo čtenářů, není ta situace, tak zlá, jako v knihovnách ostatních. Konkrétně píše: „*V jiných českých osadách, kde knihovny byly snad starší a bohatší, dnes bohužel po české knize není ani památky a knihovní skříň slouží pro uchování uzeniny, starého sýra a jiných věcí, nutných více pro žaludek než pro duši*“.²³⁶ Z toho lze usuzovat, že rozkvět knihoven se často mohl týkat spíše jedné generace, která se zasloužila o její chod a popularitu a bylo na generacích budoucích, jak se o své kulturní dědictví dál postará.

²³²NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 385, kart. 104.

²³³Jaroslav ORNST, Česká kolonie Malá Zubovščina na Ukrajině. Praha 2009. s. 24.

²³⁴Mikuláš ŠERETŮK, *Kronika Českého Kvasilova*. Praha 2003. s. 20.

²³⁵Čechoslovan, časopis Čechů v Ruské říši. Kyjev. 1911, roč. 1. č. 13.

²³⁶Čechoslovan, časopis Čechů v Ruské říši. Kyjev 1911, roč. 1. č. 13.

Mezi oblíbené publikace patřily knihy od českých autorů – Palackého, Němcové, Raise, rovněž i Čapka a Olbrachta, též i od autorů zahraničních, jako byli Emil Zola, Alexandr Sergejevič Puškin, Nikolaj Vasiljevič Gogol, Fjodor Michaljovič Dostojevskij, Henryk Sienkiewicz či Adam Mickiewicz.²³⁷

Rovněž hudba se podílela na kulturním rozvoji české menšiny a patřila k jedné z jejich nejoblíbenějších zábav. „*Nejčastěji se české lidové písně ozývaly na poli a při zábavách*“²³⁸ vzpomíná Helena Čapská. Velmi oblíbené byly plesy s dechovou hudbou, ve vesnici Malá Zubovština byl založen ples „Holčenská“, na jehož tradici navázali i navrátilivší volyňští Češi po roce 1990. Tento ples se koná každý rok v Nechanicích, kde se usídlila značná část Čechů.²³⁹ Mezi kolonisty byl dostatek nejen milovníků, ale i provozovatelů hudby schopných hrát na tyto hudební nástroje. Ve výše zmiňované vesničce působila dechová kapela, jejíž činnost byla velmi úspěšná dokonce i ve vzdálenějších místech - přes Orel, Simbirsk až k Uralu. V této vesnici se též nacházel i jediný symfonický orchestr na Ukrajině, tvořený Čechy.²⁴⁰ Hudba hrála ke každé životní události. České kapely, byly natolik schopné a oblíbené, že si je všichni žádali. Češi rádi zahráli každému bez ohledu na to, zda se jednalo např. o pohřeb Němce či Ukrajince. A pokud si někdo muziku u slavnosti dovolit nemohl, zahráli mu i zadarmo.²⁴¹ Nicméně muziku na pohřbu si mohli dovolit jen zámožnější občané. Hudba byla též důležitou složkou vojenských oddílů v době první světové války. Svaz českých spolků na Rusi se přičinil o to, aby byly nakoupeny pro české vojáky hudební nástroje v nákladu 5000 rublů, ovšem orchestr z toho musel 3000 rublů později splatit z vydělaných produkcí.²⁴²

Úspěšná kapela existovala také v Kvasilově, jejíž aktivita se neomezovala jen na místní zábavy, ale působila i na hudebních festivalech v Rovně a Lucku, byla na nich vždy dobře hodnocena a mívala rovněž úspěch i mezi profesionály. Kapela existovala až do roku 1944. Tento soubor byl též z jednou hlavních složek Sokola i hasičů. Hráli na pohřbech, na sportovních utkání i oslavách různých výročí, jak v Kvasilově tak i v okresním městě Rovně. Druhá kapela, která zde hrála, byla smyčcová pod vedením

²³⁷Mikuláš ŠEREŤUK, *Kronika Českého Kvasilova*. Praha 2003. s. 17.

²³⁸Dle ústní výpovědi Heleny Čapské (pamětnice Podbořany), 16. 5. 2015.

²³⁹Dle ústní výpovědi Vladimíra Turka (pamětník Nová Rokle), 17. 6. 2015.

²⁴⁰Tamtéž.

²⁴¹Dle ústní výpovědi Alexandra Stejskala (pamětník K Ráji 385, Broumov), dne 15.6.2015.

²⁴²NA, f. SvČV, Žatec, 1159, inv. č. 372, kart. 104.

dirigenta Slávy Pernýho, ta vystupovala na menších slavnostních akcích.²⁴³ Volyňští Češi také měli svoji hymnu, která vznikla v roce 1928 k příležitosti oslav 60. výročí příchodu na Volyň, jejím autorem byl V. Martinovský z Volkova. Píseň popisuje zejména počáteční útrapy na Volyni, jež museli zakusit noví osadníci.

Kultura volyňských Čechů se vyznačovala zejména národním patriotismem, láskou k vlasti a touhou po vzdáleném českém domově. Češi přišli do kraje, kde neexistovaly kulturní spolky, vzdělanost, ani žádné jiné organizace, které by stmelovaly místní obyvatele. To vše začalo vznikat až s příchodem nových českých osadníků. Prostřednictvím zakládání spolků si Češi zachovávali tradice, které si přinesli z domova a předávali si je po několik dalších generací. Jejich odkaz na některých místech zůstává dodnes.

²⁴³Mikuláš ŠEREŤUK, *Kronika Českého Kvasilova*. Praha 2003. s. 24.

4. Prezentace

4.1 Dotazníkový průzkum

Dotazníkové šetření bylo zaměřeno na průzkum znalostí české veřejnosti o české menšině žijící na Volyni. Výzkumu se zúčastnilo osmdesát respondentů od deseti nad šedesát let, tedy té nejširší věkové kategorie. Otázky si kladly za cíl zjistit, zda respondenti slyšeli termín *volyňský Čech*, kam by umístili území Volyně, zda někdy viděli nějaký dokument či cokoliv jiného, co propagovalo tuto tematiku a zda by je to tato problematika zajímala. Další otázka se snažila zjistit, zda mají respondenti ve svém okolí volyňské Čechy či jejich potomky, ale nikdo z respondentů takové osoby neznal. Závěrečná otázka zjišťovala postoj české veřejnosti k návratu Čechů žijících na Ukrajině do České Republiky.

Na základě provedeného průzkumu můžeme zhodnotit, že povědomí veřejnosti o problematice volyňských Čechů má mizivé procento. Pouze 24% z dotázaných někdy slyšelo o volyňských Češích. Dá se tedy hovořit spíše o neznalosti a nevědomosti.

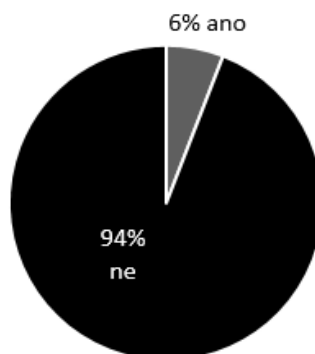
Slyšel/a jsi někdy o volyňských Češích?

Graf 1 Procentuální zobrazení

Níže uvedený graf vyjadřuje zvlášť procentuální zobrazení odpovědí žáků základní školy v Týništi nad Orlicí ve věkové kategorii 10 – 18 let. Cílem bylo zjistit, zda je problematika volyňských Čechů součástí učiva na základních školách. Z odpovědí ovšem vyplynulo, že pouze tři žáci slyšeli o této problematice. Na základě vyhodnocení odpovědí, je nezbytné, aby se problematika volyňských Čechů rozšířila mezi co nejširší masu obyvatel.

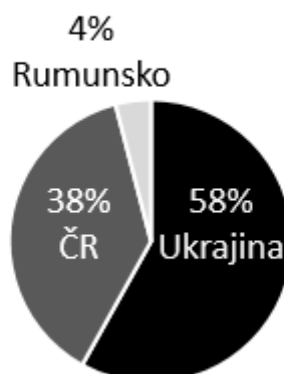
Slyšel/a jsi někdy o volyňských Češích?

Graf 2 Procentuální zobrazení. Věková kategorie 10 - 18.

Další otázka ukázala zajímavé zjištění, že i když o této menšině většina lidí neslyšela, resp. 70% z dotázaných, oblast Volyně umístilo správně na Ukrajinu 58%. Dalšími možnostmi byla Česká Republika a Rumunsko. Překvapivé zjištění se týkalo také žáků základní školy, 58% z dotazovaných vědělo, že oblast Volyně je na Ukrajině.

Kde leží oblast Volyně?

Graf 3 Procentuální zobrazení.

Další část dotazníku se zaměřovala na popularizaci tohoto tématu. Důležité bylo zjistit, odkud se dotazovaní (pokud někdy slyšeli o volyňských Češích) dozvěděli o této problematice a jestli měli tu možnost k těmto informacím přijít. Z osmdesáti respondentů odpovědělo jedenáct kladně, a když, tak se o této problematice doslechlo pomocí sdělovacích prostředků, zejména z novin nebo z televize. Výsledek ukázal, že se jedná velmi o nízké procento, a je tedy na místě, aby se o volyňských Češích začalo více mluvit a popularizovat.

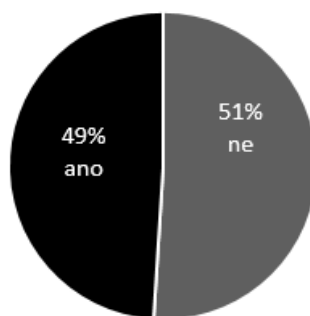
Viděl/a jsi někdy nějaký dokument, shlédl/a výstavu či cokoliv jiného, co propagovalo problematiku volyňských Čechů?

Graf 4 Procentuální zobrazení.

Následující otázka se zaměřila na zjištění, zda by dotazovaní projevili zájem o tuto problematiku. Jak vyplývá z následujícího grafu, odpovědi byly velmi vyrovnané. Musíme brát ovšem v potaz, že z osmdesáti dotazovaných odpovídalo padesát jedna dětí, které až na pár případů odpovídaly záporně. I tak je výsledek vyplývající z průzkumu velmi povzbuzující a ukazuje, že popularizace této české menšiny má smysl.

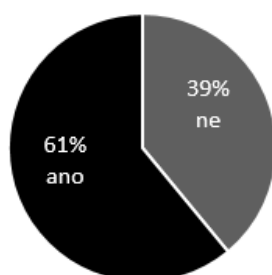
Zajímala by Tě problematika volyňských Čechů?

Graf 5 Procentuální zobrazení.

Z provedeného výzkumu dále vyplynulo, že veřejnost si volyňské Čechy nejvíce spojuje s návratem do vlasti v souvislosti s konfliktem na Ukrajině. S jejich návratem do České Republiky ovšem nesouhlasilo 39% z dotazovaných.

Souhlasíš s návratem volyňských Čechů zpět do České Republiky?

Graf 6 Procentuální zobrazení.

Z dotazníkového průzkumu můžeme shrnout, že veřejnost o historii a životě na Volyni ví velmi málo. I když většina respondentů o volyňských Čechích někdy zaslechla a území Volyně správně umístila na dnešní Ukrajinu, bližší informace o této menšině neznala. Problémem je tristní situace prezentace této tematiky. V rámci celé České Republiky, můžeme navštívit pouze jedno muzeum, či v rámci televizních pořadů, shlédnout jeden dokument. Co se týče putovních výstav, tak je jejich počet též zanedbatelný. Z toho vyplývá, že je potřeba tento stav změnit. Popularizace se musí zaměřit nejen na nejznámější témata, jako je reemigrace a válečný odboj, ale také na jejich kulturu, školství, hospodářský život, náboženství a zprostředkovat tak veřejnosti komplexní informace o této české menšině.

Další část práce se zaměřuje na návrhy možností prezentace této menšiny.

4.2 Možnosti prezentace

4.2.1 Popularizace v dětské kategorii

Zásadním kritériem při šíření historických témat mezi dětskou populaci, je zjednodušení dané problematiky a vynechání faktů, která jsou pro dětskou mysl náročná a nezábavná. Dané téma se musí přednést tak, aby bylo zajímavé, poučné a především prezentované zábavnou a lehkou formou, která udrží pozornost dětského klienta. Vhodný způsob prezentace pro mladší školní děti jsou například přednášky, ať už na školách nebo v jiných centrech, prováděné ovšem jednoduchou formou. Velmi důležitá je osobnost přednášejícího, který se musí vcítit do mladých posluchačů a ztotožnit se s jejich myšlením. Tedy přednést dané téma způsobem, které udrží jejich pozornost a

podnít zájem. Tím si pomůžeme tak, že samotné děti aktivně zapojíme do přednášky, díky čemuž se stanou její součástí. Například jim klademe otázky „Dokážete si představit, že byste opustili své domovy a přestěhovali se do jiné země?“ nebo „Chtěli byste mít za kamaráda cizince?“. Přednášku je dobré obohatit obrázky a fotografiemi promítané prostřednictvím dataprojektoru a také zvukovou složkou, např. pustit jim nahrávku hymny volyňských Čechů nebo jiné zpívané české písně volyňskými Čechy. Dalším zajímavým doplněním je využití krátkého videa, ať už animovaného nebo hraného, týkající se volyňských Čechů a následná diskuze na toto téma. V závěru si děti mohou zahrát na samotné migranty putující do jiné země a na následné usídlování a budování nových domovů.

Naprosto zásadní je zde tedy jednoduchá forma prezentace, která děti pobaví, poučí a odnesou si z ní nějaké nové poznatky.

4.2.2 Popularizace pro veřejnost

4.2.2.1 Výstavy a muzea

Muzeum je přímo určenou institucí k prezentování historických sbírek a témat. Přitom v České Republice existuje pouze jedno věnující se volyňským Čechům, a to v Podbořanech v Ústeckém kraji.^{244 245} Toto muzeum nabízí návštěvníkům stálou expozici věnující se historii, rovněž kultuře volyňských Čechů. Jsou zde vystaveny hmotné prameny a dobové fotografie darované muzeu volyňskými Čechy žijících v Podbořanech. Muzeum je ovšem přístupné pouze po telefonické domluvě, není tedy otevřené permanentně. To brání případným náhodným návštěvníkům ke zhlédnutí této výstavy a její popularizaci. Nelze si rovněž nepovšimnout, že muzeu chybí finanční prostředky na její zmodernizování. V současné době se jedná o nízko nákladovou výstavu, přestože velmi zajímavou. Expozice by mohla být doplněna obrazovkami či dataprojektorem pouštějící krátký dokument, který by obsahoval výpovědi pamětníků. Rovněž vystavit větší počet hmotných pramenů z každodenního života na Volyni. Muzeum má tu možnost také oslovovat návštěvníky pomocí doprovodných akcí, jako programy pro děti a veřejnost, přednáškami a exkurzemi. Je tedy škoda této příležitosti

²⁴⁴ Návštěva autorky ke dni 29. 5. 2015.

²⁴⁵ Muzeum Volyňských Čechů Podbořany. *museum.cz*. [online]. 2011 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: *Muzeum Volyňských Čechů Podbořany*

nevyužít. Především Podbořany, bohaté na volyňské pamětníky a jejich potomky, by mohly přispět k popularizaci této tematiky.

Zejména v dnešní době, kdy se téma volyňských Čechů stává opět aktuálním, by výstava mohla posloužit jako vhodný prostředek k seznámení této problematiky s širokou veřejností. Výstava by měla návštěvníkům přiblížit všední život, odchod z vlasti a o opětovný návrat do Československa. Ukázat, že se jedná o naprosto unikátní případ z historie, kdy takové množství lidí opustilo české hranice a o několik generací později se navrátilo zase zpět. Dále poukázat na to, že tito lidé jsou stále Češi, i když žijí nebo žili za našimi hranicemi na Volyni. Tomuto tématu by se mohla věnovat další část výstavy, ukázat nové prvky kultury, které volyňští Češi přijali za své a srovnat je s těmi českými. Například seznámit návštěvníka s fungováním školství na Volyni s úrovní vzdělávání nebo s činností kulturních spolků. Dále také poukázat na zvláštnosti a odlišnosti pravoslavného náboženství, které museli volyňští Češi přijmout za své. Neméně důležitá je také válečná historie volyňských Čechů, na kterou by výstava rovněž měla poukazovat.

V případě putovní výstavy by bylo zajímavé, kdyby se tato tematika vážala k nějakému výročí, např. sto padesát let od odchodu volyňských Čechů z českých zemí atd. Umístění putovní výstavy nabízí rozmanité možnosti, které jsou ovšem závislé na organizačních a finančních možnostech. Dnes jsou velmi populární výstavy umístěné ve venkovních prostorách, jako např. parky, náměstí, ulice aj. V tomto případě by bylo vhodné vystavit zvětšené fotografie ze života na Volyni, které by kolemjdoucí zajisté oslovily. Krátkodobá výstava může být také realizována ve výstavních místnostech, jako v galeriích, kulturních centrech, ale i knihovnách. Další zajímavou možností je realizace menší výstavy např. zmiňovaných fotografií v různých literárních, ale i obyčejných kavárnách. Tím by se tato tematika představila lidem, kteří do muzeí či na výstavy obvykle nezavítají.

Při konání výstavy je naprosto zásadní propagace upozorňující potenciální návštěvníky na danou událost, přičemž se zde nabízí pestrá škála nabídek. Základní je využití plakátů, letáků, dále pozvánek propagující akci v novinách, časopisech, na internetu aj. Neméně důležitá je i spolupráce s rozhlasovými prostředky.

Popularizace prostřednictvím výstavy může být mnohdy finančně náročná a její úspěch není vždy zaručen, ale je to možnost, jak seznámit veřejnost s danou tematikou,

ukázat jim např. zajímavé fotografie a tím jim přiblížit život našich krajanů žijících na Volyni.

4.2.2.2 Přednášky

Přednáška je základní a nejběžnější vzdělávací forma, která též může napomoci při šíření znalostí o volyňských Česích. Stejně, jako u přednášek pro děti, je velmi důležitá osobnost přednášejícího, který musí posluchače zaujmout, ale tentokrát se nemusí vyhýbat složitějším faktům a odbornějším termínům. Přednášející může spolupracovat s dataprojektorem, ukázat posluchačům fotografie nebo krátký videozáznam. Jako součást přednášky by byla velmi vítaná i účast pamětníka, který by svým autentickým vyprávěním o životě na Volyni mohl doplnit řeč cennými vzpomínkami. Každý pamětník pro tuto tematiku, obzvláště pro problematiku 20. - 30. let na Volyni, je velmi vzácný, protože je stále méně žijících osob, které tyto časy pamatují. Proto osoby věnující se tomuto tématu musí být co nejvíce aktivní, než přijdou o tuto možnost spolupráce.

Přednáška je finančně a časově nenáročná forma prezentace, která si na sebe může přivydělat, a navíc otevírá i prostor pro případné dotazy a diskuzi ze strany návštěvníků. Proto je to velmi vítaný způsob, jak zprostředkovat zájemcům bližší informace o této menšině a získat zpětný pohled na tuto problematiku.

4.2.2.3 Knihy a časopisy

Publikační činnost předkládá veřejnosti základní ověřená fakta postavená na dlouhodobějším výzkumu, stává se tedy vhodným kandidátem při historické popularizaci. Patří k tomu vydávání monografií, pamětí, článků v odborných časopisech, ale i v časopisech populárně naučných. Co se týká psaných monografií, existuje zde mnoho publikací zabývajících se českou menšinou na Volyni, nicméně v současné době už nepřibývá mnoho prací přinášející nové informace. Proto je důležitá spolupráce s pamětníky žijících na našem území²⁴⁶ ale i oslovení Čechů stále žijících na Ukrajině. Dále pracovat s materiály z archivů, ze kterých může každý historik či jiná

²⁴⁶Zajímavá publikace založena na rozhovorech s více jak stovkami volyňskými pamětníky od pana dr. Václava Sádla. Dostupné z: Václav SÁDLO. *Aby se nezapomnělo--: příběhy obětí nacistické perzekuce z Náchodska, Hronovska, Policka a Českoskalicka 1938-1945*. Liberec 2010, 357 s.

zainteresovaná osoba vyčíst nové poznatky a přispět tak do výzkumu této problematiky, ať už novou informací, pohledem či perspektivou.

Kromě monografií může historik přispět k popularizaci tématu článkem v odborném časopise. Přestože odborné časopisy oslovují úzkou čtenářskou základnu, i tak přispívají a podporují vědění o této menšině.

Další kategorií jsou časopisy populárně naučné, které přicházejí ke styku s veřejností častěji, je tedy velmi důležité, aby se v nich o těchto tématech psalo. Tyto časopisy často nabízejí odlehčenou a zajímavou formu prezentace, která rozšiřuje povědomí o české menšině a napomáhá uchovat českou menšinu v kolektivní paměti.

4.2.2.4 Rozhlas

Rozhlas je médium patřící do každodenního života lidí, tím dostává velkou možnost, jak informovat a vzdělávat širokou veřejnost. V dnešní době je nicméně činnost rozhlasu, jako média, spíše opomíjená. Přitom při popularizaci historických témat by mohl sehrát více než významnou roli. Co se týče konkrétně tematiky volyňských Čechů, nabízí se zde více možností, jak toto téma prezentovat. Jednou z nich je vyprávění historika, který chronologicky — od příchodu Čechů na Volyň, až po jejich reemigraci, hovoří o této problematice a postupně tak seznámí posluchače se všemi zásadními obdobími či se zaměří pouze na danou část dějin, která je pro posluchače nejzajímavější. Další možností je diskuze řízená moderátorem se spoluúčastí historika. Krom historika se může rozhovoru zúčastnit také pamětník, který nejlépe popíše, co se na Volyni dělo.

V současné době je možné na internetu nalézt několik přenosů týkající se volyňských Čechů. Jeden z nich²⁴⁷ byl odvysílaný 26. dubna roku 2011 tedy k patnáctému výročí od havárie jaderné elektrárny Černobyl, a s tím související reemigrací volyňských Čechů zpět do rodné vlasti. V tomto případě prezentace se jedná o druhou výše navrhovanou možnost, rozhlasový pořad se zaměřuje na konkrétní událost z historie volyňských Čechů řízená moderátorem a se spoluprací pamětnice. Stejný případ je i další rozhlasový pořad²⁴⁸ věnující se především válečné historii volyňských Čechů.

²⁴⁷Volyňští Češi za války. Plus|Leonardo – věda a technika. [online]. 7. 6. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z:http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/volynsti-cesi-za-valky-851731

²⁴⁸Příběhy 20. století. R/Plus. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z:
<http://prehravac.rozhlas.cz/audio/400368>

Jiný pořad²⁴⁹ odvysílaný téhož roku připomíná osudy volyňských Čechů během druhé světové války. Tato prezentace opět využívá výpovědi pamětníků, nicméně tentokrát se nejedná o diskuzi řízenou moderátorem. Tento pořad je určen spíše pro internetovou formu prezentace než rozhlasové vysílání.

Výhodou rozhlasu je zaměření se posluchače pouze na mluvené slovo a také jeho dostupnost. Pro prezentátora to je finanční nenáročnost a příprava, která nevyžaduje tolik času. Také výše zmiňované vysílání dokazuje, že reemigrace a válečná historie je nejdiskutovanější problematika volyňských Čechů. Přestože každý vzniklý pořad napomáhá informovat veřejnost o historii české menšiny, měla by se charakterizovat co nepřesnější celá společnost volyňských Čechů, tedy i jejich kulturní činnost a školství.

4.2.2.5 Filmografie

Televizní stanice je v dnešní době tím nejmasovějším sledovaným médiem. Má neomezenou možnost ovlivnit široké vrstvy obyvatel. To nám rovněž dokazuje i samotný dotazník, ze kterého vyplývá, že pokud někdo slyšel o volyňských Česích, bylo to prostřednictvím televize. Televizní stanici můžeme tedy rozhodně považovat za hlavního propagátora.

V současné době existuje mnoho pořadů zabývajících se historií, ovšem tematika volyňských Čechů v nich zastoupena ve větším měřítku není. Přitom právě tato forma popularizace by byla zřejmě nejúčinnější. Na internetu lze nalézt několik videozáznamů natočených Českou televizí věnující se této problematice²⁵⁰, ovšem většina vznikla až v souvislosti s konfliktem na Ukrajině²⁵¹ nebo připomínají spíše válečné události²⁵². O

²⁴⁹Události. Český rozhlas. [online]. 26-04-2011 [cit. 2015-06-07].

Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/po-havarii-v-cernobylyu-presidlilo-do-ceska-1860-volynskych-cechu>

²⁵⁰Babylon, Magazín dobrých zpráv o těch, kteří žijí jinde, než jsou jejich kořeny. [video]. TV [on line]. Česká televize, 2011. [5. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1131721572-babylon/411236100152014/>

Autor neuveden, Neznámí hrdinové. [video]. TV [online]. Česká televize, 2012. [20. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10204458965-neznami-hrdinove/212452801390005/>

Jiří Olič. Volyňský dalekohled. [video]. TV [online]. Česká televize, 28. 3. 2010. [15. 5. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10169663406-ctenarsky-denik/310295350020013-ctenarsky-denik-jiri-olic-volynsky-dalekohled/titulky/>

²⁵¹Veronika Müllerová, Volyňští Češi – komunita v klinči divokých dějin Ukrajiny. [video]. TV [online]. Česká televize, 25. 3. 2014. [29. 5. 2015]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/267313-volynsti-cesi-komunita-v-klinci-divokych-dejin-ukrajiny/Lenka_Kralova_Volyňští_Ceši:_Jsme_mezi_dvema_ohni_nevíme_kudy_budeme_utikat. [video]. TV [online]. Česká televize, 8. 10. 2014. [3. 6. 2015].

životě volyňských Čechů byl zatím natočen jen jeden dokumentární film²⁵³. Ten se věnuje jejich historii, útlaku, obyčejnému životu a rozhodně velkou měrou přispívá k popularizaci problematiky volyňských Čechů. Je zde ale mnoho dalších témat, které ještě nebyly vyčerpány a přímo pobízejí k tomu, aby se o nich natočil další dokument. Například kultura - zaměřit se na činnost kulturních spolků, ukázat, jak tyto spolky fungovaly. Dále školství, velmi významné fungování České matice školské, vojenství, odboj, reemigrace, tragedie Českého Malína, náboženství, hospodářství či současná situace. Z vyjmenovaných vyčtených témat je vidět, že tato menšina má opravdu co nabídnout, a je škoda jejího potenciálu nevyužít. S natočeným dokumentem je možno navštěvovat školy, přednášky nebo vytvořit konkrétní projekt na propagaci volyňských Čechů. Tento projekt by mohl využít kombinaci výše navrhovaných metod propagace. Například pustit zmiňovaný natočený dokument, promítnout fotografie z Volyně, vést diskuzi s pamětníky, historiky či s jinými zainteresovanými osobami. I když je tato forma samozřejmě finančně a organizačně náročná, dá se předpokládat, že splní účel s velkou úspěšností, a to především na školách.

4.2.2.6 Internet

Internet je nejmodernějším a zároveň nejrychlejším sdělovacím prostředkem na světě. Při popularizaci nám pomáhá ve vyhledávání informací, reklamě, ale i při samotné prezentaci historických témat. Jedna z možných propagací je prostřednictvím tvorby webových stránek zaměřujících se výhradně na volyňské Čechy. Taková stránka existuje díky *Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel*²⁵⁴, jež tyto stránky vytvořilo a aktivně se o ně stará. Lze na nich nalézt mnoho užitečných informací, jak pro badatele, tak pro potomky volyňských Čechů hledající své předky. Další webovou stránkou jsou stránky

Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/288484-volynsti-cesi-jsme-mez-dvema-ohni-nevime-kudy-budeme-utikat/>

²⁵²Aleš Koudela, Banderovci. In: *Youtube* [online]. Publikováno 28. 5. 2012. [1. 6. 2015]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=kJOjbxm5REU>

Autor neuveden. Jaro 45, Od Ostravy ku Praze. [video]. *TV* [online]. Česká televize, 30. 5. 2015. [5. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/11059888231-jaro-45/215411033110007/obsah/404219-vlastenci-z-volyne-tankiste-prvniho-cs-armadniho-sboru>

²⁵³Ján Mančuška, Volyňští. [video]. *TV* [online]. Česká televize, 2013. [21. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10490914163-volynsti/>

²⁵⁴Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel. *scvp.eu*. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.scvp.eu/>

nevládní organizace *Společnost volyňských Čechů*²⁵⁵, které přinášejí aktuální informace o volyňských Čechách ze Žitomyrské oblasti.

Tvorba webových stránek se ovšem nemusí zaměřovat pouze na volyňské Čechy, tato tematika zde může být zmíněna jako jedna z mnohých. Na internetu v současnosti existuje více stránek²⁵⁶, které zmiňují tuto českou menšinu. Můžeme zde také nalézt studijní práce²⁵⁷ v elektronické podobě, které též prezentují tematiku volyňských Čechů a zprostředkovávají jedinečné životní osudy českých emigrantů.

Další možnosti prezentace nabízejí sociální sítě, např. Facebook. Jako příklad může sloužit virtuální skupina *Volyňští Češi, prarodiče, rodiče, děti, vnuci, pravnucci přihlaste se*²⁵⁸, která, jak z názvu vyplývá, sdružuje volyňské Čechy a jejich potomky. Nejen, že se jejich prostřednictvím dá nalézt mnoho pamětníků, ale jsou zde vystaveny také dobové a současné fotografie z Volyně, krátký popis historie volyňských migrantů a pravidelně se zde objevují nové příspěvky o konajících událostech a vycházejících publikací o volyňské tematice.

Internetová prezentace nabízí mnoho možností, jak zprostředkovat tuto tematiku. Její naprosto nejdůležitější funkcí je rychlé zprostředkování informací a reklama. Všechny výše zmiňované návrhy na prezentaci volyňských Čechů mohou být dostupné na internetu. Natočená videa či přednášky by měly být online dostupné, výstavy mohou být prezentované virtuální formou, též fotografie, elektronické publikace, atd. Tato forma je

²⁵⁵ Společnost volyňských Čechů. *chehyvolyni.com.ua*. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://chehyvolyni.com.ua/cz/>

²⁵⁶ Volyňští Češi. *Support Ukraine*. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07].

Dostupné z: <http://www.ukrajinci.cz/cs/ukrajina/detail/volynsti-cesi/>, Kolektivní vědomí a identita volyňských Čechů pramenící z česko-ukrajinských vztahů v orálně-historickém výzkumu. *AntropoWebzin*. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/kolektivni-vedomi-a-identita-volynskych-cechu-pramenici-z-cesko-ukrajinskych-vztahu-v-oralne-historickem-vyzkumu>, Hlad, zima a všude kolem mrtvých. Bojovníci z řad volyňských Čechů vzpomínají na válku. *Švobodné listy*. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.svobodnelisty.cz/hlad-zima-a-vsude-kolem-mrtvi-bojovnici-z-rad-volynskych-cechu-vzpominaji-na-valku>/Ukrajina. *Ministerstvo zahraničních věcí České Republiky*. [online]. 8. 8. 2013 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane_v_zahranici/krajane_ve_sвете/adresare/adresar_e-ukrajina_adresar_krajanskych_spolku.html, Ženy v jednotkách československé armády v SSSR. *Československé ženy*. [online]. 2008 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.zeny-bojujici.cz/vystava/zeny-v-jednotkach-ceskoslovenske-armady-v-sssr#a3>

²⁵⁷ NERADOVÁ, Lucie. *Konstrukce kolektivní identity očima pamětníků z řad volyňských Čechů v sušickém pohraničí* [online]. [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: http://kulturnistudia.cz/wp-content/uploads/2013/11/konstrukce_kolektivni_identity_ocima_pametniku_z_rad_volynskych.pdf

²⁵⁸ *Volyňští Češi, prarodiče, rodiče, děti, vnuci, pravnucci přihlaste se* In: Facebook [online]. [cit. 7. 6. 2015] Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/114077731954780/?fref=ts>

levná, rychlá a všem dostupná. Její nevýhodou je známý fakt, že ne všechny informace mohou být pravdivé a musíme je následně ověřovat.

Závěrem tedy shrňme, že téma zabývající se volyňskými Čechy nabízí mnoho forem prezentace. Některé formy vyžadují dlouhodobější přípravu a jsou finančně náročnější, ale stále se zde nabízí i levnější možnosti a též účinné. Důležité je o těchto tématech mluvit a připomínat si je. Přestože v České Republice existuje muzeum volyňských Čechů, a bylo natočeno několik dokumentů, stále má toto téma má co nabídnout. Naopak je jeho popularizace nutná k zachování kolektivní paměti a doplnění informací k českým, ale i světovým dějinám.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na osudy české menšiny žijící na Volyni, především na problematiku kultury a školství ve 20. a 30. letech 20. století. Cílem práce bylo sledovat a popsat životní osudy volyňských Čechů, doplnit jejich historii a přispět k její popularizaci.

V první části práce jsem čtenáře seznámila s historií volyňských Čechů a poukázala na jejich těžký život poznamenaný válkami a politickými represemi. Zde je na místě zdůraznit skutečnost, že tito lidé odešli na Volyň za lepšími vyhlídkami na živobytí, a přestože získali svá vytoužená hospodářství a domohli se mnohdy velkých majetků, během dějin se postaral o to, že o tyto majetky opět přišli, ať už vinou válek nebo perzekucí ze strany Sovětského Svazu. Ačkoli kolonizace Volyňské gubernie českými osadníky proběhla úspěšně, čtyřicet tisíc Čechů se vrátilo po druhé světové válce zpět do vlasti a tento proces pokračuje dodnes.

Z druhé části práce, věnující se školství, je důležité vyzdvihnout obrovskou touhu Čechů po vlastním vzdělání a zachování vitality českého jazyka, navzdory politickému nátlaku ze strany carského režimu a později polské i sovětské vlády. Dvacátá a třicátá léta znamenala významnou éru pro české vzdělávání v západní části Volyně, především díky činnosti České matice školské, její finanční podpory, dobré organizaci a stavbě českých škol. Toto období ovšem nebylo už tolik šťastné pro obyvatele východní části Volyně, kteří vinou kolektivizace přišli o své majetky, a z důvodu politických perzekucí také o rozvoj českého školství.

Kapitola pojednávající o kultuře poukázala na neutuchající národní patriotismus volyňských Čechů a bohatý spolkový život. Za nejdůležitější fakt, vyplývající z mé práce, považuji skutečnost, že přestože tito lidé žili daleko za českými hranicemi v cizím a odlišném prostředí, dokázali si po několika generacích zachovat českou kulturu, zvyky a obyčeje.

Závěrečná kapitola upozornila na neznalost českého prostředí o české menšině žijící na Volyni a poskytla přehled o současné situaci popularizace a přinesla nové návrhy možností prezentace.

Svou bakalářskou prací bych ráda přispěla k dějinám volyňských Čechů, poskytnout doplnění problematiky výpověďmi pamětníků a poukázat též na zajímavá témata jako například kultura a školství z dějin této menšiny. Dále jsem se snažila zaměřit na

důležitost popularizace, jenž je nutná k zachování kolektivní paměti, poskytnout nové náměty k její prezentaci a zlepšit tak informovanost české veřejnosti.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Archivy a archivní fondy

- [1] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 378, kart. 104, Stanovy České matice školské na Volyni.
- [2] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 379, kart. 104, Protokoly valných schůzí České matice školské 1923 – 39.
- [3] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 380, kart. 104, Protokoly schůzí výboru České matice školské 1924 – 39.
- [4] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 381, kart. 104, Protokoly schůzí krajanů z Luckého újezdu, mj. k založení a činnosti České matice školské, 1922-24.
- [5] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 382, kart. 104, Výzva České matice školské ke krajanům, aby podpořili spolkovou činnost a spolkový časopis 1925.
- [6] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 385, kart. 104, Česká matice školská na Volyni, odbočka v Rovně, Hlavní kniha ročních účtů 1926-1932 .
- [7] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 386, kart. 104, Česká matice školská na Volyni, odbočka v Rovně, katalog matiční a žákovské knihovny obecné školy v Rovně, 1927-1928. .
- [8] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 387, kart. 104, Korespondence odbočky a české obecné školy v Rovně s ústředím České matice školské v Lucku, s Českým úvěrním družstvem v Rovně, s polskou školskou správou a s československými úřady o zajištění činnosti matice školské po stránce finanční a personální
- [9] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 388, kart. 104, Česká matice školská na Volyni, odbočka v Rovně, Ukázky členských přihlášek, 1933.
- [10] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 389, kart. 104, Tělocvičná jednota Sokol v Rovně, Neúplný text stanov.

- [11] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 365, kart. 104, Stanovy českého dobročinného a vzdělávacího spolku Jan Amos Komenský v Kyjevě, 1907.
- [12] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 366, kart. 104, Výzva ke krajanům, aby pomohli spolku při průzkumu poměrů v českých osadách na Volyni a při budování a reformování českého školství, 1917.
- [13] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 369, kart. 104, Svaz československých spolků na Rusi se sídlem v Kyjevě, Stanovy Svazu.
- [14] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 370, kart. 104, Svaz československých spolků na Rusi se sídlem v Kyjevě, Návrh stanov pro členskou organizaci.
- [15] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 372, kart. 104, Svaz československých spolků na Rusi se sídlem v Kyjevě, Oběžníky a výzvy svazového vedení ke krajanům.
- [16] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 454, kart. 105, Holý František, učitel české školy, Sofijevka - žádost o zaslání školních pomůcek, papíru a divadelních knížek pro školy, 1918.
- [17] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 456, kart. 105, Dopisy redaktora časopisu Hlas Volyně Antonína Perného z Kvasilova Josefu Pallovi z Chomoutu týkající se vzájemné spolupráce, 1929-1930.
- [18] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 423, kart. 105, Tělocvičná jednota Sokol v Zdobunově, Stanovy tělocvičné jednoty, 1927.
- [19] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 424, kart. 105, Tělocvičná jednota Sokol v Zdobunově, seznam členů jednoty zvolených na valné hromadě na rok 1931.
- [20] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 426, kart. 105, Tělocvičná jednota Sokol v Zdobunově, Měsíční výkazy o vzdělávací činnosti sokolské jednoty v Zdobunově s pokyny k jejich vypracování, 1930-1931, 1933.
- [21] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 430, kart. 105, Tělocvičná jednota Sokol v Zdobunově, Programy veřejného cvičení tělocvičné jednoty Sokol v Zdobunově, 1931.

[22] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, Praha, inv. č. 431, kart. 105, Tělocvičná jednota Sokol v Zdobunově, Program veřejného cvičení českých sokolských jednot Volyňského okresu v Hulči, 1931.

[23] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 1129, kart. 116, Diplom o jmenování Václava Mesnera, velitele požární stráže v Lucku, čestným členem Svazu dobrovolného hasičstva československého, 1929.

[24] Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 1130, kart. 116, Pamětní diplom udělený Václavu Mesnerovi za účast v organizačním výboru Volyňské výstavy, která se konala v Lucku v září 1928.

Prameny tištěné

Periodika

[1] *Budítel: orgán Čechoslováků v Polsku*. Varšava, roč. 1, č. 13 a 14. 1928, Dostupné z: Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 958, kart. 106.

[2] *Hlas Volyně: týdeník věnovaný českým zájmům v Polsku*. Kvasilov, roč. 2 - 4, 9, 11 - 12. 1927 - 1929, 1934, 1936 - 1937. Dostupné z: Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 960, kart. 106-107.

[3] *Krajanské listy: lidový týdeník věnovaný českým zájmům v Polsku*. Luck: Česká matice školská, roč. 1, 2. 1939. Dostupné z: Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 962, kart. 108.

[4] *Čechoslovan: časopis Čechů v Ruské říši*. Kyjev. Roč. 1. č. 1-40. 1911. Dostupné z: Národní archiv, f. Svaz Čechů z Volyně, 1159, Praha, inv. č. 959, kart. 106.

[5] *Ruský Čech: Týdeník věnovaný českým zájmům na Rusi*. Kyjev. Roč. 1, č. 1. 1906., roč. 2. č. 7, 1907. Uloženo v: soukromé sbírky Vladimíra Turka.

[4] *Volynskije eparchialnyje vědomosti*, Žitomir, 1891, č. 25, uloženo v: soukromé sbírky Vladimíra Turka.

Další prameny

Historická mapa českého osídlení na Volyni. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1995, 1 list 42 x 117 cm.

Oral history

[1] Alexandr Stejskal *10. 4. 1945 – Pochází z rodiny volyňských Čechů. Autor publikace *Volyňští Češi na Broumovsku: Zvláštní vydání Broumovských novin při příležitosti 65 let od návratu volyňských Čechů do vlasti svých předků*. Aktivní účastník pamětních setkání volyňských Čechů na Volyni i v České Republice, též propagátor této problematiky. Pečuje a finančně se podílí na opravě válečných či upomínkových pomníků volyňských Čechů na Volyni. V současné době žije v Broumově. [setkání se uskutečnilo 15. 6. 2015 v Broumově]

[2] PhDr. Václav Sádlo *14. 1. 1949 – Vystudovaný archivář, bývalý ředitel Regionálního muzea v Náchodě a autor publikací *Odboj občanů okresu Náchod v zahraničních pozemních jednotkách (1936–1945)* z roku 2000, *Běloveská tragédie – příčiny, průběh a následky*, Náchod 2006, *Egon Hostovský a rodný kraj* (2008) a *Aby se nezapomnělo...* (2010). Autor se v knize *Odboj občanů okresu Náchod v zahraničních pozemních jednotkách 1936–1945* věnuje též odboji volyňských Čechů, jejichž výpovědi přispěly ke vzniku zmiňované publikace a též dlouholetému přátelství. [setkání se uskutečnilo 21. 5. 2015 v České Skalici]

[3] Vladimír Turek *4. 8. 1977 - Volyňský Čech narozený ve vesnici Malá Zubovština, v roce 1991 se v posledním emigračním proudu volyňských Čechů vrátil do Československé republiky. Organizátor plesu *Holčenská*, plesu se stoletou tradicí založeném v Malé Zubovštině, konaný v Nechanicích, jehož výtěžek jde na opravu českého hřbitova v Malé Zubovštině. Autor publikace, věnující se historii Malé Zubovštiny, plánované vydání v březnu 2016. V současné době žije v Nové Rokli na Karlovarsku. [výpověď se uskutečnila telefonicky dne 17. 6. 2015]

[4] Helena Čapská *20. 6. 1933 - Volyňská Češka žijící do roku 1947 ve vesnici Verchovsk (rovenský újezd). Verchovsk byla smíšená vesnice se 64 českými obyvateli. V roce 1946 paní Helena odešla se svoji rodinou zpět do Československa, kde ve městě Podbořany našla svůj nový domov. [setkání se uskutečnilo 16. 5. 2015 v Podbořanech]

[5] Jarmila Konfrštová, roz. Chudobová *11. 4. 1934 – Volyňská Češka žijící do roku 1947 ve vesnici Kněhynky (lucký újezd), po té bydliště v Jaroměři. [setkání se uskutečnilo 28. 3. 2014 v Jaroměři]

Literatura

- [1] BERINGER Antonín, *Školské a kulturní styky s cizinou*. Praha 1937.
- [2] DOLEČEK Jiří, *Popraviště, aneb, Zpověď volyňského Čecha*. Praha 2014, 164 s.
- [3] DUFEK Vladimír, *Návrat volyňských Čechů do vlasti v archívních materiálech: aktuální publikace k padesátému výročí reemigrace*, Praha 1997, 131 s.
- [4] DUFEK Vladimír (ed.), *Kapitoly z dějin volyňských Čechů: sborník historických sborník historických souborných, vědeckých a memoárových prací*, Praha 1997. Vyd. 1. 1997, 252 s.
- [5] DUFEK Vladimír, *Mučednické obce na Volyni: Český Malín: Michna-Sergejevka: vyhnanci na Sibiř*. Praha 2002, 160 s.
- [6] FOLPRECHT Josef, *Čechoslováci polští*. Praha 1932, 74 s.
- [7] FOLPRECHT Josef, *Naši krajané v cizině*. Praha 1940, 29 s.
- [8] HOFMAN Jiří, *Češi na Volyni: základní informace*. Praha 1995, 37 s.
- [9] HOFMAN Jiří – ŠIRC, Václav – VACULÍK Jaroslav, *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*. Praha 1999. 320 s.
- [10] KARAS František, *Obrazy z českých osad v Polsku*. Praha 1935, 87 s.
- [11] KŠICOVÁ Danuše - Jaroslav VACULÍK, *Rodinná kronika volyňských Čechů*. Brno 2006, 144 s.
- [12] MARTINOVSKÁ Darina – ŘEPÍK, Josef, *Český Malín: Lidice volyňských Čechů*. Nymburk 2010.
- [13] MELICHAR Václav, *Dějiny Polska*. Praha 1975, 570 s.
- [14] MLADANOVIČ Larisa, *Česká matice školská*. Luck 2008, 110 s.
- [15] OLIČ Vladimír, *Dějiny českého vystěhovalectví na Rus*. Kyjev 1908.
- [16] ORNST Jaroslav, *Česká kolonie Malá Zubovščina na Ukrajině*. Praha 2009.
- [17] PRCHLÍK Antonín, *Školské a kulturní styky s cizinou*. Praha 1937, 235 s.
- [18] VACULÍK Jaroslav, *Dějiny volyňských Čechů. I, Léta 1868-1914*. Praha 1997, 211 s.
- [19] VACULÍK Jaroslav, *Dějiny volyňských Čechů. II. 1914-1945*. Praha 1998, 191 s.
- [20] VITTOCH Josef, *Bojovali za život*. Brno 2004, 98 s.
- [21] VONDRÁČEK Jan, *A smrt byla na dosah*. Praha 2009, 164 s.
- [22] VYŠINKA František, *O českých školách na Volyni: Výroční zpráva za rok 1930/1931*. Brno: Československý ústav zahraničí.

- [23] SÁDLO Václav, *Odboj občanů okresu Náchod v zahraničních pozemních jednotkách (1939-1945)*. Ústí nad Labem 2000, 549 s.
- [24] STEJSKAL Alexandr, *Volyňští Češi na Broumovsku: Zvláštní vydání Broumovských novin při příležitosti 65 let od návratu volyňských Čechů do vlasti svých předků*. Broumov 2012.
- [25] ŠEREŤUK Mikuláš, *Kronika Českého Kvasilova*. Praha 2003. 80 s.
- [26] ŠIMEK Václav, *U nás na Volyni*. Sokolov 1993, 344 s.
- [27] ŠVANKMAJER Milan, *Dějiny Ruska*. Praha 2012, 601 s.
- [28] ŠVIHOVSKÝ Věnceslav, *Kijev a Kyjevští Češi*. In: *Naše zahraničí*. Praha 1924.
- [29] ZÁRECKÁ-SUCHÁ Jiřina, *Sůl volyňské země*. Praha 1995, 96 s.

Internetové zdroje

- [1] ŠPIRITOVÁ, A. Ústřední matice školská v letech 1880-1919. [online]. [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/E-publ/paginae/fulltext/1993/Spiritova.pdf>
- [2] JIRKA, Luděk. Kolektivní vědomí a identita volyňských Čechů pramenící z česko-ukrajinských vztahů v orálně-historickém výzkumu. In: *Academia.edu* [online]. [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: https://www.academia.edu/4366874/Kolektivn%C3%AD_v%C4%9Bdom%C3%AD_a_identita_voly%C5%88sk%C3%BDch_%C4%8Cech%C5%AF_pramen%C3%ADc%C3%AD_z_%C4%8Desko-ukrajinsk%C3%BDch_vztah%C5%AF_v_or%C3%A1ln%C4%9B-historick%C3%A9m_v%C3%BDzkumu
- [3] Muzeum Volyňských Čechů Podbořany. (Návštěva autorky dne 22.5. 2015) též: *museum.cz*. [online]. 2011 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.museum.cz/muzeum-120-muzeum-volynskych-cechu-podborany>
- [4] Volyňští Češi za války. Plus|Leonardo – věda a technika. [online]. 7. 6. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/volynsti-cesi-za-valky-851731
- [5] Příběhy 20. století. *R/Plus*. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/400368>
- [6] Události. Český rozhlas. [online]. 26-04-2011 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/po-havarii-v-cernobylyu-presidlilo-do-ceska-1860-volynskych-cechu>

- [7] Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel. *scvp.eu*. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.scvp.eu/>
- [8] Společnost volyňských Čechů. *chehyvolyni.com.ua*. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://chehyvolyni.com.ua/cz/>
- [9] Volyňští Češi. Support Ukraine. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.ukrajinci.cz/cs/ukrajina/detail/volynsti-cesi/>,
- [10] Kolektivní vědomí a identita volyňských Čechů pramenící z česko-ukrajinských vztahů v orálně-historickém výzkumu. *AntropoWebzin*. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/kolektivni-vedomi-a-identita-volynskych-cechu-pramenici-z-cesko-ukrajinskych-vztahu-v-oralne-historickem-vyzkumu>,
- [11] Hlad, zima a všude kolem mrtvých. Bojovníci z řad volyňských Čechů vzpomínají na válku. *Svobodné listy*. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.svobodnelisty.cz/hlad-zima-a-vsude-kolem-mrtvi-bojovnici-z-rad-volynskych-cechu-vzpominaji-na-valku/>
- [12] Ministerstvo zahraničních věcí České Republiky. [online]. 8. 8. 2013 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane_v_zahranici/krajane_ve_sвете/adresare/adresare-ukrajina_adresar_krajanskych_spolku.html,
- [13] Ženy v jednotkách československé armády v SSSR. Československé ženy. [online]. 2008 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.zeny-bojujici.cz/vystava/zeny-v-jednotkach-ceskoslovenske-armady-v-sssr#a3>
- [14] NERADOVÁ, Lucie. *Konstrukce kolektivní identity očima pamětníků z řad volyňských Čechů v sušickém pohraničí* [online]. [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: http://kulturnistudia.cz/wp-content/uploads/2013/11/konstrukce_kolektivni_identity_ocima_pametniku_z_rad_volynskych.pdf
- [15] *Volyňští Češi, prarodiče, rodiče, děti, vnuci, pravnuci přihlaste se*
In: *Facebook* [online]. [cit. 7. 6. 2015] Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/114077731954780/?fref=ts>

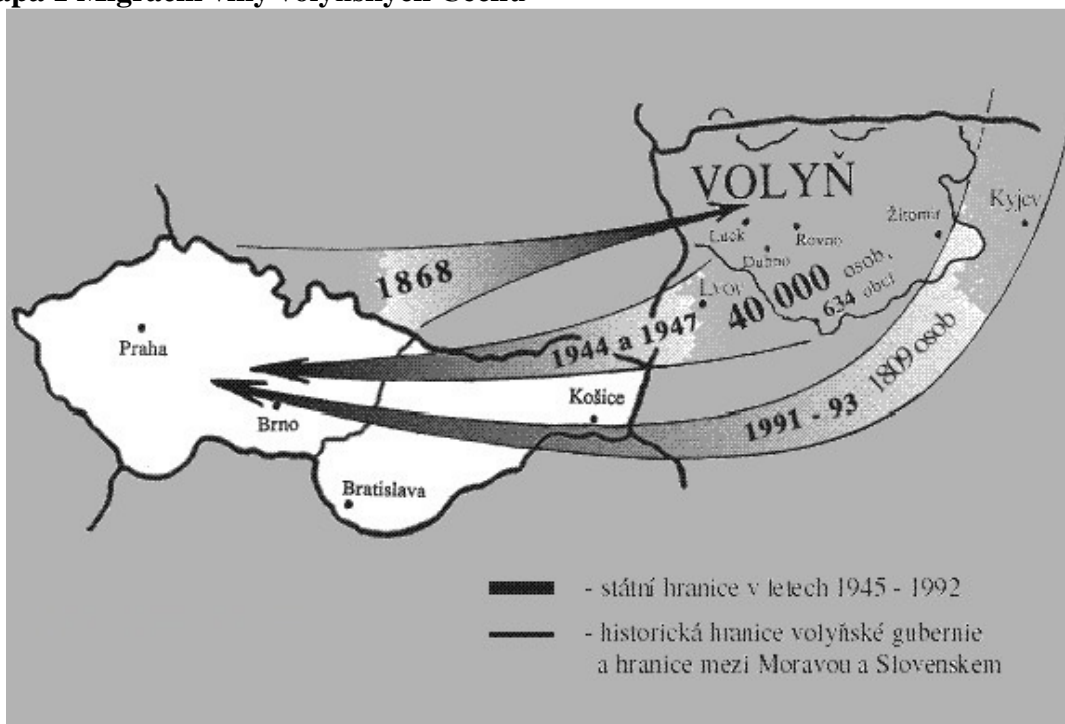
Videa

- [1] Ján Mančuška, Volynští. [video]. *TV* [online]. Česká televize, 2013. [21. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10490914163-volynsti/>
- [2] Babylon, Magazín dobrých zpráv o těch, kteří žijí jinde, než jsou jejich kořeny. [video]. *TV* [online]. Česká televize, 2011. [5. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1131721572-babylon/411236100152014/>
- [3] Autor neuveden, Neznámí hrdinové. [video]. *TV* [online]. Česká televize, 2012. [20. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10204458965-neznami-hrdinove/212452801390005/>
- [4] Jiří Olič. Volyňský dalekohled. [video]. *TV* [online]. Česká televize, 28. 3. 2010. [15. 5. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10169663406-ctenarsky-denik/310295350020013-ctenarsky-denik-jiri-olic-volynsky-dalekohled/titulky/>
- [5] Lenka Králová, Volyňští Češi: Jsme mezi dvěma ohni, nevíme, kudy budeme utíkat. [video]. *TV* [online]. Česká televize, 8. 10. 2014. [3. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/288484-volynsti-cesi-jsme-mezi-dvema-ohni-nevime-kudy-budeme-utikat/>
- [6] Aleš Koudela, Banderovci. In: *Youtube* [online]. Publikováno 28. 5. 2012. [1. 6. 2015]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=kJOjbxm5REU>
- [7] Autor neuveden. Jaro 45, Od Ostravy ku Praze. [video]. *TV* [online]. Česká televize, 30. 5. 2015. [5. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/11059888231-jaro-45/215411033110007/obsah/404219-vlastenci-z-volyne-tankiste-prvniho-cs-armadniho-sboru>
- [8] Veronika Müllerová, Volyňští Češi – komunita v klinči divokých dějin Ukrajiny. [video]. *TV* [online]. Česká televize, 25. 3. 2014. [29. 5. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/267313-volynsti-cesi-komunita-v-klinci-divokych-dejin-ukrajiny/>

Přílohy

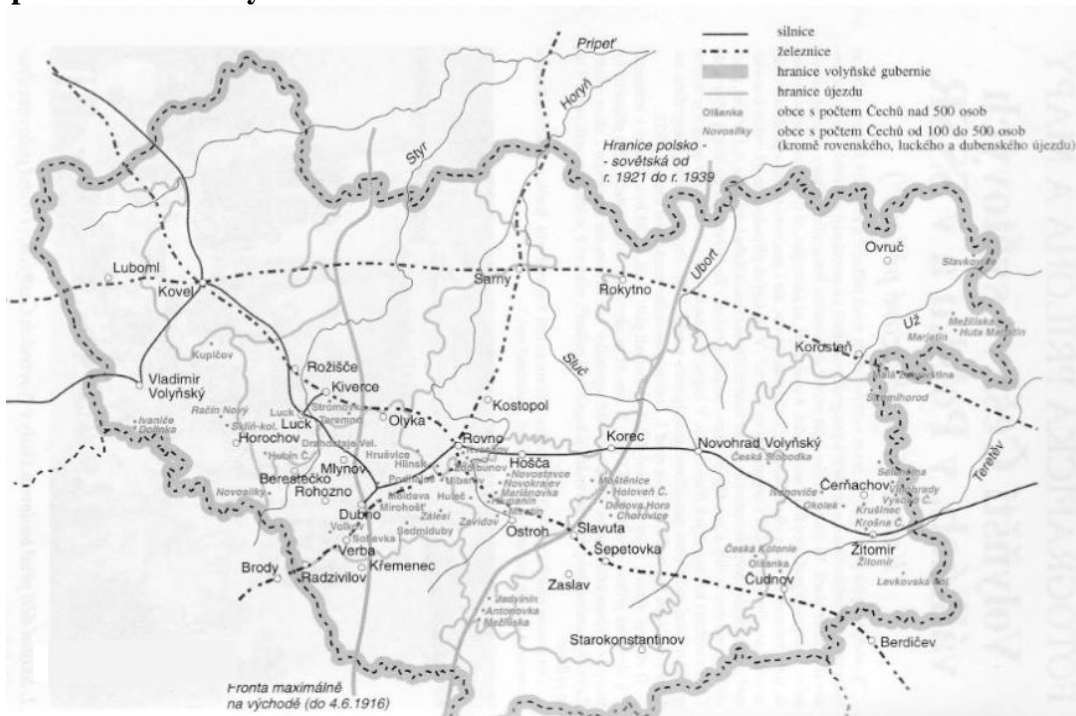
Mapa 1 Migrační vlny volyňských Čechů.....	81
Mapa 2 Osídlení Volyně.....	81
Mapa 3 Školy ČMŠ na Volyni	82
Obrázek 1 Albrechtův parní pivovar	82
Obrázek 2 Družstevní spolek v Zubovštině.....	83
Obrázek 3 Radiotechnický kroužek Český Boratín.....	83
Obrázek 4 Škola České matice školské, Rovno 1931	84
Obrázek 5 Škola v Českém Straklově, 1926	84
Obrázek 6 Žáci mateřské školy v Lucku, 1931.....	85
Obrázek 7 Žáci školy v Mirohošti	85
Obrázek 8 Cvičitelství sbor Mirohošť, 1930	86
Obrázek 9 Divadelní spolek Mirohošť, 1920	86
Obrázek 10 Dorostenci sokola, Rovno 1933	87
Obrázek 11 Hudební kroužek Český Boratín.....	87
Obrázek 12 Pěvecký sbor Nové Teremno, 1932	88
Obrázek 13 Sokolky z Kvasilova na všesokolském sletu, 1926	88
Obrázek 14 Sokolský sbor Kvasilov	89
Dotazník	90

Mapa 1 Migrační vlny volyňských Čechů

Zdroj: *absolventi.gymcheb [online]. ©2004 [cit. 27. 3. 2015]. Dostupný z [www: http://absolventi.gymcheb.cz/2009/daflori/imgomg/mapa.bmp](http://absolventi.gymcheb.cz/2009/daflori/imgomg/mapa.bmp)*

Mapa 2 Osídlení Volyně

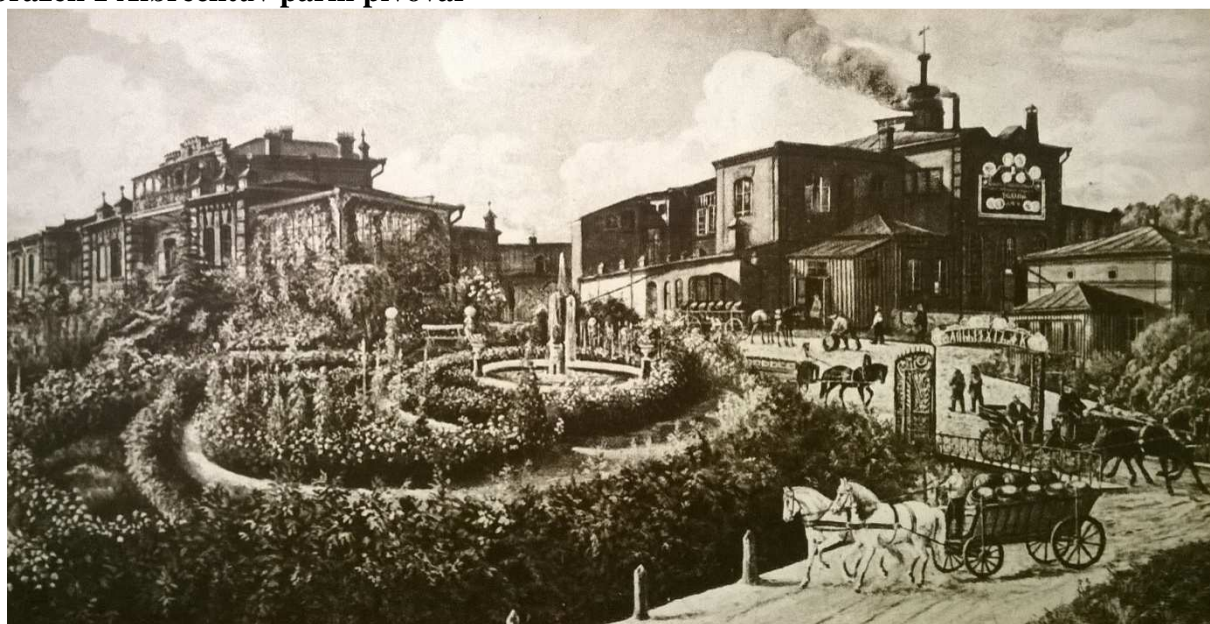
Zdroj: *VACULÍK Jaroslav, Dějiny volyňských Čechů. II. 1914-1945. Praha 1998, 191 s.*

Mapa 3 Školy ČMŠ na Volyni

Zdroj: *Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel. scvp.eu. [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <http://www.scvp.eu/> - obrázek byl autorkou dodatečně pozměněn.*

Obrázek 1 Albrechtův parní pivovar

Zdroj: *Muzeum volyňských Čechů Podbořan*

Obrázek 2 Družstevní spolek v Zubovštině

Zdroj: *Muzeum volyňských Čechů Podbořany*

Obrázek 3 Radiotechnický kroužek Český Boratín

Zdroj: *Muzeum volyňských Čechů Podbořany*

Obrázek 4 Škola České matice školské, Rovno 1931

Zdroj: Muzeum volyňských Čechů Podbořany

Obrázek 5 Škola v Českém Straklově, 1926

Zdroj: Muzeum volyňských Čechů Podbořany

Obrázek 6 Žáci matiční školy v Lucku, 1931

Zdroj: Muzeum volyňských Čechů Podbořany

Obrázek 7 Žáci školy v Mirohošti

Zdroj: Muzeum volyňských Čechů Podbořany

Obrázek 8 Cvičitel'ský sbor Mirohošť, 1930

Zdroj: *Muzeum volyňských Čechů Podbořany*

Obrázek 9 Divadelní spolek Mirohošť, 1920

Zdroj: *Muzeum volyňských Čechů Podbořany*

Obrázek 10 Dorostenci sokola, Rovno 1933

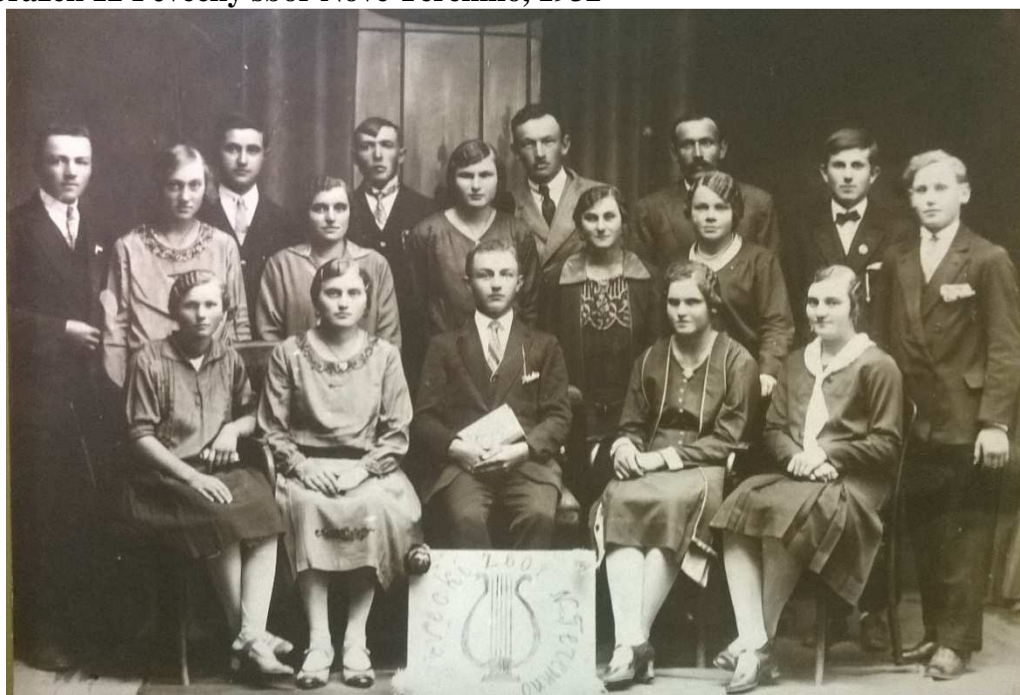
Zdroj: *Muzeum volyňských Čechů Podbořany*

Obrázek 11 Hudební kroužek Český Boratín

Zdroj: *Muzeum volyňských Čechů Podbořany*

Obrázek 12 Pěvecký sbor Nové Terečno, 1932

Zdroj: Muzeum volyňských Čechů Podbořany

Obrázek 13 Sokolky z Kvasilova na všesokolském sletu, 1926

Zdroj: Muzeum volyňských Čechů Podbořany

Obrázek 14 Sokolský sbor Kvasilov

Zdroj: Muzeum volyňských Čechů Podbořany

Dotazník

1. Jste žena/muž?

2. Kolik Vám je let?

6 – 9

10 – 15

15 – 17

18 – 25

26 – 45

46 – 60

60 – výš

3. Slyšel/a jsi někdy o volyňských Čěších?

Ano/Ne

- **Pokud ano, v jaké souvislosti?**

4. Kde leží oblast Volyně?

a) V České republice

b) v Rumunsku

c) na Ukrajině

5. Viděl/a jsi někdy nějaký dokument, četl/a článek v časopise, shlédl/a výstavu, či cokoliv jiného, co propagovalo problematiku volyňských Čechů?

Ano/Ne

- **V případě odpovědi ano, o co se jednalo?**
- **V případě odpovědi ne, zajímala by Tě tato problematika?**

6. Znáš osobně nějakého volyňského Čecha?

Ano/Ne

7. Prostor pro jakékoliv poznámky a připomínky.